

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Dokumentace, ochrana a prezentace areálu kostela
Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích
Bakalářská práce

Autor: Miroslav Chalupa
Studijní program: B7105 – Historické vědy
Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: PhDr. et Ing. Svoboda Stanislav

Hradec Králové, 2021

Zadání bakalářské práce

Autor: Miroslav Chalupa

Studium: F17BP0188

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Dokumentace, ochrana a prezentace areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích**

Název bakalářské práce AJ: Documentation, protection and presentation of Virgin Mary's Ascension Church area in Úžice

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Ve své bakalářské práci se hodlám zabývat historií románského kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci Úžice (okres Kutná Hora). Na základě rešerše pramenů a dokumentace stavebního vývoje se vynasnažím o jeho prezentaci. Kromě kostela bude práce pojednávat i o jeho nejbližším okolí - faře, hřbitovu, kříži před jižním vstupem a památníkem padlých za 1. světové války. Jedním z výstupů práce bude propagační tabule, která by měla být umístěna v areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie, popř. v jeho blízkosti. Druhotně se hodlám zaměřit na dokumentaci duchovního mikroregionu.

DOSTÁL, Jaroslav, Posázaví, Praha 1946. KOTEK, Tomáš, Románské kostely Čech, Praha 2014. LEDR, Josef, Posázaví - Uhlířsko Janovicko, Praha 1912. LEDR, Josef, Dějiny města Uhlířských Janovic, Kutná Hora 1909. VLASÁK, Antonín Norbert, Okres Uhlířsko-janovický v Čáslavsku, Tábor 1885. ZAVADIL, Antonín Josef, Kutnohorská slova i obrazy - Práce veškerého učitelstva v okresu, Uhlířsko-janovicko, díl druhý, část 2, sešit C, Kutná Hora 1914. Archiv obce Úžice, Státní okresní archiv v Kutné Hoře. Kronika obce Úžice. Archiv Farního úřadu v obci Úžice. Druhé vojenské mapování mezi léty 1842-1852, tzv. Františkovo.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Stanislav Svoboda

Oponent: Mgr. František Záruba, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.4.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením PhDr. et Ing. Stanislava Svobody samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne 17. 12. 2021

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu bakalářské práce Stanislavu Svobodovi za jeho podnětné rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky. Tímto bych také chtěl poděkovat všem respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace pro zdárné dokončení mé práce. Jmenovitě Stanislavu Oltovi, Jaroslavě Šustové, Jaroslavě Hlubinkové, Radimu Cigánkovi, Radku Šustovi a Milanu Štědrovi.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o historii jednoho z nejstarších románských kostelů na území Čech, konkrétně o románském kostelu Nanebevzetí Panny Marie v obci Úžice v okrese Kutná Hora. Kromě kostela se práce zabývá i jeho nejbližším okolím – farou, hřbitovem, křížem před jižním vstupem a památníkem padlých za první světové války. Úkolem této práce je dokumentace a prezentace kostela včetně duchovního mikroregionu. Práce se v první řadě zabývá prvními zmínkami a historií areálu i samotné obce. Poté následuje vývoj samotné stavby dle dostupných písemných a kartografických pramenů, ukončené popisem současné podoby a kostela a jeho areálu.

Klíčová slova:

Úžice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, sakrální architektura, prezentace kulturního dědictví

Annotation

The bachelor thesis is aimed at the history of one of the oldest Romanesque churches in Bohemia, namely the Romanesque Church of the Assumption of the Virgin Mary in the village of Úžice in the district of Kutná Hora. In addition to the church, the work also deals with its immediate surroundings. The parish, the cemetery, the cross in front of the southern entrance and a memorial to the fallen during the First World War. The objective of this work is the documentation and presentation of the church, including the spiritual microregion. The thesis deals primarily with the first mentions and history of the area and the village itself. This is followed by the development of the building itself according to the available written and cartographic sources, ending with a description of the current appearance of the church and its surroundings. The thesis is based on sources, professional literature and field research.

Key words:

Úžice, Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, sacral architecture, presentation of cultural heritage,

Obsah

Úvod.....	8
1. Cíle a předmět výzkumu	9
2. Kritika pramenů, literatury a jiných zdrojů.....	10
3. Metodika.....	14
4. Řešené území.....	16
5. Historie obce Úžice	18
6. Kostel	21
6.1 Historie a stavební vývoj kostela	21
6.2 Architektura a exteriér kostela	29
6.3 Interiér a mobiliář kostela	31
6.4 Zvony	36
7. Hřbitov	39
7.1 Historie a stavební vývoj hřbitova	39
7.2 Současná podoba.....	41
7.3 Významné hroby	43
8. Fara.....	45
8.1 Historie fary	45
8.2 Architektura fary	47
9. Kříž před jižním vstupem.....	50
10. Památník padlých za první světové války	52
11. Duchovní mikroregion	54
12. Turismus a prezentace památky	65
Závěr	70
Prameny, literatura a jiné zdroje	73
Seznam zkratk	82
Seznam obrazových příloh.....	83
Obrazová příloha.....	I

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je představení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích a jeho okolí. Téma jsem si vybral, neboť se zajímám o lokální historii svého bydliště, tedy o historii Uhlířskojanovicka a středního Posázaví. A také proto, že k obci i areálu této památky mě váže rodinná historie. Kostel v Úžicích je jedním z nejstarších kostelů ve středočeském kraji, postaven byl ve slohu románském, avšak jeho dnešní podoba je převážně gotická a pochází z počátku 20. století. Kostel se nachází na vyvýšeném místě, rozprostírá se kolem něho hřbitov, jenž je obehnan kamennou zdí, ke které z východní strany přiléhá zahrada s budovou fary z druhé poloviny 18. století. V blízkosti stavby kostela se dále nachází kamenný kříž a památník padlým za první světové války. Druhotně se budu zabývat památkami duchovního mikroregionu bývalé Římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory.

Kostel je od roku 1958 zapsán i na seznam kulturních památek. I přes tuto skutečnost mu, dle mého názoru, není v současných regionálních dějinách či v propagaci kulturního dědictví věnována dostatečná pozornost a postupně upadá v zapomnění. V rámci své bakalářské práci bych rád nejen představil samotnou památku a její blízké okolí, ale hlavně pomohl rozšířit povědomí o její existenci a jejím významu. Pro časové vymezení mého výzkumu jsem se rozhodl jako počáteční rok svého bádání zvolit rok 1764, kdy na území Čech započalo první vojenské mapování, známé též jako Josefské.

Postupně ve své práci projdu vývoj areálu kostela a jeho okolí až do současnosti. Důvodem k podrobnějšímu zkoumání jednotlivých částí je zjištění stavu a hodnotnosti památky i jejího blízkého okolí, což by později mohlo pomoci za prvé k lepší ochranně cenných prvků a objektů. A za druhé by jejich sepsání a popis mohlo pomoci v propagaci regionální oblasti jako celku.

1. Cíle a předmět výzkumu

Cílem práce je odprezentovat a osvětlit historii kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích. K samotné památce do dnešních dní bohužel nebylo nalezeno mnoho pramenů. Otázkou zůstává, zda byly zničeny, nebo zda stále čekají na své objevení. Pro své studium a pro rešerši pramenů jsem využil materiály, které doposud nebyly zpracovány. Uloženy jsou na faře v Úžicích či v soukromých sbírkách místních obyvatel. Bakalářská práce tedy přináší nové skutečnosti, fotografie a především prameny v podobě stavebních deníků, plánů a smluv, které nebyly doposud publikovány. Kromě samotného kostela se práce zaměřuje i na jeho nejbližší okolí, tedy na hřbitov, budovu fary, kamenný kříž a pomník padlým za první světové války. U těchto objektů je řešen jejich vývoj a současná podoba. Součástí tohoto cíle je také zmapování a popis duchovního mikroregionu bývalé Římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory.

Dalším cílem práce je oživení lokální historie. Kostelu zasvěcenému Nanebevzetí Panny Marie, faře ani samotné obci Úžice se během posledních let příliš autorů nevěnovalo. Pokud již v některých publikacích nalézáme informace o této lokalitě, tak se jedná většinou jen o povrchní zmínky o kostele. I proto je v práci zařazen jako jeden z výstupů výzkumu návrh informační tabule, která bude po dohodě s vlastníkem objektu, orgánem památkové péče a obcí Úžice umístěna v areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie, popřípadě v jeho těsné blízkosti u hřbitovní zdi. Na tomto panelu budou informace týkající se původní podoby, historie stavebního vývoje, puristické přestavby a současného stavu objektu.

2. Kritika pramenů, literatury a jiných zdrojů

Z dostupných pramenů byla pro tuto práci důležitá místní kronika vedená od roku 1925 až do současnosti. Prvních osm dílů úžické kroniky je v současné době uloženo ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře.¹ Zbylé tři díly obecní kroniky jsou uloženy v archivu Obecního úřadu v Úžicích.² Nejvíce přínosný byl první díl, který byl sepsán mezi lety 1925–1950. V této knize jsou též odkazy na dobu minulou, tedy na konec 19. století a začátek 20. století. Téměř celý první díl se věnoval výhradně událostem souvisejícím s každodenním životem v obci. Od druhého dílu kroniky, který začíná listopadem roku 1951, se obsah zápisů pod kronikářem Josefem Vokřálem značně mění. Zápisy se více věnují komunistické ideologii a schůzím místního národního výboru. Obsah zápisů byl ovlivněn dobou i samotným kronikářem. Od roku 1951 byly informace týkající se fary či kostela jen kusovité. Některé roky se dokonce o kostele, hřbitově či o stavebních změnách souvisejících s areálem kostela nezmiňují vůbec. Změna ve způsobu vedení zápisů nastává u osmého dílu kroniky, kdy se kronikářkou stala Helena Šafránková. Ta se ve svých zápiscích často vracela do historie a sepsala také vzpomínky pamětníků. Díky tomu se mladší kroniky staly užitečným pramenem při zkoumání dějin každodennosti, neboť obsahují spoustu zmínek o způsobu života lidí od konce 19. století do konce 20. století. Ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře ve fondu OkÚ Kutná Hora nebyly nalezeny informace týkající se stavby kostela či jeho okolí, i když se jednalo o obsáhlý fond.³ Bádání v Národním archivu ve fondu Archiv pražského arcibiskupství nebylo z kapacitních důvodů uskutečněno. Ve Státním oblastním archivu v Praze nebylo prozatím nic nalezeno. Pátrání v obou zmíněných archivech bude předmětem dalšího badání.

Zásadní pro bakalářskou práci je zcela nezpracovaný fond fary v Úžicích. Využití těchto pramenů bylo umožněno Radimem Cigánkem, současným farářem Římskokatolické farnosti Sázava-Černé Budy, pod kterou v současné době úžický kostel spadá. K tomuto fondu jsem se dostal na základě terénního výzkumu a jednáním s panem farářem. Ve fondu jsou uloženy písemnosti, účty, knihy, matriky, plány a několik desítek dopisů. Celkově se ve fondu nachází dokumenty od počátku 18. století do 80. let 20. století. Mezi to nejzajímavější z fondu patří stavební deníky⁴ sepsané úžickým

¹ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl. I–VIII.*

² OÚ Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl IX. – XI.*

³ SOKA KH., f. OkÚ Kutná Hora, inv. č. 1290.

⁴ Že jde o deníky psané tehdejším farářem, lze soudit dle Ilblova rukopisu, který je možné porovnat s matrikou, či knihou mešních fundací, které jsou též uloženy v archivu bývalé fary v Úžicích.

farářem Kašparem Ilblem⁵ mezi léty 1901–1903. V jednom z deníků jsou detailně rozkreslené části stavby kostela, například okna presbytáře či jižní vstup. Mimo kresby je deník doplněn komentáři ohledně puristické obnovy. Za zmínku jistě stojí také plán půdorysu hřbitova⁶ v měřítku 1 : 100 vytvořený architektem Josefem Čermákem v roce 1939, na němž je detailně rozkreslena tehdejší podoba hřbitova spolu s rozměry kostela a celého pozemku.

V práci byly z velké části využity kartografické prameny, a to hlavně k popisu původní podoby kostela a jeho blízkého okolí. V rámci práce je také představena krajina, v níž areál kostela leží. K popisu a vývoji areálu kostela byly využity mapy prvního, druhého a třetího vojenského mapování. První vojenské mapování, tzv. Josefské, vznikalo mezi lety 1764–1768 a mezi roky 1780–1783 došlo k jeho rektifikaci. Zachycuje celé území Čech, Moravy a Slezska v měřítku 1 : 28 800. Mapu zakreslovali vojenští důstojníci topografické služby, a to metodou pouhého pozorování v terénu. Jednotlivé díly mapy nejsou tedy přesné a místy na sebe nenasazují. I když tyto mapy byly vytvořeny výhradně k vojenským účelům, byla v nich věnována pozornost různým typům budov, tedy i kostelům. Mapy jsou kolorované a obsahují pouze německé názvy.⁷ Druhé vojenské mapování, tzv. Františkovo, probíhalo mezi lety 1836–1852. Měřítko i obsah mapy je z většiny totožný jako u prvního vojenského mapování, avšak toto mapování mnohem podrobněji zachycuje podobu krajiny, neboť mu předcházela vojenská triangulace. Přesněji zakreslen je i půdorys kostela a vymezení pozemku hřbitova. Stejně jako u prvního vojenského mapování jsou i mapy z této doby kolorované a místa jsou označena pouze svými německými názvy.⁸ Třetí vojenské mapování pro území Čech vznikalo mezi roky 1877–1880 v měřítku 1 : 25000. Nese název Františko-josefské, tedy stejně jako u předchozích nese název po panovníkovi, který vládl monarchii v době vzniku mapování. Důvodem k vytvoření nového vojenského mapování byla nedostatečnost druhého vojenského mapování, které již neodpovídalo aktuálním potřebám armády. Třetí mapování je tedy vylepšeno o znázornění výškopisu. Mapy jsou

⁵Tento farář působil v Úžicích mezi léty 1895–1926.

⁶Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, výkres – půdorys hřbitova v Úžicích, Josef Čermák, 1939.

⁷[https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-bohemia/?bbox=1694696.9530438317%2C6439302.199261532%2C1709821.9300157612%2C6444079.513529356&map-list=1&layers=osm%2C141_\(citovánok17.6.2021\),](https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-bohemia/?bbox=1694696.9530438317%2C6439302.199261532%2C1709821.9300157612%2C6444079.513529356&map-list=1&layers=osm%2C141_(citovánok17.6.2021),)
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm (citováno k 1. 12. 2021)

⁸[https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-bohemia/?bbox=1662959.3491242584%2C6423430.615228426%2C1670521.8376102229%2C6425819.272362338&map-list=1&layers=7\(citovánok17.6.2021\),](https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-bohemia/?bbox=1662959.3491242584%2C6423430.615228426%2C1670521.8376102229%2C6425819.272362338&map-list=1&layers=7(citovánok17.6.2021),)
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm (citováno k 1. 12. 2021)

kolorované, doplněné německými popisy. Z třetího vojenského mapování vznikly mapy speciální v měřítku 1 : 75 000 a mapy generální v měřítku 1 : 200 000, avšak ty byly tištěny černobíle.⁹

Souvisejícím kartografickým pramenem jsou císařské povinné otisky map stabilního katastru Čech. Byly vytvořeny mezi léty 1824–1843, a to v měřítku 1 : 2880. Mapy byly původně určeny k archivaci v Centrálním archivu pozemkového katastru ve Vídni. Tyto mapy jsou kolorované, zachycují původní podobu krajiny z první poloviny 19. století a neobsahují pozdější úpravy či zásahy.¹⁰ Originální mapy stabilního katastru vznikaly mezi lety 1826–1843, a to v měřítku 1 : 2880. Tyto mapy vznikaly v terénu, a to za použití měřického stolu, k jejich kolorování docházelo později. K jejich reambulaci došlo mezi roky 1869–1882, změny jsou vyznačeny červeným inkoustem.¹¹ Poslední dva ze zmiňovaných kartografických pramenů jsou oproti vojenským mapám více detailní. V mapách je přesně zakreslen nejen půdorys kostela, ale také jsou v nich dobře patrné i budovy nacházející se na pozemku fary a v její blízkosti.

V práci byly využity i obrazové materiály pořízené autorem práce, zvláště pak pohlednice a fotografie ze soukromých sbírek Stanislava Olta. V jeho sbírce se nalézá dosud nezveřejněná fotografie z 27. dubna 1942, na které jsou dva zvony, jež byly původně umístěny ve věži kostela (obr. č. 22).

Ohledně odborné literatury byly pro práci stěžejní dva tituly. První knihu nesoucí název *Kutnohorsko slovem i obrazem*¹² sepsal Antonín Zavadil.¹³ V díle je popsána historie celé obce, tedy i kostela. Jsou zde také zaznamenány nápisy na zvonech a oltáři, které se do dnešních dob nedochovaly, kniha se tak stává nedocenitelným pramenem při studiu historie farnosti a kostela. Druhým titulem je kniha *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*¹⁴ od Karla Kibice a Vojtěcha Vaňka. Ta se v jedné

⁹<https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1664943.656505139%2C6423915.7332275%2C1668724.9007481216%2C6425110.061794516&map-list=1&layers=129> (citováno k 18. 6. 2021), http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm (citováno k 1. 12. 2021)

¹⁰https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2 (citováno k 20. 6. 2021) :[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(cgptkttbxhictkixkykd3jp3\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&head_tab=sekce-02-gp&menu=2901](https://geoportal.cuzk.cz/(S(cgptkttbxhictkixkykd3jp3))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&head_tab=sekce-02-gp&menu=2901) (citováno k 2. 12. 2021)

¹¹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 17. 6. 2021), http://oldmaps.geolab.cz/stkatr/zoom/zoom_hm/ (citováno k 2. 12. 2021)

¹² Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II. Kutná hora 1914.*

¹³ Antonín Josef Zavadil narozen v roce 1844 v Hodějovicích na Moravě. Vystudoval učitelství v Brně a poté působil na několika školách v Čechách i na Moravě. Vydal několik knih zabývajících se lidovými zpěvy, historií Kutnohorska a Časlavska. Zemřel v roce 1925 v Kutné Hoře.

¹⁴ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012.

kapitole věnuje především kostelu Nanebevzetí Panny Marie, rovněž se v ní můžeme dočíst i o historii obce. Kostel a fara se objevují i v dalších publikacích, nicméně v nich se jedná vždy jen o okrajovou záležitost.¹⁵ Pro kompletní přehled a popis konečného vývoje kostela, jeho okolí a duchovního mikroregionu byl využit terénní výzkum. Ten byl i doplněn rozhovory s místními kronikářkami Jaroslavou Hlubinkovou, Jaroslavou Šustovou, farářem Radimem Cigánkem, do jehož správy spadá úzický kostel, a Radkem Šustou, který se stará o kostelní hodiny.

Práce je doplněna citacemi z internetových zdrojů, především v poslední kapitole věnující se turismu, v níž bylo cílem představit dosavadní prezentaci areálu kostela a blízkého okolí. V rámci bakalářské práce byla využita také možnost nahlédnout do starších bakalářských a diplomových prací uveřejněných na portálu *Theses.cz*.¹⁶ Pro získání informací o kostele a především informací týkajících se památkové péče bylo využito internetových stránek *pamatkovykatalog.cz*,¹⁷ které spadají pod Národní památkový ústavu. K prohlížení map prvního, druhého a třetího vojenského mapování bylo využito internetových stránek *arcanum.com*.¹⁸ K nahlédnutí do Originálních map stabilního katastru a císařských povinných otisků map stabilního katastru bylo použito internetového prohlížeče *ags.cuzk.cz*.¹⁹ Pro zkoumání terénu v současnosti a k jeho porovnání se staršími mapami bylo použito webových stránek *mapy.cz*.²⁰

¹⁵ Tomáš KOUTEK, *Románské kostely Čech aneb nejstarší církevní památky u nás*, Praha 2014; Marek RUBEŠ, *Hrad Talmberk*, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 49., Plzeň 2019. Dobroslav LÍBAL, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001. Josef LEDR, *Posázaví–UhlířskoJanovicko*, Praha 1912. Anežka MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971. Milada RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, *Předrománská a románská architektura středočeského kraje, středisko státní památkové péče*: Praha 1983.

¹⁶<https://theses.cz/?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dorient%C3%A1ln%C3%AD%20tanec%26start%3D64> (citováno k 29. 11. 2021).

¹⁷ <https://www.pamatkovykatalog.cz/> (citováno k 3. 12. 2021).

¹⁸ <https://www.arcanum.com/en/> (citováno k 3. 12. 2021).

¹⁹ <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/> (citováno k 3. 12. 2021).

²⁰ <https://mapy.cz/> (citováno k 3. 12. 2021).

3. Metodika

V otázce použití stanovených metod se jedná zejména o heuristiku, analýzu, syntézu, komparaci, metodu kartografickou a terénní výzkum. Má práce započala heuristikou, tedy shromažďováním pramenů a jejich následným kritickým vyhodnocením s použitím komparativní metody. V této práci byla snaha využívat více prameny, zejména ty dosud neprobádané a nepublikované pocházející z bývalé farnosti Úžice u Kutné Hory. Při porovnání informací z pramenů a literatury se ukázalo, že některé údaje uvedené ve starších publikacích neodpovídají mnou zjištěným záznamům z pramenů. Bylo tedy nutné ověření informací týkajících se památek v pramenech písemných, obrazových i kartografických.

Dále byla využita historicko-geografická metoda, a to zejména v rámci komparací obrazových a kartografických pramenů. V této metodě autor práce vycházel z knihy *Historická geografie Českých zemí* od Evy Semotanové.²¹ Cílem této metody bylo sledování proměn podoby kostela, půdorysu hřbitova a celkového uspořádání „kostelního okrsku“, kam patří též areál fary, kříž před hřbitovem a pomník padlých. Sledován byl urbanistický i architektonický vývoj a kulturní krajiny. Některé informace byly ověřeny na internetových zdrojích, a to pro získání komplexního pohledu. Za velmi důležitou součást výzkumu považuji terénní průzkum, a to především k ověření vývoje kulturní krajiny. V kapitole zabývající se duchovním mikroregionem byl hlavní terénní výzkum. Terénní výzkum byl též klíčový pro prezentaci současné podoby stavby kostela z hlediska exteriéru, interiéru, mobiliáře a jejího okolí, během kterého byla vytvořena fotodokumentace. Pro doplnění informací z posledních desetiletí bylo využito také rozhovorů s místními obyvateli a pamětníky.

Pro vypracování bakalářské práce bylo stěžejních několik významných knižních titulů. Například čtyřdílný svazek s názvem *Umělecké památky Čech*, který vznikl pod odborným vedením Emanuela Pocheho. Svazek se věnuje soupisu, historii a popisu památek na území Čech a zejména kostelů.²² Dále se památkové péči a základním aspektům v přístupu k památkám věnuje Max Dvořák ve své nadčasové knize z roku 1916 s názvem *Katechismus památkové péče*. Památky zde definuje jako „Všechno, co bylo vytvořeno uměním, je drahocenný produkt a statek dějinného vývoje, jehož zachování je v zájmu společnosti, což ukládá každému jednotlivci, obcím a národům,

²¹ Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie Českých zemí*, Historický ústav, Praha 2002.

²² Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech 4*, Academia Praha 1982.

*církvi a státu určité povinnosti.*²³

²³ Max DVORÁK, *Katechismus památkové péče*, Národní památkový ústav, Praha 2004, s. 35.

4. Řešené území

Obec Úzice se nachází sedm kilometrů západně od Uhlířských Janovic a náleží do okresu Kutná Hora. Podle krajského rozdělení spadají Úzice do Středočeského kraje. Samotná obec však leží na pomezí tří okresů: Kutnohorského, Kolínského a Benešovského. Celková katastrální plocha obce je 18,56 km². K obci náleží celkem devět částí, a to Benátky, Čekanov, Františkov, Chrastná, Karlovice, Mělník, Nechyba, Radvanice a Smrk. V současné době žije v obci 650 stálých obyvatel, v samotných Úzicích je evidováno 107 stálých obyvatel a nachází se zde celkem 85 domů.

Obec se nalézá na hranici mezi hojně využívanou zemědělskou krajinou a členitými kopci severního Posázaví.²⁴ Vesnice se nachází 395–416 metrů nad mořem. Odpovídá třetímu vegetačnímu stupni, tedy dubobukovému. Průměrná roční teplota se zde pohybuje mezi 7,5–8,1 °C. Průměrný počet srážek odpovídá 595–735 milimetrům.²⁵ Z hlediska rostlinné výroby je okolí vesnice zaměřeno na pěstování klasických polních plodin, a to pšenice ozimé i jarní, ječmene ozimého i jarního, řepky ozimé a kukuřice. Lesní porost v okolí je převážně smrkový. Ohledně lučního porostu se zde udržují trvalé traviny, místy jetel či vojtěška.²⁶

V historických pramenech, především v historických mapách, se setkáváme s toponymy jako Aužice, Oužice, Wuozicze, Wzicz, Úžic a s německou podobou Aushitz. Z hlediska toponomastiky tento název vychází z umístění samotné vesnice. Nachází se přímo na začátku úžiny, která se rozbíhá směrem na jihozápad až k Talmberskému údolí.²⁷ V Evropě místa se stejným názvem najdeme celkem čtyři. Dvě obce stejného jména se nacházejí na území České republiky. První je řešená obec, druhá se nachází v okrese Mělník. Další místem, které nese toto jméno, je město v Srbsku nacházející se ve Zlatiborském okruhu. Poslední místo s tímto názvem se nachází na Slovinsku.

Samotnou osadu by bylo možné označit za silniční ves, neboť jejích šest cípů se vine kolem hlavní komunikace a jejích přilehlých vedlejších cest. Vesnice se rozprostírá ve svahu na obou březích Úžického potoka. Jeho tok pramení necelé dva kilometry nad obcí mezi Smilovicemi a Chlumem v místě bahnitých luk s názvem

²⁴Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 256; Antonín ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II*. Kutná hora 1914, s. 404.

²⁵<http://www.uhul.cz/nase-cinnost/87-lesnicka-typologie/934-lesni-vegetacni-stupne-podrobneji> (citováno k 20. 6. 2021).

²⁶<https://www.obecuzice.cz/sou-asnost.html> (citováno k 22. 6. 2021).

²⁷Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Díl IV. S-Ž, Praha 1957, s. 421; Antonín ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II*. Kutná hora 1914, s. 404.

U sloupu. Potok se vlévá do nedaleké řeky Sázavy poblíž Budínského jezu.²⁸ Větší část obce se nachází na pravém břehu potoka, po kterém také vede hlavní silnice. Hlavní silnice protíná centrum vesnice, které se rozprostírá kolem kostela a budovy obecního úřadu, v níž v současné době sídlí zdravotní středisko a knihovna. Původně tato budova sloužila jako škola, která byla založena za vlády Marie Terezie v roce 1767²⁹ a zanikla v 80. letech 20. století.³⁰

²⁸ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 256.

²⁹ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II*. Kutná hora 1914, s. 406.

³⁰ <https://www.obecuzice.cz/historie-obce.html> (citováno k 21. 6. 2021).

5. Historie obce Úžice

První zmínky o Úžicích pocházejí z roku 1284, kdy zde měl sídlo Hroznata z Úžic, zeť Závaše z Falkštejna. Hroznatovo jméno je též spjaté s významným úřadem purkrabího Pražského hradu za vlády krále Václava II., konkrétně mezi lety 1284–1289.³¹ Původ Hroznaty nelze s jistotou určit, neboť jediným odkazem na jeho osobu a rod je pečeť (obr. č. 3), kterou Hroznata používal. Na pečeti jsou vyobrazeny dva leknínové listy, jejichž stonky vyrůstají ze stejného kořene – tzv. lekna.³² Stejný znak byl využíván moravskými pány z Drnohelce a z Rudvikova, bohužel ani jejich původ není znám.³³ Nositeli již zmíněného erbu se stali páni z Talmberka, jejichž prvním známým příslušníkem byl Vilém z Talmberka, pravděpodobně Hroznatův syn.³⁴

Patrně po Hroznatově smrti byl majetek rozdělen mezi jeho syny. Úžice pravděpodobně přestaly být významné, a tak vznikla nová rodová i správní centra, a to hrad Talmberk a hrad v Ratajích. Správa těchto území v rukou Hroznatových potomků však netrvala dlouho. Některé statky, které náležely k Ratajím, získal v roce 1291 pražský biskup Tobiáš z Bechyně. Byly mu přisouzeny za škody, které utrpěl během Hroznatova odboje za osvobození Závaše z Falkštejna. Úžice byly rozděleny na dvě části, jedna polovina připadla Hroznatovu synovi, Vilému z Talmberka. Druhou polovinu Úžic a Rataje získal rod pánu z Lipé a poté jejich příbuzní Ptáčci z Pirkštejna.³⁵

Patronátní právo ke kostelu měly obě strany, jak páni z Talmberka, tak Ptáčci z Pirkštejna. Jmenování a dosazování farářů do úřadu probíhalo střídavě, jednou svého kandidáta dosadili Talmberští, podruhé Ptáčci z Pirkštejna. V roce 1404 nastal spor, byli proti sobě postaveni dva kandidáti na úřad faráře, jednoho postavil Diviš z Talmberka a druhého král Václav IV. (není jisté, proč v této záležitosti figuroval sám král, ani jak tento spor skončil). V roce 1414 dosadil faráře Diviš z Talmberka a v roce 1417

³¹ Vojtěch VANĚK, *Hroznata z Úžic, Sázavsko, historie – tradice – současnost sborník, díl VII.*, Sázava 2000, s. 15.

³² Z hlediska propagace obce je pozoruhodná pověst o původu erbu. „Kdysi v době pohanské, za panování bojových knížat a králů slovanských se vyznamenal předek tohoto rodu, když táhli proti nepřítelům. Vojenské oddíly přitáhly k velikým bahnům, hejtmané uvažovali, kudy vojsko převést, a tak se jeden z vůdců vydal na koni hledat průchod. S velikým nebezpečím projel bahna sem i tam a ukázal cestu vojsku. Když sjel z cesty, našel rostlinu, jež je zobrazena ve znaku. Protože ji utrl a vrátil se s ní k vojsku, udělil mu hejtman nebo kníže na památku jeho činu tato lekna (tj. leknín) do znaku a hojně jej obdaroval. O tom, kdy se potomci tohoto rodu a erbu usadili na Moravě, v Čechách a ve Slezku, není ve starých listech žádné zmínky.“ Marek RUBEŠ, *Hrad Talmberk, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 49.*, Plzeň 2019, s. 47.

³³ Vojtěch VANĚK, *Hroznata z Úžic, Sázavsko, historie – tradice – současnost sborník, díl VII.*, Sázava 2000, s. 15.

³⁴ Tamtéž, s. 21.

³⁵ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 257.

Oldřich z Talmberka.³⁶

Po konci husitských válek byly Úžice stále rozděleny na dvě poloviny. Hrad Talmberk s polovinou Úžic byl v držení Slavatů z Chlumu. Vlastníků Ratají a druhé poloviny Úžic se vystřídalo po husitských bouřích hned několik. Po Ptáčcích z Pirkštejna vlastnil Rataje a část Úžic minsterberský kníže Viktorin z Poděbrad a Malešičtí z Černošic. K opětovnému propojení hradu Talmberku s ratajským panstvím došlo v roce 1552. Současně s tímto aktem došlo k opětovnému sjednocení Úžic. V roce 1636 koupil Rataje spolu s Talmberkem a Úžicemi Friedrich z Talmberka. Úžice tedy byly opět v držení pánů z Talmberka, a to až do roku 1712. Na 52 let náležely s Talmberkem a Ratajemi do rodového majetku Kinských. V roce 1764 bylo celé panství zakoupeno rodem Lichtenštejnů, který vlastnil Úžice až do 20. století, což dokazuje listina o koupi věžních hodin, které byly pořízeny v roce 1914 z daru od Jana II. z Lichtenštejna.³⁷ Po vzniku první republiky byl 16. dubna 1919 revolučním shromážděním schválen zákon č. 215/1919 Sb. z. a n. o pozemkové reformě, též zvaný záborový zákon. Tento zákon stanovil zábor pozemků nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha celkové půdy. Toto byl i osud majetku Lichtenštejnů na Uhlířskojanovicku. Ke změně ohledně vlastnictví půdy a změně sociální struktury obyvatel došlo v roce 1920. Velká část místních bezzemků získala půdu nedaleko Úžic, a to u blízkých vsí Karlovice a Čekanov, rozprostírajících se na místech zabraných statků knížete z Lichtenštejna.³⁸ Po vzniku první republiky náležely Úžice do politického okresu, později pouze okresu, Kutná Hora a soudního okresu Uhlířské Janovice. Součástí okresu Kutná Hora jsou i dnes.³⁹

Panské sídlo

Na existenci úžického šlechtického sídla poukazuje nejen přídomek Hroznaty z Úžic, ale také dosud dochovaný románský kostel. Nejstarší kostely zpravidla vznikaly v blízkosti sídel takzvané rané šlechty, jak uvádí Vojtěch Vaněk: „*Takovéto jednoduché sídlo je proto možné hledat již kolem roku 1200 také v okolí úžického kostela*“.⁴⁰ Kostel získal označení tribunový, a to podle západní vyvýšené tribuny (empory), která sloužila

³⁶Tamtéž, s. 257-258.

³⁷Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.; Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 258.

³⁸OU Úžice, 1284–1984, *700 let obce Úžice u Kutné Hory*, Úžice 1984, s. 4.

³⁹Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 523, 531.

⁴⁰Vojtěch VANĚK, *Hroznata z Úžic*. In: *Sázavsko. Historie – tradice – současnost, díl VII.*, Sázava 2000, s. 16.

rodině urozeného pána pro soukromé sledování bohoslužeb. Toto vyvýšené místo šlechtice také oddělovalo od nižšího neurozeného lidu. Poblíž úžického kostela se rozprostíralo také panské sídlo. Dodnes na něj odkazuje zazděný vstup na tribunu v kostele nacházející se v patře západní stěny kostelní věže.⁴¹ Ve středověku kostel nesloužil pouze jako centrum zbožnosti, ale jednalo se i o pravděpodobně jedinou zděnou budovu ve vesnici, která v případě nebezpečí mohla sloužit jako útočiště.⁴² O velikosti či podobě samotného sídla nemáme mnoho informací, jediná zmínka, která pravděpodobně popisuje Úžice, obsahuje latinské slovo „*munitio*“, což znamená opevnění neboli tvrz. Zavadějíci je, že tímto slovem Zbraslavská kronika nazývá i královské hrady.⁴³

⁴¹ Tamtéž, s. 16.

⁴² Martin GOJDA: *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*, Academia Praha 2000, s. 173.

⁴³ Vojtěch VANĚK, *Hroznata z Úžic*. In: *Sázavsko. Historie – tradice – současnost, díl VII.*, Sázava 2000, s. 17–18.

6. Kostel

6.1 Historie a stavební vývoj kostela

Přesný rok založení kostela není známý a mezi historiky se o něm vedou spory. Antonín Zavadil ve své knize píše: „*Soudí se, že byl postaven za šestého opata sázavského Sylvestra (1135–1161)*“.⁴⁴ S tímto názorem však nesouhlasí historička Anežka Merhautová, dle jejího názoru stavba pochází z první třetiny 13. století, usuzuje tak kvůli podobnosti s věží z kostela sv. Václava v cca 34 km vzdálených Chřenovicích, jehož stáří je doloženo nálezem pečeti biskupa Jana. Otázkou ovšem zůstává, zda se jednalo o Jana II., který byl ve funkci v letech 1227–1236, nebo o Jana III., jenž svůj úřad zastával v letech 1258–1278.⁴⁵

Jaká byla přesná podoba kostela v době jeho založení není známo. V dokumentech z archivu úžické fary se nalézají několik deníků o stavbě kostela z let 1901–1903. Ve stavebním deníku je zakreslen pravděpodobný půdorys nejstarší podoby kostela (obr. č. 4) a nadepsán je slovy „*Panny Marie Nanebevzetí v Oužicích ve století dvanáctém*“.⁴⁶ Na počátku měla stavba podobu jednoduchého jednolodního tribunového kostela. Šlo o symetrickou stavbu s půlkruhovou apsidou na východní straně a s věží na západní straně. Délka kostela byla kolem 14 m a šířka přes 6 m. Věž měla čtvercový půdorys o délce jedné strany 4,2 m. V nejnižší části bylo jednoduché románské okno, ve středu se dodnes nachází sdružené dvojité okno a v nejvyšším patře věže bylo pravděpodobně románské sdružené trojitě oddělené sloupky. Lze také soudit, že původní věž měla jehlancovou střechu.

U románských staveb je možné sledovat, že i přes malé půdorysy byly zdi poměrně vysoké. Při bližším zkoumání původní severní zdi je možné vidět, že loď kostela byla vysoká kolem 7 m. Věž i severní zeď jsou stavěny z otesaného tvrdého kamene, pečlivě kladeného do rádků, jedná se o tzv. kvádríkové zdivo, které bylo pro románské kostelíky typické. Na severní straně lodi bylo původně jen jedno okno, umístěné uprostřed stěny v horní části. Okno má sešikmené špalety a půlkruhový záklenek.⁴⁷

K rozsáhlým přestavbám došlo v období gotiky. Loď románského kostela byla rozšířena k jihu, dále byla zbořena půlkruhová apside a na jejím místě vznikl mohutnější

⁴⁴ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 408.

⁴⁵ Anežka MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 134, 348.

⁴⁶ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 8.

⁴⁷ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 64.

gotický polygonální presbytář. Byl pravděpodobně postaven v první třetině 15. století, to je možné určit podle typu klenebních konzolí a především dle klenebního svorníku s erbem, na kterém je vyobrazeno lekno (erb pánů z Talmberka), neboť Úžice byly ve vlastnictví Talmberků do třicátých let 15. století. Dle hrotitých okének nad gotickým portálem je možné domnívat se, že rozšíření půdorysu lodi kostela bylo realizováno na konci 13. století, a tedy předcházelo přestavbě presbytáře. Jižní zeď má také užší zdivo, a to 70 cm. Dalším prvek na jižní zdi je zaslepené úzké okénko nacházející se vlevo nad gotickým portálem naznačující rozdělení kostela na přízemí a panskou tribunu. O malých okénkách na jižní zdi se píše: „*Byla zde zvažována možnost rozšíření románské tribuny na jižní stranu a její pokračování podél jižní strany lodi, jak by naznačovala nízká poloha hrotitých okének, ovšem pro takto rozlehlou tribunu u raně gotického venkovského kostela neexistují analogie*“. Jak je dále uvedeno, zděný kůr je doložen až v roce 1670, avšak v podobných rozměrech jako dnes.⁴⁸

Dle polohy štítu je možné usuzovat, že gotická přestavba lodi nezahrnovala jihozápadní nároží, popřípadě mohlo jihozápadní nároží být nižší a kryté menší samostatnou střechou ubíhající směrem k západu. Na zdivu v jihozápadním rohu nejsou vidět žádné změny či úpravy, neboť při puristické úpravě byla zeď kompletně přezděna. Jednoduchý gotický portál, který je osazen v jižní lodi, není symetrický. Někteří badatelé se domnívají, že: „*Vrcholně gotická přestavba románského kostela opět vyvolává pochyby; zdá se, že původní záměr nebyl plně realizován, případně že během jeho stavby došlo k jeho změně*“.⁴⁹ Je též možné soudit, že gotická přestavba kostela mohla být přerušena husitskými bouřemi, během kterých byl změněn status kostela z farního na filiální.⁵⁰

Podoba kostela k roku 1671 byla následující: „*zděná stavba s kamennou věží, zděnou předsíní, klenutým presbytářem, lodí s prostorným prkenným stropem a s kamenným kůrem. Kostel měl šindelovou střechu, jeden vchod a pět oken*“. Otázkou zůstává, jestli do popisu pěti oken byla započítána i malá hrotitá okénka na jižní zdi lodi.⁵¹ K výraznějším přestavbám, které změnilý gotický ráz kostela na barokní, došlo v 18. století. K první úpravě došlo v roce 1726, kdy byla na jižní straně presbytáře postavena sakristie. O sakristii je psáno v kostelních účtech, o vnitřním vstupu

⁴⁸ TÍŽ, s. 258–259.

⁴⁹ TÍŽ, s. 261.

⁵⁰ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.

⁵¹ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 261.

z presbytáře do sakristie jsou však nejasnosti. Vpadliny ve cviklech, umístěné nad oblouky uvnitř kostela nad jižním vstupem do sakristie, dokládají jinou velikost vstupu. Nad touto nejasností se pozastavují i badatelé, kteří tvrdí, že starší původ vstupu do sakristie mohl být již raně barokní či renesanční.⁵² Též Kliment Čermák označuje vchod do sakristie jako „*novější renesanční*“.⁵³ Při porovnání s mapou prvního vojenského mapování z let 1764–1767⁵⁴ můžeme vidět, že zde sakristie není zakreslena. Pravděpodobně z důvodu ne příliš detailního zpracovávání mapy. V roce 1730 došlo k prolomení jednoho nového okna, není však jisté, které okno je myšleno. Také byla zvětšena tři původní okna. Pravděpodobně se jednalo o okna v jižní, západní a severní zdi lodi. Během barokních přestaveb v roce 1759 byla zvýšena věž, a to na současných 34 metrů, a došlo k výstavbě nové bání s lucernou. V této době byla částečně zazděna okna v horní části věže. Věž byla opatřena točitým, patrně dřevěným schodištěm.⁵⁵

Při podrobném zkoumání indikačních skic z roku 1841⁵⁶ si můžeme všimnout objektu obdélného půdorysu, který je součástí jižní zdi v místě dnešního gotického portálu. Není jisté, zda tento vstup měl podobu gotického portálu. Objekt je větší než sakristie. K tomuto objektu doposud nebyly objeveny žádné písemné prameny nebo jeho dřívější vyobrazení. Přesnější se zdá být originální mapa stabilního katastru z roku 1841 a reambulací z roku 1875.⁵⁷ Zde je kostel zakreslen proporčně přesnější a západní zeď lodi spolu s opěrnými pilíři presbytáře již odpovídá současnému stavu. Zmíněný objekt v místě gotického portálu je na mapě zakreslen naopak poměrově menší než sakristie. Pravděpodobně mohlo jít o předsíň postavenou v období baroka či dříve. Ve stavebním deníku, který lze datovat do let 1901–1903, je zakreslen půdorys kostela (obr. č. 5),⁵⁸ ale žádný objekt v oblasti gotického portálu již není. Pravděpodobně byl tedy před rokem 1901 zbořen. Analogicky lze odvodit, že se mohlo jednat o podobný přístavek nad vstupem, jak tomu je u kostela sv. Jakuba Většího v Rovné u Stříbrné Skalice,

⁵² TÍŽ, s. 262.

⁵³ Kliment ČERMÁK, *Románské kostely v Uhlířských Janovicích a v Úžicích*. Památky archeologické a místopisné XXIII. s. 361.

⁵⁴ <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1666369.5100643681%2C6426179.963531495%2C1667276.6026109713%2C6426418.8292448865&map-list=1&layers=141> (citováno k 17. 6. 2021).

⁵⁵ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012. s. 262.

⁵⁶ <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 21. 6. 2021).

⁵⁷ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 17. 6. 2021).

⁵⁸ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 9.

který je však poměrově menší.⁵⁹

Krov hlavní lodi byl zřejmě postaven v roce 1862.⁶⁰ Ve stejném roce došlo také k rekonstrukci a zbudování nové střechy. Spolu s varhany byl v roce 1896 zřízen i nový varhanní kůr nesený na železných traverzách, čímž došlo k rozšíření stávající tribuny.⁶¹

Původní podobu kostela před puristickou obnovou, tedy na přelomu 19. a 20. století, dokumentují dvě pohlednice. První pohlednice (obr. č. 6)⁶² byla odeslána v roce 1905, vydaná však mohla být o několik let dříve. Je na ní vidět kostel z jižní strany, má výraznou bílou omítku a šedivou střechu lodě s presbytářem. Šedivou střešní krytinu má i bání věže. Za povšimnutí stojí jižní strana věže, na níž se nachází pouze jedno okno v nejvyšším patře. Jinou podobu památky dokumentuje pohlednice (obr. č. 7),⁶³ která ukazuje kostel z jihovýchodní strany. Stejně jako na první pohlednici, i na této je kostel ve své barokní podobě před puristickou úpravou. Pohlednice byla odeslána až roku 1926, fotografie na ní je však starší. Tato pohlednice zachycuje jiný stav věže. Kostel je vidět z jihozápadní strany a na jižní straně věže jsou patrná dvě patra oken, třetí je zakryto střechou.

K puristické⁶⁴ obnově došlo na počátku 20. století. Není jisté, kdo tuto obnovu inicioval. Je však zřetelné, že jejím cílem bylo uvést kostel do jeho dřívější gotické podoby, ačkoli u purismu bývá zvykem obnova památky do podoby původní, což je v tomto případě podoba románská. Dle Karla Kibice a Vojtěcha Vaňka se tak stalo mezi léty 1906–1909. Autoři se dále ve své knize věnují změnám, kterými si v této době kostel prošel: „*Ve věži byla znovu prolomena sdružená románská okna, původní okénka byla odkryta také ve stěnách lodi. Dále byly odstraněny vnější omítky, vyspraveny opěrné pilíře, odstraněny zbytky starých okenních ostění a v presbytáři osazena nová*“.⁶⁵

Na základě bádání ve stavebních denících z let 1901–1903 je možné říct,

⁵⁹ Milena HAUSEROVÁ, *Kostel sv. Jakuba většího v Rovné u Stříbrné Skalice*, Stříbrná Skalice 2013, s. 18.

⁶⁰ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 262.

⁶¹ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná hora 1914, s. 410.

⁶² Úžice z jihu, pohlednice odeslána v roce 1905. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

⁶³ Úžice z jihozápadu, pohlednice odeslána v roce 1926. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

⁶⁴ Jde o radikální metodu památkové péče, jejímž cílem je rekonstrukce a přestavba památky do její, obvykle nejstarší podoby, U obnovovaného objektu je snaha docílit též čistoty stylu. Puristická přestavba obvykle velmi zasáhne do stavby, čímž badatelům a historikům znemožní sledovat změny, které byly v průběhu času na památce provedeny. Kvůli tomu může dojít ke ztrátě cenných informací o vývoji stavby. Ondřej ŠEFCŮ, *Architektura, lexikon architektonické prvky a stavební řemesla*, Praha 2013, s. 192.

⁶⁵ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 263.

že přestavba, úpravy a opravy kostela začaly dříve než v roce 1906, jak to uvedli Karel Kibic a Vojtěch Vaněk.⁶⁶ Úpravy v letech 1901–1903 dosud nebyly nikde zmiňovány ani prezentovány. Na prvním nákresu uvedeném v deníku⁶⁷ je popsána rozkreslená přestavba šesti gotických opěrných pilířů presbytáře (obr. č. 8), postavených kolem roku 1400 jako součást gotického presbytáře kostela. Dva z těchto pilířů se již roku 1726 staly součástí nově postavené sakristie. Z původní výšky pilíře, která byla 3–4 m, byly pilíře zvýšeny na 580 cm. Vrchní část původního pilíře ve výšce 290 cm byla odbourána, zúžena a poté zvýšena na 290 cm a šířku 84 cm. Důvod přestavby je popsán⁶⁸ v deníku: „*Jako hlavní důvod, proč pilíře tyto byly zvýšeny a takto upraveny bude ten, že musely býti čistě z konstruktivních ohledů navrženy, ještě velký tlak, kterak počal jevit trhliny*“.⁶⁹ V *Deníku o stavbách*⁷⁰ z roku 1903 je tento zápis z 10. srpna: „*Starý Chyba opravoval pilíře*“.⁷¹ Zápis se v celém deníku objevuje několikrát. Není však zcela jisté, jestli se jedná opravdu o pilíře presbytáře, neboť nejsou blíže specifikované.

Druhý nákres (obr. č. 9) ve stejném sešitě se týká oken presbytáře.⁷² Na levé straně nákresu je zakreslen původní tvar okna s vyznačenou plánovanou úpravou. Na pravé straně nákresu se nachází gotický lomený oblouk se skleněnou výplní rozdělenou na tři části. Pod nákresem je napsáno: *Pohled na budoucí okno*. Původní tvar okna byl obdélný s lehce zaobleným záklenkem, šířka okna byla stejná, ale jaká byla jeho výška nebo celkové rozměry, to zde uvedeno není. Při jejich rekonstrukci došlo k vybourání spodní strany o 25 až 30 cm, o kolik byla vybourána horní strana není známo. Na druhém nákresu je též navrženo kamenné ostění, které na původním okně nebylo.

Gotický portál spolu s gotickými dveřmi bez pantů je zakreslen (obr. č. 10) na další straně deníku.⁷³ Dle připojeného popisu byly původní dveře užší než současný portál, a to o 10 až 15 cm. Podoba předchozích dveří není známá. Popis druhého vchodu pokračuje na vedlejší straně, tentokrát bez nákresu, zápisem o západním vchodu do lodi kostela. „*Tato zadní vrata, která nemají žádný sloh a jsou příliš na hlavní vchod úzká,*

⁶⁶ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 8 a *Deník o stavbách*, z roku 1903, s. 2.

⁶⁷ Tamtéž, s. 1.

⁶⁸ Pravděpodobně se jedná větu o připsanou farářem Kašparem Ilblem.

⁶⁹ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 1.

⁷⁰ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, *Deník o stavbách*, z roku 1903, s. 2.

⁷¹ Tamtéž, s. 2.

⁷² Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 2.

⁷³ Tamtéž, s. 4.

*budou rozšířena sice tak, aby s vrchním oknem, nad těmito se nacházejícím, lícovala. Výška pak jich bude také zvětšena, a to na výšku 240 cm“.*⁷⁴ Autor záznamu dále uvažoval nad tím, že by u dveří měl být po jejich rekonstrukci zachován gotický ráz.

Autor deníku upozorňuje, aby bylo na spárování celé jižní zdi použito velkých kamenů. Důvodem je, aby struktura jižní a západní zdi odpovídala zdi severní a hlavně věži, na kterou se západní zeď napojuje.⁷⁵ Na následujících straně je rozkreslen a zaměřen půdorys areálu hřbitova.⁷⁶ Je zde zakreslen s půdorysem pravidelného obdélníku, což však neodpovídá mapám dřívějším ani nákresu půdorysu hřbitova vytvořeného architektem Josefem Čermákem roku 1939.⁷⁷

Dosud nepublikované stavební deníky potvrzují správnost tvrzení uvedeného v knize *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, kde je napsáno: „*Na exteriéru došlo vedle odstranění historických omítek nejspíš i k částečnému přezdění liců zdiva*“.⁷⁸ Rozdíl mezi starou zdí a novým zdivem je obzvlášť patrný mezi předělem věže a západní zdí (obr. č. 11). Na jižní zdi hlavní lodi vznikly sluneční hodiny, není jisté, zda na tomto místě byly i před puristickou obnovou kostela.

Puristická oprava se dotkla i úprav exteriéru sakristie, nad jejíž dveře byl druhotně umístěn pravděpodobně románský prvek.⁷⁹ Jedná se o architektonický prvek z červeného pískovce. Spodní část má válcovitý tvar s rozšířeným vrškem, horní část je obdélná a je v ní vytesán symbol půlkruhového tvaru rozevírající se vzhůru s konci zatočenými dovnitř. Symbol může připomínat sovu (obr. č. 12). Otázku vyvolávají klenební konzole, konkrétně dvě krajní zpodobňující muže a ženu, ty vypadají velmi zachovale, což ukazuje na jejich rekonstrukci. Je možné, že byly upraveny během puristické obnovy kostela, avšak nejsou žádné prameny, které by toto tvrzení dokládaly.

Nelze posoudit, zda puristická obnova byla prováděna odborně či ne. Hlavním cílem pravděpodobně bylo obnovit památku ve slohu gotickém a odstranit tak úpravy provedené v baroku. Jedinou připomínkou barokní podoby kostela je v současnosti jeho cibulová střecha. Též několik románských prvků zůstalo zachováno, jedná se o románské

⁷⁴ Tamtéž, s. 5.

⁷⁵ Tamtéž, s. 6.

⁷⁶ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 8.

⁷⁷ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, výkres – půdorys hřbitova v Úžicích, Josef Čermák, 1939.

⁷⁸ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 263.

⁷⁹ TÍŽ, s. 263.

okno na severní zdi lodi či o sdružená okna v horní úrovni věže. V rámci celkového zhodnocení by se mohlo říct, že došlo ke zničení původních originálních stop, které mohly o historii stavby prozradit mnohé informace.

Následující opravy provedené ve 20. století již neměly zásadní vliv na podobu kostela. Jedná se víceméně jen o opravy zchátralých nebo poničených částí. K pokrytí střechy došlo v roce 1913, a to „moravskou šupinatou břidlicí“.⁸⁰ Kronika obce o opravách kostela na delší dobu mlčí. Věž byla patrně ve špatném stavu. Z meziválečného období se dochoval vzkaz z 9. listopadu 1943 pro farní úřad v Úžicích od kapitulního vikáře z Prahy. „Sdělte nám obratem, jak postoupila práce se zabezpečením ohrožené věže a jak jste přijal šlechtnou nabídku potřebného plechu od p. kom. Rady Růžičky z Kolína“. Pod vzkazem je podepsán kancléř a kapitulní vikář, jména jsou však nečitelná.⁸¹ Další korespondence o této věci se nedochovala. V roce 1973 došlo k opravě kostela, především k rekonstrukci střechy, která byla nově pobita měděným plechem. Celá oprava vyšla na 115 000 Kčs.⁸² V dubnu v roce 2008 byla opravena střecha a došlo k výměně břidlicové krytiny.⁸³ K dalším významným změnám podoby kostela od té doby nedošlo. Kostel je památkově chráněn od 3. května 1958.⁸⁴ Do seznamu kulturních památek byl zařazen 31. prosince 1966.⁸⁵

Zasvěcení kostela

Kostel je zasvěcen svátku Nanebevzetí Panny Marie. Počátky mariánského kultu a obecně úcty nacházíme již v prvním a druhém století našeho letopočtu. Velké oblibě Panna Marie došla ve středověku, kdy jí bylo zasvěceno mnoho kostelů po celé Evropě, rozšiřovaly se mariánské modlitby a hymny o spáse těla i duše. Panna Marie byla spojována především s rolí matky a mnoho žen tak u ní hledalo ochranu. Právě mateřství Panny Marie mělo v očích katolíků veliký význam. Dle věřících a církve měla přímluvnou roli u Ježíše Krista, neboť patřila mezi jeho nejbližší, a jako matka si nad ním udržela jistý vliv i v dospělosti.⁸⁶

Není zcela jisté, zda Mariánské zasvěcení nesl kostel již při svém vzniku, nebo

⁸⁰ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slova i obrazy, díl II.*, Kutná hora 1914, s. 410.

⁸¹ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, Dopis Kapitulní konsistoře v Praze, číslo 14553, 9. 11. 1943.

⁸² SOKA KH., f. MNV Úžice, *Kronika obce Úžice, díl VII.*, kniha č. 92a, s. 21.

⁸³ OÚ Úžice, *Kronika obce Úžice, díl XI.*, s. 135.

⁸⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-panny-marie-15385988> (citováno k 20. 6. 2021).

⁸⁵ <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-p-marie-158786> (citováno k 9. 11. 2021).

⁸⁶ Heinrich PETRI – Wolfgang BEINERT, *Učení o Marii, pracovní vydání*, Olomouc 1996, s. 165.

mu bylo uděleno později. Mariánské zasvěcení je písemně doloženo v roce 1631. Titul Nanebevzetí Panny Marie se objevuje o 7 let později, tedy v roce 1638.⁸⁷

Slavnost Nanebevzetí Panny Marie je ustanovena církví na 15. srpna. V Úžicích se dříve pravidelně konávaly Mariánské poutě, jak dokládá zmínka v kronice ze dne 16. srpna 1964⁸⁸ a o několik stran dále zápis z 14. srpna 1966, který samotnou pouť popisuje.⁸⁹ V kostele byla v roce 1966 sloužena mše ratajským administrátorem Františkem Soukupem. Zdejší Mariánská pouť byla v zápise označena jako tradiční, není ovšem jasné, kdy se tradicí stala, neboť v dřívějších ani pozdějších dílech kroniky nejsou o této pouti žádné zmínky.

V současné době se na území arcidiecéze pražské nachází celkem 651 kostelů,⁹⁰ z nichž 54 je zasvěceno Nanebevzetí Panny Marie.⁹¹ Nedaleko Úžic se nachází tři kostely se stejným zasvěcením. Prvním je kostel Nanebevzetí Panny Marie v Choceradech vzdálený cca 22 km na západ od Úžic. Pochází pravděpodobně z 14. století, původně byl postaven v gotickém slohu. Zasvěcení Panně Marii bylo doloženo již v roce 1350 a jako farní kostel podléhal děkanátu kouřimskému.⁹² Na druhém místě se nachází kostel Nanebevzetí Panny Marie v Rašovicích vzdálený cca 10 km na východ od Úžic. Založen byl před rokem 1350, v tomto roce je o něm první zmínka jako o farním kostele s patronátem Nanebevzetí Panny Marie náležejícího k děkanátu kouřimskému. Kostel byl založen jako katolický, avšak po roce 1420 v něm bylo přijímáno podobojí. Katolickým se kostel stal opět v 17. století.⁹³ Třetím je kostel Nanebevzetí Panny Marie v Zásmukách, který je od Úžic vzdálený cca 11 km severně. Kostel byl postaven v polovině 13. století, pravděpodobně v pozdně románském slohu.⁹⁴ Ze kdy pochází zasvěcení zásmuckého kostela Panně Marii není zcela jisté.

⁸⁷ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 408.

⁸⁸ SOKA KH., f. M.N.V. Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl VI.*, kniha č. 92 s. 19.

⁸⁹ Tamtéž, s. 150.

⁹⁰ <https://katalog.apha.cz/maps/#K;50.52711;14.20056;6>; (citováno k 20. 6. 2021).

⁹¹ <https://katalog.apha.cz/maps/#K;50.08642;14.38892;15;Nanebevzet%C3%AD%20Panny%20Marie;33> (citováno k 20. 6. 2021). Po otevření odkazu, je nutné potvrdit tlačítko hledat.

⁹² Antonín Norbert VLASÁK, *Hrádek nad Sázavou a celé jeho okolí*. Památky archeologické a místopisné, díl 3., sešit 6, rok 1859, s. 262.,

⁹³ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 278.

⁹⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-panny-marie-s-kapli-2174217> (citováno k 17. 11. 2021).

6.2 Architektura a exteriér kostela

Pozdně románský kostel Nanebevzetí Panny Marie je jednodlní orientovaná stavba s nesymetrickým půdorysem, což dokládá přiložený nákres (obr. č. 13) od Vojtěcha Vaňka. Kostel se dnes dělí na hlavní loď, rozsáhlý presbytář s trojbokým závěrem, sakristií a věž. Zdivo kostela je hrubé a neomítnuté. Jako střešní krytina jsou použity šablony z umělé břidlice. Báň věže je pobita měděným plechem.

Severní zeď lodi je osazena dvěma okny. Původní románské okno se špaletami z červeného pískovce je zazděno. Pod ním se nachází barokní okno prolomené pravděpodobně v 18. století, které je opatřené historizující mříží. Západní zeď lodi je osazena jedním barokním oknem, pod kterým se v ose nachází vedlejší vstup do kostela v románském slohu doplněný původními kovanými panty. Dveře a kované historizující prvky pocházejí pravděpodobně z přestavby a puristické obnovy kostela v letech 1901–1903. Jižní stěna lodi je plošně nejrozsáhlejší (severní strana je menší, protože ji částečně překrývá věž), v její levé části se nachází dvě okna. V horní úrovni bylo jedno obdélné, v současné době je však zazděné. Ve spodní části, nalevo od gotického portálu, je umístěno malé hrotité okénko. Téměř uprostřed stěny se nachází hlavní vstup do kostela v podobě gotického portálu osazeného mohutnými gotickými dveřmi opatřenými kovanými panty ve stejném uměleckém slohu. Tyto dveře pochází z puristické obnovy z roků 1901–1903. Pravá část jižní zdi je osazena též dvěma okny, v horní části barokním, prolomeným pravděpodobně v 18. století, v dolní části menším hrotitým oknem. Na pravé straně barokního okna se nachází sluneční hodiny s freskou slunce a luny.

Rozsáhlý podlouhlý presbytář (obr. č. 14) je ukončený trojbokým závěrem, na hranách je dělen šesti gotickými opěrnými pilíři, mezi kterými je umístěno pět podlouhlých oken ukončených gotickým lomeným obloukem s kružbou a lemovaných jednoduchým kamenným ostěním. Obvykle bývá kružba kamenná, ale v tomto případě je kružba vyhotovena ze železných prutů. Opěráky jsou bez zdobení, nahoře jsou ukončeny zkosenou stříškou a děleny odstupněním, které vzniklo během puristické obnovy na počátku 20. století. Dva opěrné pilíře na jižní straně jsou součástí sakristie, která na tomto místě byla postavena v roce 1726.

Okno na jižní straně je menší než zbylá čtyři, a to z důvodu dodatečně postavené sakristie. Spodní část okna byla upravena tak, aby nezasahovala do sakristie. Špalety oken jsou ze světlého kamene, složeny z několika částí a zdobeny žlábkem. Okno je opatřeno

gotickou kružbou vyrobenou ze železného prutu kruhového průřezu. Sakristie nedosahuje výšky pilířů, je nižší s pultovou střechou ubíhající k jihu. Sakristie disponuje vlastním vchodem v gotickém slohu na jižní straně. Na západní a východní straně je osazena dvěma okénky s mřížemi a s cihlovým orámováním.

Západní věž je dělena do pater (obr. č. 15), ve výšce cca 4 m je prolomeno úzké podlouhlé okno na severní stěně kostela, přičemž v horních třech patrech jsou okna prolomena ze všech stran. Nejnižší okna jsou původní jednoduchá obdélná. Nejviditelnější románský prvek, který se dodnes na stavbě zachoval, najdeme v prostřední úrovni oken ve věži. Jedná se o sdružená románská okna dělená jedním sloupkem. Nejvyšší okna nejsou původní. V průběhu let byla vylomena, zvětšena a osazena dřevěnými okenicemi. Nad nimi se na všech čtyřech stranách nachází hodinový ciferník. Střecha věže je zakončena barokní cibulovou střechou s lucernou.

Věžní hodiny

Na věži kostela jsou umístěny věžní hodiny, které byly pořízeny v roce 1914 z daru knížete Jana II. z Lichtenštejna, který v té době vlastnil panství Rataje nad Sázavou. Hodinový stroj je bez samonatahovacího zařízení, a proto se musí každých 37 hodin ručně natahovat. Na tuto činnost je ustanovena osoba, která zajišťuje pravidelný chod hodin.⁹⁵ Hodinový stroj (obr. č. 16) vyšel na 800 Korun. Byl zakoupen v Čáslavi ve firmě Karla Adamce mladšího.⁹⁶ Dne 15. dubna 1973 nechal Místní národní výbor hodiny opravit nákladem 22 000 Kčs.⁹⁷

Sluneční hodiny

Sluneční hodiny se nachází v pravé horní části jižní zdi kostela a jsou dobře viditelné od hlavního vstupu na hřbitov. Přesný datum vzniku hodin není znám. Ve stavebních denících ani v jiných pramenech se žádné zmínky nedochovaly.

⁹⁵ *Rozhovor s Radkem Šustou, Úžice 3. září 2020. Vedl Miroslav Chalupa.*

⁹⁶ Jednalo se o rodinnou firmu sídlící na čáslavském náměstí v domě číslo popisné 101. Firma, založena Karlem Adamcem starším, se zabývala výrobou věžních hodin od roku 1883. Jejich hodiny měřily čas na věžích kostelů a radnic nejen v Čechách, ale i v okolních zemích. Slavná éra Adamců skončila v roce 1936, kdy zemřel Karel Adamec mladší. Po jeho smrti vedli firmu Bohuslav Proněk a František Skalický, a to až do roku 1968. Do dnešní doby se hodin z dílny Karla Adamce dochovalo jen několik desítek. Dne 15. dubna 1973 nechal Místní národní výbor hodiny opravit nákladem 22 000 Kčs. Byla též ustavena osoba, která se bude o hodiny starat a pravidelně je každý den natahovat: Antonín ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.; <http://www.veznihodiny.cz/ukaz6.html> (citováno k 4. 6. 2021).; <http://www.veznihodiny.cz/adamec.htm> (citováno k 4. 6. 2021).

⁹⁷ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Kronika obce Úžice, díl VII.*, kniha číslo 92a, s. 21.

Pravděpodobně pochází z puristické obnovy kostela, která probíhala v letech 1901–1903, nebo vznikly pár let po ní. Kliment Čermák v roce 1909 uvedl: „*Na jižní straně umístěny nové hodiny kamenné, na které by ovšem lépe slušel nápis majuskulový než minuskulový XVI. věku*“.⁹⁸ Antonín Zavadil historizující nápis označuje jako nový, je tedy možné soudit, že hodiny byly zhotoveny na konci puristické obnovy. Na hodinách se nalézal nápis vyhotovený historizujícím písmem: *hodina gest abychom zesna powstali*,⁹⁹ avšak na fotografii (obr. č. 17) vidíme, že současný nápis se liší od toho, který zapsal Antonín Zavadil. Tato odlišnost je však pouze nepatrná: *hodina jest abychom ze sna povstali*. Pod nápisem se nachází freska slunce a luny, kolem paprsků slunce vlaje stuha, na které je napsáno: *ANI BĚH SLUNCE – NENÍ MÍROU PROROCKÉHO ČASU – ANI BĚH LUNY*. Změna písma a vznik malby není znám.

6.3 Interiér a mobiliář kostela

Interiér kostela má gotický ráz, ten je především ovlivněn neogotickým mobiliářem a mohutnými gotickými okny presbytáře, kterými dovnitř proniká nejvíce světla. Mezi okny se táhnou žebra gotické žebrové klenby se svorníkem, na němž je umístěn znak pánů z Talmberka. Žebra spočívají na šesti konzolách, pět konzol má podobu lidské hlavy, posledních z nich znázorňuje okřídleného démona (obr. č. 18). Na jižní straně presbytáře se pod oknem nachází vstup do sakristie. V prostoru kněžiště se na vyvýšeném stupni nachází hlavní oltář se sochami Panny Marie, sv. Ludmily a sv. Václava. Při jižní zdi vedle vchodu do sakristie je umístěn menší oltář se sochou sv. Josefa s Ježíškem. Vedle oltáře na pravé straně je umístěna dřevěná socha Panny Marie Lurdské oděné v bílé barvě. Na protilehlé severní straně se nachází kazatelna. Všechn tento mobiliář je v neogotickém slohu. Nalevo od vchodu do sakristie je na zdi pověšen dřevěný kříž s velkým dřevěným malovaným Kristem.

Lod' kostela je od presbytáře dělena triumfálním obloukem a dřevěnou balustrádou s dvířky. Hlavní loď není nijak členěna, jedná se o rozměrný prostor s rovným zděným stropem, na kterém je freska se zpodobněním Beránka Božího s praporem vítězství.¹⁰⁰ Jiné fresky se v kostele nenachází. Strop interiéru kostela je omítnut bílou barvou. Pod stropem omítka přechází z bílé na světle žlutou, která je ve spodní části vystřídána

⁹⁸ Kliment ČERMÁK, *Románské kostel v Uhlířských Janovicích a v Úžicích*. Památky archeologické a místopisné XXIII. s. 361.

⁹⁹ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.

¹⁰⁰ Latinsky *Agnus Dei*, jde o symbol Ježíše Krista.

pásem světle oranžové barvy. Stěny lodi i presbytáře jsou zdobené čtrnácti malbami znázorňující křížovou cestu. V lodi jsou umístěny dvě řady kostelních lavic. Pod tribunou se nachází dřevěný neogotický Boží hrob a dřevěná zpovědnice. Prostor lodi je osvětlen dvěma barokními okny zasazenými v severní a jižní zdi. Podlaha se skládá ze čtyřhranných kamenných dlaždic.

V pravé části západní stěny se nachází vstup na dřevěné točité schody vedoucí na tribunu a dále do věže. Západní stěna je osazena širokou tribunou, která je podepřena čtyřmi dřevěnými sloupy. Na tribuně jsou umístěny varhany v neogotickém slohu odpovídajícímu mobiliáři kostela. Podél varhan se nachází tři úzké kostelní lavice. Tribuna je osvětlena jedním barokním oknem na západní straně.

Varhany

Důležitou součástí interiéru kostela jsou jistě varhany. Zdejší varhany (obr. č. 19) pochází z roku 1896 a byly vyrobeny firmou Antonína Mölzera z Kutné Hory. Nákupní cena varhan byla 1462 Korun.¹⁰¹ Informaci o výrobcí hudebního nástroje potvrzuje také štítek umístěný na varhanách nad klaviaturou. Štítek má bílou barvu, ve čtyřech řádcích je pod sebou napsáno: *Antonín Mölzer, stavitel varhan, v Hoře Kutné.*

Varhaní stůl v úžickém kostele je dřevěný bez zdobení či jiných příkras. Jediným zdobným prvkem je kování otvoru na klíč. Klaviatura je pouze jednomanuálová, spíše menšího rozsahu, neboť obsahuje pouze 51 kláves.¹⁰² Bílé klávesy mají dřevěné jádro, jejich povrch je potažen slonovinou. Stůl obsahuje i dolní klávesnici pro ovládání basových tónů nohama.

Součástí varhan je registrační neboli rejstříkový aparát hracího stolu, který varhaníkovi umožňuje měnit barvu a sílu zvuku nástroje u jednotlivých manuálů. Varhany v úžickém kostele mají celkem šest sklopek čili rejstříkových rukojetí, které jsou symetricky rozmístěny nad klaviaturou. Tyto ovládací prvky jsou značeny písmeny i číslem: *Subbass 16, Fléta travers 4, Kryt 8, Gamba 8, Octáva 2, Principál 8.*

Samotná skříň je u varhan v Úžicích dřevěná, natřena světle hnědou barvou, spolu s modrými a světle zelenými detaily je vyhotovena v neogotickém stylu. Skládá se z jednoho gotického portálu uprostřed a dvou gotických oken po stranách. Jednotlivá okna a portál jsou odděleny dřevěnými sloupky. Vrchol portálu je zdoben dřevěnou

¹⁰¹ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, Díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 410.

¹⁰² Rozsah bývá obvykle mezi čtyřmi a půl až pěti oktávami.

gotickou květinou. V současné době mají varhany elektricky vháněný vzduch. Není ovšem známo, kdy byly varhany takto upraveny.

Obdobně jako zvony i píšťaly varhan mohly sloužit jako lehce dosažitelný zdroj barevných kovů potřebných na výrobu zbraní ve válkách. A tak i varhanní píšťaly čekal stejný osud jako zvony úžického kostela za první světové války. Po rekvizici byly původní kovové píšťaly sice nahrazeny dřevěnými, aby varhany mohly dále sloužit během náboženských obřadů, nové dřevěné píšťaly však byly často vlivem vlhkosti rozladěné. V roce 1933 byly do kostela pořízeny nové kovové píšťaly.¹⁰³

Hlavní oltář

Původní oltář byl pořízen v roce 1668, a to v renesančním slohu. Spolu s ním byla pořízena i kazatelna. Oltář s kazatelnou daroval kostelu tehdejší majitel panství František Maxmilián Leopold z Talmberka spolu se svou manželkou Evou Reginou, rozenou hraběnkou Kustošovou ze Zubřího a z Lipky.¹⁰⁴ Oltář obsahoval desku s tímto nápisem: „*LETHA PANIE 1668 DNE 3. SEPTEMBRIS VROZENY PAN PAN FRANTIŠEK MAXYMILYAN/LEOPOLD Z TALMBERGKA PAN NA HRAZENICH RATTAGYCH ČŽERNEM BLATIE TALLMEBERGCZE TEŽ VROZENA/ PANI PANI EWA RÉGINA ZTALLMBERGKA ROZENA KVSTOSSKKA SZVBRZYHO A ZLYPKI GAKOZTO PANI MANŽELE / SWOGI TENTO OLTARZ A KAZATEDLNV KECZTI ACHWALE NANEBE WZETI BLAHOSLAWENE PANENCZE/MARIGY WYZDWIHNVTI AVDIELATIDALI KTERYMZTO BVH WSSEMOHAVCZY SKRZE PRZYMMLVWV/BLAHOSLAWENE PANENKY MARIE SWE SWATE BOZSKE POŽEHNANI WLASCZE SPOLV DOBŘE SETRWA/NI A POTOMTO ZDE CZASEM ŽYVOTIE WNEBY SLAWV WIECZNAV DATI RACZ AMEN*“.¹⁰⁵ Deska byla v roce 1914 uložena v budově fary,¹⁰⁶ v současné době je však deska ztracená. V *památkách archeologický a místopisných* z roku 1909 se nachází zmínka od Klimenta Čermáka: „*Stará tumba oltářní obsahovala pamětní listinu pergamenovou, však z té a z pečeti zbyly pouze drobty, neboť v jamce oltářní uhnízdili se čmeláci*“.¹⁰⁷ Původní oltář se však do dnešních dní nedochoval. V roce 1908

¹⁰³ SOKA KH., f. M.N.V Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87, s. 125.

¹⁰⁴ Petra NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná hora*, Praha 2002, s. 272.

¹⁰⁵ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorské slovesem i obrazem, díl II.*, Místopis okresního hejtmánství, Kutná Hora 1914, s. 410.

¹⁰⁶ Petra NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná hora*, Praha 2002, s. 271.

¹⁰⁷ Kliment ČERMÁK, *Románské kostely v Uhlířských Janovicích a v Úžicích*. Památky archeologické a místopisné XXIII, s. 361.

bylo rozhodnuto, že je oltář již natolik poškozený a zchátralý, že není možné jej opravit.¹⁰⁸

Nový oltář (obr. č. 20) byl pořízen od firmy Josefa Krejčíka¹⁰⁹ z Prahy v roce 1910.¹¹⁰ Dle historizujícího nápisu na pravé straně oltáře: *Jos. Krejčík Praha 1908*. byl oltář patrně vyroben již o dva roky dříve. Oltář je vytvořen v převážně neogotickém slohu, některé řezbářské prvky se však zdají historizující až barokní. Oltář je natřen bílou barvou a doplněn je o červeně a modře vyvedené detaily. Je bohatě zdoben zlatou barvou, kterou jsou vyvedeny převážně řezbářské prvky a ozdobné pásy. Oltář je rozdělen do tří částí. V prostřední, větší části, jsou umístěny tři sochy, uprostřed je Panna Marie Nanebevzatá se zdviženými pažemi a oděna je v modrém rouchu. Po její pravé i levé straně klečí dva andělé, oblečení v červenomodrých šatech a s duhovými křídly. Ve vedlejším výklenku po Mariině pravici je umístěna socha sv. Václava a po její levici stojí socha sv. Ludmily. Vrchní část oltáře je bohatě řezbářsky zdobena, nachází se zde reliéf se třemi anděly v kartuši. Samotný vrch je opatřen fiálami s kraby ukončenými kytkou a poupětem. Některé z fiál jsou však poškozeny. V současné době jsou barvy na oltáři zašlé a místy opadané.

Kazatelna

Spolu s oltářem byla v roce 1668 Františkem Maxmilianem Leopoldem z Talmberka darována též kazatelna. Ta se bohužel nedochovala a nezachoval se ani popis kazatelny.¹¹¹ Nová kazatelna (obr. č. 21) byla pořízena pravděpodobně mezi léty 1903–1910 a byla vyrobena též Josefem Krejčíkem.¹¹² Stejně jako oltář i kazatelna je ve slohu neogotickém a má stejnou barevnost jako hlavní oltář. Řezbářské práce je zde však minimum. Základ kazatelny tvoří bílý polygonální mírně zdobený sloup, jenž stojí

¹⁰⁸ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 410.

¹⁰⁹ Josef Krejčík, byl sochař, řezbář a restaurátor. Narodil se v roce 1855, absolvoval průmyslovou školu v Mladé Boleslavi. Po své umělecko-průmyslové praxi v Belgii, Francii, Německu, Nizozemí a Švýcarsku, se v roce 1880 vrátil opět do Čech, kde se usadil. V Praze v tomto roce zakládá umělecký závod sochařský a řezbářský, pro práce kostelní odborně zařízený. V roce 1903 měl tento závod v Praze dvě sídla, písárny a dílny na Belerediho třídě č. 612 v Praze 7. Sklad sídlil na Velké Karlově ulici č. 30. Šlo o velkou a významnou firmu, to dokládá několik ocenění, jako byl například Čestný diplom z roku 1887 od spolku architektů a inženýrů v Království českém. Závod se zaměřoval nejen na výrobu, ale i na restaurátorské práce starších soch a malířských děl, mezi kterými se dá zmínit hlavní oltář v kostele sv. Víta v Českém Krumlově. Zemřel v roce 1913. Anděla HOROVÁ, *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, Dodatky, Praha 2006, s. 421, https://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0240362-Krejcik-Josef-18551913/ (citováno k 21. 6. 2021).

¹¹⁰ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 410.

¹¹¹ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 261.

¹¹² Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 411.

na okraji balustrády, která odděluje loď kostela od presbytáře. Na sloupu stojí zdobené řečniště na osmiúhelníkové základně, jehož pět stěn je zdobeno reliéfy čtyř evangelistů a Ježíše Krista spočívajících na světle modrém poli. Vnitřní část stříšky je vymalována tmavší modrou barvou a zdobena je zlatými paprsky, pod kterými je umístěna plastika holubice. Špice stříšky je zdobena gotickou kytkou. Podél severní zdi presbytáře vede do kazatelny několik schodů s gotickým zábradlím. Oproti hlavnímu oltáři je kazatelna více zachovalá a pravděpodobně byla v minulosti opravovaná či renovovaná, tuto skutečnost se mi však v dostupných pramenech nepodařilo ověřit.

Oltář sv. Josefa

Při jižní zdi presbytáře je umístěn menší oltář s jedinou sochou sv. Josefa s Ježíškem v náručí. Byl vyroben v roce 1907 stejnou firmou jako zbylé vybavení kostela, tedy závodem Josefa Krejčíka, což dokládá nápis na levé straně oltáře. Oltář je zbudován v neogotickém stylu. Jeho hlavní částí je výklenek v podobě lomeného oblouku, vrchní část je ukončena vimperkem, na jehož vrcholu se nachází gotická kytka. Barevností však kazatelně ani hlavnímu oltáři příliš neodpovídá. Hlavní barvou menšího oltáře není bílá, ale světle hnědá s modrými a hnědými detaily, zdobený je zlacením. Barvami a zdobnými prvky spíše než kazatelně a hlavnímu oltáři odpovídá varhanám.

Boží hrob

V západní části kostela pod tribunou se nachází dřevěný Boží hrob. Na konci roku 1902 byl do úžického kostela vyslán kreslíř, aby jej na místě navrhl. Dokládá to dopis Josefa Krejčíka adresovaný úžickému faráři ze dne 23. prosince 1902.¹¹³ Druhý dopis dokládá, že Boží hrob byl odeslán z Prahy vlakem do Uhlířských Janovic, a to 7. května 1903.¹¹⁴ Úžický Boží hrob je vyroben v neogotickém slohu ve světle hnědé barvě s modrými a zlatými doplňky, barevně odpovídá menšímu oltáři a varhanám. Na Božím hrobu jsou umístěny dvě sochy andělů s duhovými křídly, anděl vpravo je oděn v modrých šatech se zlatým zdobením, anděl na levé straně je oblečen v růžových šatech s též zlatým zdobením. Mezi anděly na vyvýšeném místě je umístěn baldachýn na čtyřech

¹¹³ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, Dopis ze dne 23. prosince 1902 od Josefa Krejčíka z Prahy.

¹¹⁴ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, Dopis ze dne 7. května 1902 od Josefa Krejčíka z Prahy.

sloupech se zlatě zdobenými hlavicemi. Pod baldachýnem se nachází dvířka, na kterých je reliéf, kde je vyobrazen beránek Boží na zlatém pozadí.

6.4 Zvony

Ač mnohdy zvony nejsou vidět, ví o jejich přítomnosti ve věžích či zvonících kostelů každý obyvatel obcí a měst. Na mnohých místech se zvony nedochovaly a byly v průběhu 20. století nahrazeny zvony novými. O třech zvonech, které visely v úžické kostelní věži před první světovou válkou, se zmiňuje pouze Antonín Zavadil.¹¹⁵

Nejstarší zvon (Obr. č. 22) umístěný ve věži kostela pochází nejspíše z druhé poloviny 15. století. Dokládá to jeho tvar a zpracování. Jistou podobnost zde můžeme vidět se zvony Ondřeje Ptáčka,¹¹⁶ jak uvádí Petra Načeradská.¹¹⁷ Starší původ však není vyloučen. Jedná se o zvon starého typu s korunou, která se uchytovala k dubové hlavě pomocí závěsných pásů.¹¹⁸ Zvon má hladký plášť, jeho průměr je 78 cm. Na čepci mezi dvojlinkami se nachází nápis psaný gotickou minuskulou: *ave maria gracia plena dominvs tecvm bemvenedista tv in molierivvs et benedictvs frvctvs*. Na krku zvonu nejsou žádné reliéfy nebo nápisy. Zvon se ve věži dochoval do současnosti.¹¹⁹

Druhý velký zvon, který před první světovou válkou visel ve věži, pocházel z pražské zvonařské huti, což dokládá nápis, který byl umístěn pravděpodobně na čepci: *ANNA KÜHNER 1807*. Ten odkazuje na pražskou zvonařku Annu Kühner, která zvon v roce 1807 odlila (další z jejích prací můžeme najít v kostele sv. Víta v obci Zahradka).¹²⁰ Zvon byl bohatě zdoben, v horní části měl dva pásy ornamentů a na dolním obvodu jeden. Dalším zdobným prvkem na zvonu byly dva reliéfy, na jedné straně Panna Marie s Ježíškem a na protější straně vyobrazení sv. Floriána. Není známo, kde přesně na zvonu byl umístěn nápis: *LETA PANIE MCCCCLCCIX TENTO ZWON LIT A ROKU MDCCCVII BIL PRZELIT KE CTI PANU BOHU A MATCE BOZI DO AUZITZ. L. F.* Z nápisu je možné zjistit, že původní zvon pocházel z roku 1479 a že byl přelit v roce

¹¹⁵ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, Díl II.*, Kutná Hora 1914.

¹¹⁶ Ondřej Ptáček byl kutnohorský mistr zvonařského řemesla, působil na konci 15. století a počátku 16. století. <https://cs.isabart.org/person/173577> (citováno k 17. 10. 2021).

¹¹⁷ Petra NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná hora*, Praha 2002, s. 119.

¹¹⁸ Radek LUNGA – Jaroslav SOLAŘ, *Kostelní věže a zvonice, kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*, Praha 2010, s. 20.

¹¹⁹ Petra NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná hora*, Praha 2002, s. 119.

¹²⁰ http://www.zahradka.euweb.cz/3_zvony.html (citováno k 2. 6. 2021).

1807.¹²¹

Poslední menší zvon, takzvaný umíráček, který byl původně umístěn v lucerně věže, pocházel z 16. století. Na čepci či v horní polovině krku měl umístěn vypouklý nápis v latinském jazyce: *AVEMARIAGRATIAPLENADOMINNSTECUM*. Nápis byl bez interpunkce či jakéhokoliv rozdělení slov, věta byla ukončen na koso položeným trojlistem. Zvon byl bez letopočtů či reliéfů.

Rekvizice zvonů za první světové války

Během první světové války byl v Čechách nedostatek barevných kovů, které se využívaly na výrobu vojenských zbraní.¹²² První etapa rekvizice zvonů byla zahájena k 8. srpnu 1916. V této fázi byly vybírány zvony novější, neboť byla snaha starší a památné zvony zachovat. Další etapa nastala 2. května 1917. Na svých místech zůstaly pouze zvony nejvzácnější (např. zvony z 15. nebo 16. století), signální nebo takové, jejichž průměr nepřesáhl 25 cm. V Úžicích byl zrekvírován druhý větší zvon z roku 1807 a umíráček z 16. století. Zvony se nedochovaly, byly během rekvizic odvezeny a následně zničeny. Velký zvon z druhé poloviny 15. století nebyl podroben rekvizici a zůstal na svém místě.¹²³

Události v meziválečné době

Kronika dokládá, že 1. ledna 1933 byly dva nově zakoupené zvony (odlité v brněnské dílně Rudolfa Manouška staršího) posvěceny kanovníkem a vikářem Janem Konečným z Kostelce nad Černými lesy v kostele v Úžicích. Byly pořízeny za obnos utržený za zrekvírované zvony v první světové válce a z dobrovolných příspěvků. Ze zbylých peněz byly zakoupeny i nové pišťaly do varhan.¹²⁴ Na doposud nezveřejněné

¹²¹ Takto se běžně postupovalo u zvonů, které byly prasklé nebo velmi poškozené. Praskliny nemají vliv pouze na zvuk zvonu, ale i na jeho funkci a bezpečnost při manipulaci. Od 19. století byly prasklé zvony také často odprodávány do muzeí a kupovány byly nové. To se ovšem v tomto případě nestalo; Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem. Díl druhý*, Kutná Hora 1914, s. 411–412., Radek LUNGA – Jaroslav SOLAŘ, *Kostelní věže a zvonice, kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*, Praha 2010, s. 67.

¹²² Jelikož přírodní zásoby docházely, přikročilo se k rekvizici zvonů, neboť tzv. zvonovina je složena právě z barevných kovů, konkrétně obsahuje 78 % mědi a 22 % cínu, a právě tento materiál se využíval i ve zbrojním průmyslu. Příprava rekvizice byla zahájena v roce 1915, šlo hlavně o soupis a dokumentaci, jejímž obsahem byly fotografie nebo sádrové odlitky zvonů: <http://www.vhu.cz/exhibit/zrekvirovane-zvony-za-1-svetove-valky/> (citováno k 2. 6. 2021)

¹²³ <http://www.vhu.cz/exhibit/zrekvirovane-zvony-za-1-svetove-valky/> (citováno k 2. 6. 2021).

¹²⁴ SOkA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, I. díl*, kniha číslo 87, s. 121.

fotografii¹²⁵ (obr. č. 23) ze dne 27. dubna 1942 lze vidět dva zvony pořízené na počátku roku 1933. Položené jsou na chodníku u jižní zdi kostela před gotickým portálem. Z fotky lze soudit, že se jedná o zvony takzvaného nového typu s kruhovou neboli talířovou korunou.¹²⁶ Na čepcích je vidět nápis *ULIL R. MANOUŠEK V BRNĚ*. Menší zvon, takzvaný umíráček, byl bez zdobení, na spodní části krku byl doplněn letopočtem 1932 a nápisem: *sv. Josefe, oroduj za nás!* Jeho váha byla 21,5 kg. K umístění zvonu se dochovala zmínka: „*Poněvadž trámovi ve věžní lucerně nad hodinovými cimbály je shnilé, byl menší zvon umístěn v báni, ale ani tam se na něj nezvoní pro nebezpečí vytržení ze shnilého dřeva*“.¹²⁷ Větší ze zvonů byl posvěcen na jméno *Nejsvětější srdce Ježíšovo*. Jeho váha byla 147 kg.¹²⁸ Pod čepcem s nápisem byl zvon doplněn zdobným pásem. Na krku zvonu lze vidět reliéf nejsvětějšího srdce, pod ním nápis: *NAŠE SV. SRDCE JEŽÍŠOVO SMILUJ SE NAD NÁMI!*, též letopočet s rokem 1932.¹²⁹

Rekvizice zvonů za 2. světové války

V Protektorátu Čechy a Morava vstoupilo 26. listopadu roku 1941 v platnost vládní nařízení *O odevzdání zvonů*.¹³⁰ Nařízení se nevztahovalo na zvony nezbytně nutné k signálním účelům, které nemohly být nahrazeny jiným signálním zařízením, na zvony poškozené nebo určené na zhodnocení kovů. A dále také na zvony, které byly před vydáním tohoto nařízení uloženy ve veřejných nebo veřejně přístupných muzeích.

Během rekvizic z druhé světové války byly z věže 27. dubna 1942 sejmuty dva zvony, jeden větší a druhý menší, tzv. umíráček, které byly vyrobeny v roce 1932. Dle letopočtu je možné soudit, že tyto zvony byly zařazeny do kategorie A,¹³¹ a tudíž byly

¹²⁵ Fotografie z 24. dubna 1942 uložená v soukromé sbírce Stanislava Olta.

¹²⁶ Radek LUNGA – Jaroslav SOLAŘ, *Kostelní věže a zvonice, kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*, Praha 2010, s. 20., SOKA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice*, I. díl, kniha číslo 87 s. 320–321.

¹²⁷ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87 s. 125.

¹²⁸ Tamtéž, s. 121.

¹²⁹ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87 s. 320–321.

¹³⁰ Vládní nařízení č. 414/1941 Sb. zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 26. listopadu 1941, *O odevzdání zvonů*.

¹³¹ Zvony se třídily do čtyř kategorií, a to na A, B, C, D. Zvony kategorie A byly převážně zvony z první poloviny 20. století a byly určeny k okamžitému zpracování, jejich značení se provádělo zeleným pruhem. Zvony kategorie B se označovaly pruhem žlutým a zvony, které spadaly do kategorie, C se označovaly červeným pruhem. Do kategorie D se řadily zvony, které byly umělecky a historicky cenné a dle tohoto dokumentu měly zůstat na svých místech. Na tuto kategorii se nevztahovalo zachování nejmenšího zvonu. Značení mělo být 10 cm široké a 20 cm dlouhé. Kromě pruhu mělo být na zvonu i napsané místo, okres, ze kterého zvon pocházel, a vlastník. Pavla PLACHÁ, (ed.) *"Nepřichází-li práce k Tobě--" =: "Kommt die Arbeit nicht zu Dir--": různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*. Praha 2003, s. 124–134.

následně odvezeny.¹³² V kronice je také zmínka, že bylo okupanty nařízeno i odevzdání píšťal z úžických varhan. K jejich odevzdání však nedošlo. Po druhé světové válce již nebyly pořízeny nové zvony a do dnešního dne je ve věži jediný zvon, pocházející z první poloviny 15. století.

7. Hřbitov

7.1 Historie a stavební vývoj hřbitova

Nejstarší písemná zmínka o hřbitově pochází z roku 1671. Zmiňuje kamennou kostnici, která byla součástí hřbitova, její umístění však není známo.¹³³ Kostnici mohla být budova (Obr. č. 24) zakreslená v Indikačních skicích,¹³⁴ a to přesně na hranici hřbitova a farní zahrady. Tento objekt bude popsán v následující kapitole věnující se právě faře. K historii hřbitova se nedochovaly téměř žádné písemné doklady, při popisu vývoje tak můžeme spoléhat povětšinou na historické mapy. Nejstarší vyobrazení a vymezení hřbitovní zdi je možné vidět na mapě prvního vojenského mapování z let 1764–1767, kde jsou Úžice označeny svým německým názvem Auschitz.¹³⁵ Na mapě je dobře rozeznatelný orientovaný kostel, jenž je těsně obklopen hřbitovní zdí eliptického půdorysu. Celý areál stojí na vrcholu kopce, který ubíhá směrem k jihu k potoku. Hřbitovní zeď nebyla pravoúhlá ani symetrická a v porovnání s velikostí kostela se zdá hřbitov spíše menší než v současnosti. Západní část hřbitova je na mapě špatně čitelná, je možné předpokládat, že v minulosti zde stála márnice nebo jiný objekt náležející ke hřbitovu. Na tomto místě však také mohla být původní fara.

První detailně zachycený půdorys hřbitova dokumentují originální mapy stabilního katastru pořízené v roce 1841 v měřítku 1 : 2880, k jejichž reambulaci došlo v roce 1875.¹³⁶ Dle nákresu se půdorys hřbitova zdá být rozsáhlejší než z mapy prvního vojenského mapování. Dispozice areálu byla již pravoúhlá a odpovídala dnešní podobě. Při západní zdi hřbitova se už nenacházely žádné objekty a v celém areálu hřbitova nejsou

¹³² Pavla PLACHÁ, (ed.) *"Nepřichází-li práce k Tobě--" =: "Kommt die Arbeit nicht zu Dir--": různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*. Praha 2003, s. 124–134.

¹³³ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 262.

¹³⁴ <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 17. 11. 2021).

¹³⁵ <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1666146.1435604482%2C6423727.923109462%2C1668036.7656819392%2C6424434.9656211&map-list=1&layers=141> (citováno k 10. 6. 2021).

¹³⁶ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 16. 11. 2021).

zakresleny žádné vzrostlé stromy. Oproti předchozí mapě prvního vojenského mapování je zde dobře vidět detailní půdorys kostela se sakristií a pravděpodobným přístěnkem v místě dnešního gotického portálu.¹³⁷

Na rozdíl od prvního vojenského mapování byla jižní strana hřbitova na mapě druhého vojenského mapování¹³⁸ více rozšířena. Severní zeď hřbitova je však zakreslena stále velmi blízko kostela a neodpovídá stabilnímu katastru. V těsné blízkosti samotného hřbitova jsou zakresleny další budovy, což také neodpovídá stabilnímu katastru, pravděpodobně se jedná o chybném zakreslení a ne příliš velkou detailnost.

Na Třetím vojenském mapování z let 1869–1887 v měřítku 1 : 25000 je již obec uvedena pod svým českým názvem Úžice.¹³⁹ Velikost hřbitovního pozemku odpovídá současnosti. Mapa ze třetího vojenského mapování v měřítku 1 : 75000 nám příliš detailů neprozradí, místo kostela a hřbitova je zde zakreslen pouze piktogram v podobě kruhu s křížem.¹⁴⁰

První opravdu detailní popis a schéma hřbitova pochází z července roku 1939 a je uložen v archivu farnosti Úžice. Jedná se o velmi podrobný výkres půdorysu hřbitova spolu s kostelem, který vyhotovil Josef Čermák z Mirošovic (Obr. č. 25). Jsou zde zakresleny veškeré rozměry hřbitovní zdi a kostela. Celý plán je vyveden v měřítku 1 : 100. Severní stěna zdi měří 61,5 m, západní stěna 33,3 m, jižní stěna dosahuje délky 59,8 m, východní stěna měří přesně 29 m. Zakresleny jsou zde i veškeré hroby, u některých jsou uvedena i jména osob, jejichž ostatky jsou v nich uloženy, nebo jména vlastníků hrobů. V dnešním pojetí hřbitovní správy by se tedy jednalo o tzv. hřbitovní plán.

Na první pohled je patrné, že zeď hřbitova nemá půdorys obdélníku, ale spíše lichoběžníku, neboť jižní zeď rovnoběžná se silnicí je lehce zkosená. Šířka obvodové zdi je 70 cm. Zaměříme-li se na jižní zeď, je zde zakresleno i její zesílení z vnější strany široké 120 cm se zešíkmenou horní částí, které se zachovalo dodnes. Podél vnější strany

¹³⁷<https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1662610.8978522662%2C6423061.1003895225%2C1670173.3863382307%2C6425683.845922557&map-list=1&layers=141> (citováno k 16. 11. 2021).

¹³⁸<https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-bohemia/?bbox=1662610.8978522662%2C6423061.1003895225%2C1670173.3863382307%2C6425683.845922557&map-list=1&layers=7> (citováno k 16. 11. 2021).

¹³⁹<https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1665204.5477639034%2C6425653.701893439%2C1668985.7920068859%2C6426965.074659956&map-list=1&layers=129> (citováno k 16. 11. 2021).

¹⁴⁰<https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey75000/?bbox=1663987.4848040678%2C6423032.407985696%2C1671549.9732900322%2C6425421.065119608&map-list=1&layers=43> (citováno k 11. 6. 2021).

není zakreslena žádná vegetace, pouze pruh označený slovem *RIGOL*. Je zde vyznačen jižní vstup se schodištěm a bránou otevírající se dovnitř. Z plánu je zřetelné symetrické uspořádání vstupu na hřbitov a jižního gotického vstupu do kostela. Chodník mezi těmito dvěma vstupy je široký 280 cm a je lemován dvěma dřevinami. Z výkresu není zcela zřejmé, jestli se jedná o keř nebo o strom. Nalevo od cesty při kostele je patrný hlavní hřbitovní kříž, který se do dnešní doby již nedochoval. Při jihozápadním rohu se chodník rozděluje na dvě cesty, jedna pokračuje dál směrem k západní zdi, druhá se vine kolem kostela. Rozmístění hrobů je pravidelné, poměrně husté s občasným volným prostorem, kde jeden či dva hroby chybí. Zaměříme-li se na jihozápadní roh hřbitova, vidíme zde volný nepoužitý prostor, přímo v rohu se nachází objekt o rozměrech 360 x 200 cm, na němž je zřetelný nápis *PITEVNA*. V současné době budova na hřbitově není a na jejím místě se nachází hrob. V severozápadní části pozemku je nápadných deset menších hrobů, jednalo se patrně o část hřbitova, kde byly pochovávány děti. Pozornost zasluhuje prázdné místo, pravděpodobně se jedná o neoznačený hrob či prostor připravený pro vybudování nového hrobu. Umístěný je v ose presbytáře, poblíž středního opěrného pilíře, který je blíže k jihu, v současné době zde žádný hrob není.¹⁴¹

Pravděpodobně jediným obrazovým pramenem, který detailně zobrazuje malou část hřbitova, je pohlednic (obr. č. 26), na které je poštovní razítko s rokem 1941. Na pohlednici je vidět západní a část jižní zdi kostela spolu s věží a částí hřbitova. Zřetelné jsou zde dva listnaté stromy, první byl umístěný u jižního vstupu a druhý několik metrů před západním vchodem. Za povšimnutí též stojí hlavní hřbitovní kříž, umístěný byl poblíž jihovýchodního nároží lodi kostela. Jeho umístění též dokládá výše citovaný plán hřbitova z roku 1939. Jedná se o menší křížek s Kristem na dlouhém svislém nosníku. Hřbitov spolu s ohradní zdí byl zařazen do seznamu kulturních památek dne 31. prosince 1966.¹⁴²

7.2 Současná podoba

Hřbitovní komplex se rozprostírá kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie, nachází se na vyvýšené terase, která zde pravděpodobně vznikla uměle z důvodu vyrovnání terénu na západní straně, kde terén ubíhá dolů směrem k Talmberku. Toto vyrovnání terénu

¹⁴¹ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, výkres – půdorys hřbitova v Úžicích, Josef Čermák, 1939.

¹⁴² <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-p-marie-158786> (citováno k 9. 11. 2021).

pravděpodobně odkazuje ne dřívější středověké sídlo a dobu Hroznaty z Úžic. Terasa byla následně obestavěna kamennou zdí. Hřbitov má v současné době rozlohu 2 161 m². K poslední úpravě, přesněji k rozšíření hřbitova, došlo v roce 2007. Byla zbořena část severní zdi a následně došlo k rozšíření hřbitova o 236 m². Hřbitovní zeď je z velké části kamenná, omítaná a krytá betonovou mazaninou. Velikostně naddimenzované pilíře lemující vstup na hřbitov jsou pravděpodobně z pozdější doby, neboť jsou postaveny z cihel, což je dobře vidět v místech, kde opadává omítka.

Na hřbitov vedou dvě přístupové cesty. Hlavní vstup z jižní strany je lemován dvěma mohutnými čtyřhrannými pilíři s rozšířenými vyzděnými hlavicemi. Vstup je osazen železnými dvoukřídlými vraty s dřevěnou výplní. K bráně od silnice vede přístupové betonové schodiště, které je zapuštěno do spodní zesílené části zdi. Vedlejší vstup se nachází ve východní hřbitovní zdi a je přístupný z veřejného prostranství. Lze soudit, že dříve tento vchod spojoval pouze areál hřbitova s pozemkem fary. Východní vchod je opět vymezen dvěma vyzděnými pilíři, v nichž jsou osazena dvoukřídlá dřevěná vrata. Vstup sloužil především farářům pro snazší přístup ke kostelu.

V současné době se na hřbitově již nenachází hlavní kříž a není jisté, kdy byl odstraněn ze svého původního místa u jihovýchodního nároží lodi kostela. Při vstupu na hřbitov hlavním vchodem vidíme u jižní zdi kostela plastiky dvou andělů. Jedná se pravděpodobně o bývalé náhrobky, na kterých není žádný popis ani datum. Na plánu hřbitova z roku 1939 v těchto místech nejsou zakresleny žádné hroby. To však nevylučuje, že zde nemohly být někdy na počátku 20. století.

Na hřbitově se nalézá celkem 300 hrobů. Z velké části jde o novější hroby se stélami náhrobků z umělého kamene či betonu. Stél se sochami či křížů z litiny se zde nachází jen pár kusů. Na hřbitově nalezneme osm stromů, jde o čtyři vzrostlé lípy staré asi 100 let a čtyři menší jehličnaté stromky. Na hřbitově se nenachází studna, voda je sem přiváděna uměle pomocí hadice ústící u pilíře jižního vstupu. Kontejner na odpad se nachází na vedlejším pozemku fary vedle východní zdi hřbitova. Těsně u jižní zdi na vnější straně hřbitova roste liniová výsadba lip starých asi 80 let. V současné době hřbitov stále plní svou funkci a je ve správě obecního úřadu.

Jedná se tedy o běžný venkovský hřbitov s řadou typických náhrobků a bez výrazné stromové vegetace. Charakteristickým znakem hřbitova je zvýšený terén a zesílená jižní ohradní zeď.

7.3 Významné hroby

V severozápadní části hřbitova leží hrob Anny Kvášové, bývalé předsedkyně místní komunistické organizace a členky rady národního výboru v obci Smrk, zavražděné v ratajském lese v roce 1952. Na kraji ratajského lesa poblíž Mirošovic stojí kamenný pomník připomínající tento čin. Za minulého režimu se její hrob stal významným místem pro Úžice a okolí a každoročně se zde konaly pietní akce připomínající její zásluhy a násilnou smrt.

Anna Kvášová se ostře vymezovala proti černému trhu a nelegální činnosti svých spoluobčanů, svůj nesouhlas dávala ostře najevo. Její postoj se znelíbil Josefu Ptákovi, Josefu Kubelkovi a Antonínu Landstöffemu. Záměrem těchto tří mužů, dle dostupných dokumentů, bylo Annu Kvášovou pouze vystrašit a potupit, mělo se tak stát jejím svázáním a ostriháním vlasů. Údajným důvodem zastrašení byla snaha odradit obyvatele obce od vstupu do družstva, kde Anna Kvášová pracovala. Situace se ale nakonec změnila a Anna byla dne 10. ledna 1952 v ratajském lese zastřelena. Za vraždu padly tři rozsudky smrti. První pro místního sedláka Josefa Ptáka, objednatel vraždy, který se však činu neúčastnil. Druhý rozsudek byl vynesen nad Josefem Kubelkou, účastníkem vraždy a jejím schvalovatele, a třetí rozsudek smrti soud vyřkl nad Antonínem Landstöffem, přímým vykonavatelem vraždy. Vraždu minulý režim interpretoval jako snahu nepřátel zastrašit pracující obyvatele a narušit tak ideu socialismu. Dne 10. ledna roku 1982, třicet let od vraždy, došlo k odhalení pomníku v ratajském lese na místě, kde navždy skončil její život.¹⁴³

Anna Kvášová byla pohřbena na úžickém hřbitově, a to v hrobě číslo 35 (obr. č. 27), který se nachází v severovýchodní části hřbitova. Jedná se o nevýrazný hrob z hrubých betonových desek a náhrobkem ze stejného materiálu. Na náhrobku je umístěna černá deska z leštěné žuly, na ní se nachází stříbrný nápis: *ČEST BOJOVNICI ZA MÍR A SOCIALISMUS, S. ANNĚ KVÁŠOVÉ, ROZ. HEŘMANOVÉ Z CHRASNÉ, ZAVRAŽDĚNÉ TRÍDNÍM NEPŘÍTELEM. * 23. 4. 1908 + 11. 1. 1952.*¹⁴⁴ Pod těmito slovy se nachází další dvě jména zesnulých, a to *HELENKA KVAŠOVÁ * 27. 4. 1933 + 10. 6. 1944* a *KAREL KVAŠ * 13. 3. 1907 + 19. 2. 1964*. Součástí náhrobku byla i rudá hvězda, ta však během roku 2021 zmizela. Fotografie Anny Kvášové se na náhrobku nenachází.

¹⁴³<http://www.pametnimista.usd.cas.cz/chlum-pomnik-anne-kvasove/> (citováno k 14. 6. 2021); SOkA KH., f. MNV. Úžice, *Kronika obce Úžice, díl VII.*, kniha číslo 90. s. 58.

¹⁴⁴ Chybně napsaný datum, Anna Kvášová zemřela dne 10. 1. 1952.

Za minulého režimu se v obci konávaly pietní slavnosti, kde byla smrt Anny Kvašové připomínána jako mučednická smrt rukou nepřítele státu. Jedno takové pietních shromáždění se konala 10. ledna 1975, jak dokládá kronika, při této příležitosti byla na hrob položena kytice.¹⁴⁵ V dubnu v roce 2021 internetová televize Stream.cz natočila krátký dokument o okolnostech smrti Anny.¹⁴⁶

Za vzpomínku stojí též další dva hroby, a to hroby válečných hrdinů. Bohužel se o nich nedochovaly žádné informace či záznamy. Jediné informace lze vyčíst pouze z náhrobků. Prvním zmíněným je Josef Hromas, který zemřel během první světové války. Odkazuje na něj rodinná hrobka Hromasů nacházející se v severní části hřbitova. Jedná se o nevýrazný hrob z šedivého umělého kamene s výrazným černým náhrobkem. Na náhrobku z leštěného černého kamene je umístěna jeho fotografie se jménem, doplněna je vyrytým nápisem: *+ 14. 11. 1918 – V st. 26 l. Padl na rusk. Boj v. st. 21 l.* Jiné informace nebyly nalezeny.

Druhým zmíněným je Karel Melvald, který zemřel během druhé světové války v roce 1943. Jeho hrob se nachází v západní části hřbitova poblíž kostela. Jedná se o nenápadný hrob z umělého šedého kamene s výraznějším černým obdélným náhrobkem. V levé horní části náhrobku je vyryta jeho podobizna doplněná citátem: *Proč osud dává tak málo nám, proč všechno zůstane jen vzpomínka.* Uprostřed náhrobku je vytesáno: *Zde v pánu odpočívá Karel Melvald z Čekánova, zemř. Tragickou smrtí při náletu v Berlíně 30. března 1943, stár 25 r.* Jiné informace nebyly nalezeny.

¹⁴⁵ SOkA KH., f. MNV. Úžice, *Kronika obce Úžice, díl VII.*, kniha číslo 90. s. 58.

¹⁴⁶<https://www.stream.cz/krvava-leta/smrt-funkcionarky-ksc-anny-kvasove-vrazda-nebo-odboj-proti-komunismu-64146407> (citováno k 25. 6. 2021).

8. Fara

8.1 Historie fary

K založení fary došlo pravděpodobně v 1. polovině 14. století. Spolu s kostelem se nalézají na seznamu plebání¹⁴⁷ pořízeném v letech 1344–1350 arcibiskupem Arnoštem z Pardubic. V seznamu plebání se můžeme také dočíst, že kostel podléhal děkanátu v cca 20 kilometrů vzdálené Kouřimi. Prvním doloženým farářem v Úžicích byl kněz Jan, který se zde objevil již před rokem 1377.¹⁴⁸

V době husitských bouří byl farní kostel zrušen a stal se kostelem filiálním patřícím pod faru v Ratajích nad Sázavou, tak tomu bylo až do roku 1782. Tento rok se stal významným mezníkem pro církevní správu, neboť dne 12. ledna 1782 vydal císař Josef II. dekret, kterým zrušil některé kláštery a konfiskoval jejich majetky. Díky jmění ze statků a majetků zřídil fond s názvem Náboženská matice.¹⁴⁹ Náboženský fond se snažil o zlepšení duchovní správy a reorganizaci farní sítě. Na jednotlivých farách došlo k dosazování správců, takzvaných lokalistů, kteří měli stanovené důchody z Náboženské matice.

Vydání již zmíněného Josefova dekretu a rozšiřování počtu far bylo nutné z důvodu narůstajícího počtu obyvatel, počet farností však nedostačoval. Pro porovnání, v roce 1651 mělo pražské arcibiskupství zhruba 511 far (bez Hradeckého a Podbrdského kraje), v roce 1713 počet far stoupl na 950 a v roce 1760 v pražské, hradecké a litoměřické diecézi bylo evidováno celkem 1235 farností. Narůstající počet nových far stále nedostačoval. Další nedostatek se týkal farního kléru. Nové farnosti či lokálie měly vzniknout v každé osadě nad 700 obyvatel a v každém místě vzdáleném od farního kostela hodinu pěší chůze. Ohled měl být brán také na dostupnost cesty a na místa, překážkou mohla být řeka, kopec nebo sníh.¹⁵⁰ Vzdálenost původního farního kostela

¹⁴⁷ Plebánie je termín, který označuje středověkou farnost, z pravidla venkovskou, která měla duchovního správce nazývaného se plebán. První plebánie na území dnešních Čech byly zřízeny na přelomu 11. a 12. století.

¹⁴⁸ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914.

¹⁴⁹ Náboženská matice, nebo též náboženský fond. Byl založen dvěma kabinetními listy císaře Josefa II. Prvním z 27. února a druhým z 11. března 1782. Tyto listy oznamovaly věnování jmění zrušených klášterů na zřízení náboženské a farní kasy. Dále pak ustanovovaly prodej klášterních budov, pozemků, lesů, kostelů, kaplí a získání financí z tohoto prodeje. Náboženská matice coby pokladna spadala pod státní správu. Takovýto finanční fond nechal Josef II. zřídit ve všech zemích habsburské monarchie. Tereza MAŠKOVÁ, *Akce VK a její průběh v želivském klášteře z pohledu Náboženské matice*, Praha, 2017, s. 14.

¹⁵⁰ Miluše WAGNEROVÁ, *Historie farnosti Olešnice na konci 18. a v průběhu 19. století*, České Budějovice, 2011 [cit. 2021-06-04]. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích s. 63.

sv. Matouše v Ratajích nad Sázavou od Úžic činí cca 4 km, tedy zhruba hodinu chůze. Cesta do ratajského farního kostela vedla nejspíše jižním směrem od Úžic mezi poli. Na kartografickém díle originální mapy stabilního katastru s reambulací v roce 1875¹⁵¹ je dané území pojmenováno *Pod Rattayskou Cestou*. Dále cesta procházela lesem a ústila mezi poli s pomístním názvem *Na Pulpance* poblíž statku Neuhoř, jak dokládají originální mapy stabilního katastru.¹⁵² Z Neuhořu do Ratají nad Sázavou vedla cesta jihozápadním směrem. Jednalo se o mírně se svažující cestu, výrazná změna převýšení terénu nastává až v blízkosti řeky Sázavy.¹⁵³ V současné době je cesta z větší části zaniklá.

Od roku 1782 do roku 1854 byly Úžice pouhou lokálií, tedy místem církevní správy s vlastním knězem, ale mimo sídlo farnosti. Úžice patřily pod ratajskou farnost v obci Rataje nad Sázavou.¹⁵⁴

Ve čtvrtém díle úžické kroniky se nachází přepis z desek zemských, který dokládá stavbu nové fary v roce 1782. „*Nový příbytek pro faráře byl údajně postaven po roce 1782, po vydání dekretu Josefa II. o zrušení klášterů a vzniku náboženské matice. Panující toho času Rakouský Císař Josef II. z Českých mnoha klášterů utvořil ze zboží – jmění fond matici náboženskou, z jejíž pomoci utvořil 400 kostelů, obsadiv je správci duchovními. Mezi nimi byl i kostelík Úžický místnímu duchovnímu dotace 300 Zl. a obidli fara vystavěna*“.¹⁵⁵ Své lokalisty měly Úžice od roku 1791 až do roku 1854, v tomto roce byla lokálie ustanovena samostatnou farností. V roce 1854 do úžické kolatury¹⁵⁶ patřilo 1882 katolíků. V roce 1854 žilo v samotných Úžicích 373 katolíků a 15 židů.¹⁵⁷ O jaké osady v té době šlo, není jisté, ale pravděpodobně mohlo jít o stejné jako v roce 1914. V roce 1854 se farářem po 407 letech stal Josef Kosinka. Posledním farářem byl Kašpar Ibl, který do úřadu nastoupil v roce 1895.¹⁵⁸ Setrval v něm i v roce 1926, jak dokazuje

¹⁵¹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 14. 11. 2021).

¹⁵² https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6116_2 (citováno k 14. 11. 2021).

¹⁵³ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6116_5 (citováno k 14. 11. 2021).

¹⁵⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 192.

¹⁵⁵ SOKA KH., f. MNV. Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl VI.*, kniha číslo 90. s. 63–64.

¹⁵⁶ Kolatura neboli farní obvod je území, na kterém sídlí duchovní správce, zpravidla kněz. Ten je pověřen správou jiných farností a osad. Jaké osady v roce 1854 patřily do úžické kolatury není jisté, ale lze předpokládat, že šlo o stejné osady jako v roce 1914, tedy Čekanov, Františkov, Chlum, Chrastná, Karlovice, Mirošovice, Smilovice, Smrk, Staňkovice, Talmberk a Úžice. Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorskou slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.

¹⁵⁷ SOKA KH., f. MNV. Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl VI.*, kniha číslo 90. s. 64.

¹⁵⁸ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorskou slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412–413.

nepojmenovaný sešit uložený v archivu fary úžické náležející pod Římskokatolickou farnost Sázava – Černé Budy.¹⁵⁹ Kdy úžický farář Kašpar Ilb skončil ve svém úřadu, není jisté. Před rokem 1914 náležela plebánie k vikariátu mnichovickému. V roce 1914 spadala pod vikariát Černokostelecký a do úžické farnosti náleželo několik okolních osad – Čekanov, Talmberk, Chrastná, Karlovice, Smrk, Smilovice, Chlum, Staňkovice, Mirošovice a Františkov.¹⁶⁰

Není jisté, kdo po roce 1926 na faře sloužil. K osudu fary a jejích farářů se v období první světové války a první republiky nedochovaly žádné záznamy. Dokonce ani v obecní kronice tyto informace nejsou zaznamenány. Lexikon farností a rektorátů arcidiecéze pražské nám však udává seznam kněží od roku 1946.¹⁶¹

Dne 1. července 2009 došlo ke sloučení Římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory, Římskokatolické farnosti Stříbrná Skalice a Římskokatolické farnosti Rataje nad Sázavou. Tímto dnem se již zmíněné tři farnosti ruší a zanikají, veškerý jejich majetek a závazky přechází na Římskokatolickou farnost Sázava-Černé Budy.¹⁶²

V současné době spadají Úžice pod Římskokatolickou farnost Sázava-Černé Budy, která náleží do vikariátu Jílové a spadá pod arcidiecézi Pražskou. Pod tuto farnost náleží celkem šest kostelů, farní kostel sv. Prokopa v Sázavě, filiální kostel sv. Matouše v Ratajích nad Sázavou, filiální kostel sv. Havla v Podvekách, filiální kostel sv. Martina v Sázavě, filiální kostel sv. Jana Nepomuckého ve Stříbrné Skalici a filiální kostel Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích. Pod farnost náleží tyto obce: Chocerady, Choratice, Leděčko, Podveky, Rataje nad Sázavou, Samopše, Sázava, Staňkovice, Stříbrná Skalice, Úžice, Vlkančice, Xaverov a Zbizuby.¹⁶³

8.2 Architektura fary

Dle přepisů z desek zemských týkajících se budovy fary byl příbytek pro faráře postaven po roce 1782.¹⁶⁴ Podobu půdorysu fary lze poprvé určit z indikačních skic obce Úžice z roku 1841.¹⁶⁵ Je zde vidět rozsáhlá zahrada s ovocnými stromy a s obdélnou

¹⁵⁹ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, hnědozelený sešit bez nadpisu, z roku 1907–1926, s. 27.

¹⁶⁰ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.

¹⁶¹ Marie KOLÁŘOVÁ, *Lexikon farností a rektorátů arcidiecéze pražské, díl III.*, Arcibiskupství pražské 2013.

¹⁶² Arcibiskupství pražské, rozhodnutí č. j. 2649/2009 ze dne 1. 6. 2009 o sloučení evidovaných právnických osob.

¹⁶³ <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1149> (citováno k 15. 6. 2021).

¹⁶⁴ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice*, díl VI., kniha číslo 90, s. 63–64.

¹⁶⁵ <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410>

kamennou budovou fary, a to na jižní straně zahrady. Západní část farní zahrady přiléhá k východní zdi hřbitova. Na tomto pomezí, mezi farou a kostelem, se nachází budova postavená z kamene o obdélném půdorysu se zaoblenou východní stranou. Není jisté, jaký účel zmíněný objekt měl. Avšak mohlo se jednat o budovu kostnice, která byla zmiňována již v roce 1671.¹⁶⁶ Lze to odvodit z umístění objektu a také z jeho spojení s pozemkem hřbitova pomocí slučky, jak je zaneseno v indikačních skicách.¹⁶⁷ Na originálních mapách stabilního katastru vydaných v roce 1841 a reambulovaných v roce 1875¹⁶⁸ je farní budova rozšířena o malý přístěnek ležící u severní zdi. Kamenná budova mezi farou a kostelem je pravděpodobně zrušena a přestavěna na dva podélné objekty ležící na pozemku fary podél východní zdi hřbitova. Lze tak usuzovat z absence slučky spojující daný objekt se zahradou hřbitova. Nyní slučka spojuje nově vzniklý podlouhlý objekt se zahradou fary. Patrně se jednalo o hospodářské budovy. Dle originálních map stabilního katastru byly tyto dvě budovy postaveny mezi lety 1841–1875.¹⁶⁹ Předpoklad, že by se jednalo o hospodářské budovy, potvrzuje plán půdorysu hřbitova a jeho okolí, který je zakreslen ve stavebním deníku z roku 1901–1903,¹⁷⁰ kde jsou u východní zdi kostela na pozemku fary zakresleny dva objekty. Zhruba uprostřed východní zdi hřbitova se nachází objekt pojmenovaný jako stodola a při severovýchodním rohu se nachází prádelna.

V současné době lze faru nalézt na východ od kostela u silnice směrem na Uhlířské Janovice. Jedná se o nenápadný menší domek s č. p. 26. a s velkou zahradou přiléhající z východní strany ke zdi hřbitova. Severozápadní strana pozemku je lemována kamennou zídkou, východní strana zahrady je obehnána kamennou zídkou a oplocena pletivem s propleteným množstvím popínavých rostlin. Jižní strana zahrady a vstup přiléhající k budově fary je dodnes lemovány kamennou zídkou a historizujícím kovaným železným plotem. Na jižní straně pozemku jsou dvě železné brány umístěné vedle sebe. První se nachází na jihozápadním kraji zahrady mezi hřbitovní zdi a jedním kamenným pilířem, jedná se o dvoukřídlá vrata natřené tmavě zelenou barvou, za nimi je umístěn kontejner

(citováno k 20. 6. 2021).

¹⁶⁶ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012, s. 262.

¹⁶⁷ <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 14. 11. 2021).

¹⁶⁸ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 20. 6. 2021).

¹⁶⁹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 20. 6. 2021).

¹⁷⁰ Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, z roku 1901, s. 7.

sloužící na odpad ze hřbitova. Druhá brána slouží jako příjezdová cesta na zahradu fary. Druhá vrata jsou též dvoukřídlá s historizujícími kovanými prvky odpovídajícími kovanému plotu. Brána stojí mezi dvěma kamennými pilíři s rozšířenými hlavicemi. Na hlavicích pravděpodobně dříve spočívaly kamenné koule, které se však nedochovaly. Na vrcholu nyní spočívají části kruhových patek či rozbité nohy.¹⁷¹

Samotná budova (obr. č. 28) má obdélný půdorys s přístěnkem na severní straně. Střechu kryjí azbestové šablony. Zdivo je smíšené, při stavbě byly použity kameny a cihly. Jedná se o jednopodlažní budovu s valbovou střechou, omítnutou hladkou šedivou omítkou. Hlavní vstup se nachází na jižní straně, v zárubni z červeného pískovce jsou osazeny dvoukřídlé dřevěné dveře se světlíkem, který je krytý vysekávanou mříží. Stavba má celkem osm oken a rozděluje jí pět místností. Budova byla pravděpodobně postavena ve slohu pozdně barokním, avšak žádné výrazné barokní prvky (např. členění fasády, tvarování oken) se do současnosti nedochovaly. Nepodařilo se dohledat žádné prameny popisující úpravy stavby. V současné době prochází farní budova částečnou rekonstrukcí.¹⁷² Budova fary, na rozdíl od areálu kostela, není kulturní památkou.

Podél východní zdi hřbitova stojí hospodářské budovy – bývalá stodola a prádelna. Jejich zdivo se skládá z kamene a cihel. Jižní a východní stěna bývalé stodoly je dřevěná, severní stěna přiléhá na budovu bývalé prádelny. Bývalá stodola má valbovou střechu a na bývalé prádelně se nachází střecha pultová ubíhající k východu. Střešní krytina na obou stavbách je z pálených tašek. V pramenech nebyly objeveny žádné záznamy o úpravách či o změnách farních hospodářských budov. Přilehlou zahradu v současné době udržují a hojně využívají pracovníci farnosti.

¹⁷¹ SOKA KH., f. MNV Úžice, *Kronika obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87. s. 111.

¹⁷² *Rozhovor s farářem Radimem Cigánkem*, Úžice, 16. 4. 2021. Vedl Miroslav Chalupa.

9. Kříž před jižním vstupem

Naproti jižní hřbitovní zdi, u plotu Obecního úřadu, se v uličním prostoru nachází kamenný kříž (obr. č. 29) z červeného (tzv. nučického) pískovce s plastikou Krista.¹⁷³ Celková výška kříže je 150 cm. Na betonové základně spočívá kamenná obdélná deska o šířce 103 cm a délce 107 cm. Z ní vychází odstupňovaný hranolový podstavec, v jeho dolní části na čelní straně je vyveden velkými písmeny a zlatě zvýrazněn nápis: *L. P. 1854*. Letopočet pravděpodobně ukazuje na vznik tohoto kříže, avšak není to možné zcela potvrdit. Vytesaný letopočet na kříži však souhlasí také s rokem obnovení úžické fary, je tedy možné, že byl postaven na upomínku této události. Zlatá barva také zvýrazňuje novější nápis a letopočet: *Obn. 1998 Nákladem Paní Semelkové*. Tento text je proveden menším písmem než hlavní letopočet. Stupňovitý podstavec přechází v kónický dřík bez jakéhokoliv zdobení či nápisu. Ukončuje ho profilovaná římsa s odstupňovanou hlavicí. Z jejího středu vychází hrotový kamenný kříž s litinovým pozlaceným Kristem. Kříž není evidovanou kulturní památkou.

Rok vzniku kříže není přesně znám, je možné, že na tomto místě stál dříve kříž dřevěný, který byl v roce 1854 nahrazen křížem kamenným. Podle mapového díla stabilního katastru, konkrétně indikační skici obce Úžice (Auschitz) z roku 1841, stál nějaký kříž na svém současném místě, avšak na volném prostranství, a to mezi dvěma velkými stromy na východním okraji návsi.¹⁷⁴ Z císařských povinných otisků z téhož roku je však patrné, že v blízkosti kříže stály čtyři stromy, a to i na místě dnešní budovy úřadu, dřívější budovy školy.¹⁷⁵ Při rozšíření budovy školy severním směrem v druhé polovině 19. století¹⁷⁶ zůstal kříž na stejném místě, ocitl se však v těsné blízkosti stavby, čímž došlo k výrazné změně prostoru návsi, jak dokládají originální mapy stabilního katastru reambulované v roce 1875.¹⁷⁷

¹⁷³ Nučický pískovec je „arkózovitý, červenohnědý pískovec se zrny kolem 1 mm. V této základní hmotě jsou roztroušeny kousky živce, slídnatých rul a křemene, nejčastěji o velikosti kolem 4 mm. Mezi lavicemi pískovce jsou velmi tenké vložky deskovitých břidlic, místy polohy slepencového rázu s valouny až o průměru 5 cm. Lavice pískovce mají mocnost až přes 2 m“. Nučický lom se nachází 12 km severozápadně od Úžic. Kámen se vyznačuje vysokou pevností i svou trvanlivostí. Používal se především na kamenické a sochařské práce. Nejintenzivnější těžba probíhala v lomu mezi lety 1870 a 1924, kdy zde pracovalo až 25 dělníků. Od dvacátých let minulého století lom neslouží svému účelu. S nučickým pískovcem se můžeme setkat v mnoha městech na Kutnohorsku, Benešovsku a Kolínsku. Petr ZÁRUBA, *Použití červené arkózy v architektuře a sochařství na Benešovsku*, Univerzita Pardubice 2006, s. 9.

¹⁷⁴ <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 12. 6. 2021).

¹⁷⁵ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2 (citováno k 10. 11. 2021).

¹⁷⁶ Antonín ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 406.

¹⁷⁷ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2

V současné době se kříž nachází na travnatém pásu, v sousedství starší oprýskané lampy veřejného osvětlení na pravé straně. Severní, čelní strana prostranství, je rovnoběžná se silnicí, prostor za křížem lemuje kamenná zídka s dřevěným plotem Obecního úřadu. Travnatý prostor je na stranách vymezen dvěma symetricky vysazenými stromy vzrostlých lip (starých asi 90 let), pravděpodobně z důvodu zvýraznění urbanistického prvku drobné architektury.

(citováno k 11. 11. 2021).

10. Památník padlých za první světové války

U silnice při západním rohu hřbitovní zdi a domu č.p. 43 se nachází pískovcový pomník padlých za první světové války (obr. č. 30). Vymezený prostor kolem pomníku má lichoběžníkový tvar, z východní a severní strany je ohraničen zdí hřbitova a zdí domu. Západní a jižní strana je lemována kamennou zídkou a zeleně natřeným plotem z pletiva. V jihozápadním rohu je umístěna železná branka ve stejné barvě jako plot, zdobená je dvojicí volut se špicí. Kolem pomníku se nachází udržovaný záhon s drobnou vegetací. Mezi plotem a silnicí stojí lípa, která je stará asi 50 let. Pomník je výrazným prvkem návsi určující pamětní místo obce. Představuje kulturně-historickou hodnotnou památku poukazující na důsledky první světové války.

Pomník byl odhalen 29. května 1921. Jeho výška dosahuje 150 cm. Má obdélníkovou základnu o šířce 130 cm a délce 90 cm. Ze základny vychází hranolový obdélný podstavec s rýhováním na stranách. Z podstavce vychází postupně se zužující třístupňový obdélný dřík. V jeho spodní nejširší části je na čtyřech čepech připevněna kamenná deska z leštěné žuly, na níž jsou ve dvou sloupcích napsána jména padlých legionářů: *Jan Forman, Josef Hanuš, František Heřman, Václav Chlumák, Václav Jelínek, František Králík, Karel Langšádl, Josef Petr, Josef Šusta, Antonín Vohnický, Václav Zámostný*. Na památníku ovšem schází jméno Antonína Poláka. Tento legionář, jehož jméno můžeme nalézt v pamětní knize obce Úžice, byl na pomníku z neznámého důvodu opomenut.¹⁷⁸ Obdélný článek dříku nacházející se uprostřed je bez jakéhokoliv nápisu, avšak po stranách je zdoben rýhováním. Nejvyšší stupeň dříku má obdélný tvar ukončený kónickým vrcholem, po stranách je rýhovaný. V jeho středu je na čtyřech čepech umístěna kamenná deska z leštěné žuly, na které je sdružený znak československých legií. Pod znakem se nachází nápis: *Památce našim padlým*. Nad žulovou deskou se po stranách nachází dvě dvojice malých otvorů, není jisté, k čemu sloužily, nebo co na tomto místě bylo umístěno.

V základech pomníku je uložena skleněná lahvička obsahující zápis se jmény lidí, kteří se na stavbě pomníku podíleli, spolu s podpisy, rozpočtem pomníku a papírovou československou bankovkou.¹⁷⁹ Zbudování pomníku stálo 4 500 Kč, tyto peníze byly získány pořádáním společenských akcí, jako například zábav, či hraním divadel místními

¹⁷⁸ SOkA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87, s. 15.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 16.

legionáři.¹⁸⁰

V prvním díle obecní kroniky se můžeme dočíst, že se zde do roku 1938 pravidelně konaly oslavy 28. října.¹⁸¹ V roce 1937 zde bylo slaveno dvacetileté výročí bitvy u Zborova.¹⁸² Jedna z největších pietních událostí se na tomto místě konala 20. září 1937, jednalo se o vzpomínkovou akci na počest Tomáše Garriguea Masaryka.

Po roce 1963 se zde pravidelně začátkem května odehrávala shromáždění občanů, během nichž se vzpomínalo na padlé ve druhé světové válce. Dle kroniky se první takováto akce pod záštitou MNV Úžice konala 5. května 1963 od pěti hodin odpoledne. Sešli se zde obyvatelé Úžic, ale také přilehlých obcí. Na počátku shromáždění zazněla státní hymna a slova se ujal tajemník MNV soudruh Josef Marek. Následoval projev ke školnímu dorostu a pionýrům. V závěru akce byla povolána sláva Sovětskému svazu, armádě a straně KSČ, k památníku byl položen věnec.¹⁸³

¹⁸⁰ Z místních byli v legiích tito muži: Antonín Beneš, Jan Hanuš, Jaroslav Hejný, Bohumil Hrabánek, Josef Mejzlík, učitel Jaroslav Pichl, Antonín Vokřál, Karel Vokřál a Karel Čepelák. Po návratu z války zůstali legionáři pospolu, organizovali se do svazu Československých legionářů. Jménem svazu činili osvětovou činnost, pořádali zábavy a divadla. V obci Úžice založili též knihovnu, učitel-legionář Jaroslav Pichl byl jedním z jejích předních pracovníků. 1. června roku 1926 byla místní samostatná jednota legionářská sloučena s jednotou uhlířskojanovickou. Tím v obci skončila osvětová činnost jednoty, jednotlivci v místních spolicích však působili dál. SOkA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87, s. 15-16.

¹⁸¹ SOkA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl I.*, kniha číslo 87, s. 190.

¹⁸² Tamtéž, s. 195.

¹⁸³ SOkA KH., f. MNV Úžice, *Pamětní kniha obce Úžice, díl V.*, kniha číslo 91, zápis ze dne 5. 5. 1963.

11. Duchovní mikroregion

Označením duchovní je v tomto případě myšlena křesťanská víra, která se na území od středověku promítá do vzhledu a formování krajiny. Ve spojitosti se studovaným kostelním okrskem v Úžicích, tamní farností a historií regionu se jako modelové kompaktní a homogenní území nabízí obvod římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory. Územní obvod mikroregionu vychází z jediného dosud nalezeného písemného vymezení vsí (rok 1914), které náležely pod úžickou farnost. Jsou zde zmíněny vesnice Čekanov, Chlum, Chrastná, Mirošovice, Smilovice, Úžice, Talmberk, Karlovice, Smrk, Staňkovice, a Františkov.¹⁸⁴ V rámci mikroregionu bude u jednotlivých vesnic soustředěna pozornost především na drobné sakrální objekty – zvonice, kaple, kamenné a litinové kříže.

Čekanov

V této vesnici, která správně spadá pod obec Úžice, se nachází kamenná zvonice. Nalézt ji můžeme na levé straně silnice směrem na Talmberk v travnaté ploše u mohutné lípy staré asi 80 let. prostor se nachází v rozšířené části ulice u vjezdu k domu č. p. 8. Zvonice je obklopena hustou obytnou zástavbou, která vyrostla na místě bývalé rozsáhlé návsi, což potvrzují také originální mapy stabilního katastru reambulované v roce 1875,¹⁸⁵ na kterých je zakreslena na tomto místě zvonice. Jedná se však pravděpodobně o jinou stavbu stejného charakteru, jelikož na této mapě je zvonice zakreslená jako dřevěný kříž.

Zvonice je zhotovena z červeného (nučického) pískovce. Čtyřhranná patka je dvoustupňová, na vrcholu druhého stupně z čelní strany je bez jakéhokoliv zvýraznění špatně čitelný letopočet 1896. Lze předpokládat, že jde o rok vzniku. Patka přechází v osmihranný dřík bez nápisu či ozdob. Vrchní část dříku přechází na čtyřhranný průřez a dvoustupňovou římsu s lucernou s též čtyřhranným průřezem. Lucerna má čtyři okna, na přední a zadní straně větší a na stranách menší. Ukončena je rozšířenou sedlovou střechou s kamenným křížem v jejím středu. V lucerně se nachází zvon staršího typu s korunou, za kterou je zvon ukotven ke dřevěné hlavě spočívající na dvou železných pásech. Zvon je zdoben několika pásy a nápisem pravděpodobně v latinském jazyce, ten není však dobře čitelný. Zvon je zašlý a má silně zkorodovaný lem. Pořizen

¹⁸⁴ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 412.

¹⁸⁵ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_742_1 (citováno k 18. 11. 2021).

byl pravděpodobně v meziválečném období nebo po druhé světové válce. Původní zvon byl odebrán za první světové války, vážil 22 kg.¹⁸⁶

Chlum

Ve vsi, která náleží pod obec Staňkovice, jsou umístěny dvě památky. Jedná se o sochu sv. Donáta a kamennou zvonici. Pískovcová socha sv. Donáta v pozdně barokním slohu se nachází severovýchodně od vesnice Chlum u polní cesty. Plastika je umístěna mezi čtveřicí vzrostlých, asi 100 let starých, lip. Plastika je zanesena v originálních mapách stabilního katastru.¹⁸⁷

Socha byla pravděpodobně vystavěna nákladem Marie Terezie Savojské. Dne 27. června 1764 vydala Marie Terezie písemné nařízení, aby na každém jejím panství vznikla socha sv. Donáta, patrona krupobití a škodlivé bouře.¹⁸⁸ Velmi podobná socha se nachází na Kolínsku poblíž osady Škvorec¹⁸⁹ nebo ve vesnici Vykáň.¹⁹⁰ Socha je památkově chráněna od 3. května 1958.¹⁹¹ Krajina rozprostírající se kolem sochy je hojně zemědělsky obhospodařována a využívána. Samotná památka je skryta ve stínu větví stromů a zdálky není oku člověka příliš patrná. Cesta vedoucí mezi poli kolem sochy sv. Donáta začíná na severním okraji osady Chlum a končí poblíž obce Staňkovice. V dnešní době je již málo využívaná a neudržovaná.

Socha spočívá na dvoustupňovém pískovcovém podstavci s hranolovým dříkem s dvojitými rohy. Na čelní straně uprostřed dříku se nachází reliéf aliančního znaku, pravděpodobně se jedná o Savojsko-Lichtenštejnský znak. V horní části nad znakem se nachází letopočet 1765, lze tedy předpokládat, že se jedná o datum vytvoření sochy. Dřík přechází ve dvoustupňovou profilovanou římsu. Socha spočívající na hlavici je v životní velikosti. Tělo plastiky je v mírném předklonu s uvolněnou levou nohou. Jedná se o sochu muže v biskupském plášti a mitrou na hlavě. V rukou třímá dva atributy, v levé ruce drží knihu a v pravé ruce mu spočívá svazek blesků vyrobený ze železa.¹⁹²

Uprostřed vesnice se na malé návsi nedaleko hlavní silnice nachází kamenná pískovcová zvonice s ukřižovaným Kristem. V originálních mapách stabilního katastru¹⁹³

¹⁸⁶ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

¹⁸⁷ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6961_3 (citováno k 31. 10. 2021).

¹⁸⁸ <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/skvorec/socha-sv-donata> (citováno k 15. 11. 2021).

¹⁸⁹ <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/skvorec/socha-sv-donata> (citováno k 15. 11. 2021).

¹⁹⁰ <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/vykan/socha-sv-donata> (citováno k 15. 11. 2021).

¹⁹¹ <https://www.pamatkovykatolog.cz/socha-sv-donata-sv-biskupa-14677757> (citováno k 15. 11. 2021).

¹⁹² <https://www.pamatkovykatolog.cz/socha-sv-donata-sv-biskupa-14677757> (citováno k 25. 10. 2021).

¹⁹³ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6961_3

se na tomto místě před výstavbou zvonice žádný objekt nevyskytoval. Zvonice je umístěna na malém vyvýšeném travnatém pásu mezi domy s č. p. 14 a 5 v blízkosti dvou vzrostlých lip rozdílného stáří. Mohutnější lípa může být odhadem 150 let stará, menší lípa je stará asi 90 let. Tento objekt není příliš výrazný, kvůli své barevnosti zaniká mezi domy. Ze severní strany je zvonice zcela zakryta kmenem lípy.

Základnu tvoří trojstupňová patka, na třetím stupni na čelní straně jsou do kamene vyryta a černou barvou zvýrazněna velká písmena *L. P.* spolu s letopočtem *1913*. Patka přechází v hranolový dřík, který je strohý, pouze na čelní straně se nachází nika s konchou, ta je v současné době prázdná. Lze předpokládat, že dříve zde byla umístěna menší náboženská soška. Horní část dříku přechází v trojstupňovou římsku, na které se nachází hranolová jednoduchá lucerna se dvěma obdélnými okny, a to na čelní a zadní straně. Na dřevěné hlavě v lucerně se nachází menší zvon bez zdobení či nápisů. Původní zvon byl z vesnice odebrán během první světové války, jeho váha byla 11,5 kg.¹⁹⁴ Střecha lucerny je rovná, z jejího středu vychází čtyřhranný kamenný kříž s pozlacenou sochou Krista.

Chrastná

V severní části vesnice, na malém travnatém plácku u křižovatky, mezi domy, přímo u kamenné zídky oplocení domu č. p. 5, stojí bílá jednoduchá kamenná zvonice s křížem. Kamenný objekt je zanesen již v originálních mapách stabilního katastru reambulovaných v roce 1875.¹⁹⁵ Zvonice se nachází na úzkém travnatém pásu táhnoucím se podél kamenné zídky plotu. V blízkosti památky se nenachází žádné stromy či jiná vegetace, okolní prostor byl během 20. století výrazně přetvořen výstavbou domů, dále pak vznikem a rozšířením pozemních komunikací. Celkový estetický dojem není rušen moderními prvky, památka celkově souzní s vesnickou kompozicí.

Zvonice je vyrobena z nučického pískovce a následně nabílěna vápnem. Na dvoustupňové základně o čtvercovém půdorysu, se nachází hranolový sokl s tvarovanou patkou. Z podstavce vystupuje hranolový hladký dřík s vyrytým a následně zlatou barvou zvýrazněným nápisem *Léta Páně* a letopočtem *1863*. Jedná se pravděpodobně o rok vzniku zvonice. Kónický dřík přechází na rozšířenou římsu,

(citováno k 31. 10. 2021).

¹⁹⁴ Antonín ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

¹⁹⁵ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6975_2

(citováno k 18. 11. 2021).

kde je výrazně vydřená prohlubeň od táhla zvonu. Na římse spočívá kaplice se čtyřmi okny s půlkruhovými záklenky, na stranách jsou okna menší. Ve zvonici je umístěn novější zvon neznámého data na litinové hlavě s pohyblivým zařízením a s pákou. Původní zvon byl násilně odebrán během první světové války, jeho váha byla 13 kg.¹⁹⁶ Na kaplici spočívá jednoduchá valbová střecha se zdobenou římsou. Ve středu stříšky je umístěn pozlacený Kristus na hrotovém kamenném kříži.

Mirošovice

Zde se nachází dva objekty, kaple na návsi a litinový kříž u cesty. Kaple je zasvěcená Panně Marii (obr. č. 31).¹⁹⁷ Postavena byla v roce 1873 za starosty V. Jelínka. Tuto informaci dokládají též originální mapy stabilního katastru z roku 1841, reambulované v roce 1877,¹⁹⁸ ve kterých je kaple zakreslena. Kaple v současné době spolu s několika stromy dotváří podobu tradiční vesnické návsi. Kromě toho, že jde o významnou architektonickou památku, se jedná i o jedinečný doklad zbožné úcty obyvatel předminulého století. Ačkoli se poblíž kaple nachází několik stožárů vysokého napětí a na travnatém prostoru poblíž kaple je umístěn kolotoč, několik dalších prolézaček a laviček, celková vesnická kompozice není narušena.

Objekt obdélného půdorysu stojí mezi čtyřmi stromy v severozápadním rohu návsi. Lípy kolem kaple byly vysazeny v roce 1918 na počest vzniku republiky. Během okupace za druhé světové války byl dán příkaz lípy vysazené na počest republiky pokácet, avšak obec lípy zatajila, a tak stojí na svém místě dodnes.¹⁹⁹

Jedná se o nevelkou pravděpodobně zděnou stavbu bez oken a se sedlovou střechou. Jako druh střešní krytiny jsou zde užity pálené tašky bobrovky, které jsou kladeny jednoduše. Uprostřed střechy se nachází čtvercová lucerna s čtyřbokou jehlancovou střechou, na jejím vrcholu je umístěn železný patriarchální kříž. Lucerna je též opatřena novějším zvonem, a to neznámého data. Původní zvon byl odebrán v roce 1916 na vojenské účely,²⁰⁰ vážil 27 kg.²⁰¹ Jižní zeď je osazena dřevěnými dveřmi s křížem, s kovanými historizujícími panty a s historizujícím zámkem s klikou. Hlavní

¹⁹⁶ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

¹⁹⁷ Vlastislav LUTRÝN, *Osada Mirošovice*, *Osadní zpravodaj*, ????, s. 7–8.

¹⁹⁸ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_4025_1 (citováno k 29. 10. 2021).

¹⁹⁹ Zlata ČERVINKOVÁ – Jaroslava HLUBINKOVÁ, *Mirošovice, krátký dobový exkurs z dobových kronik*, 2018, s. 8.

²⁰⁰ Tamtéž s. 8.

²⁰¹ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

fasáda ve světle žluté barvě je zespoda orámována širokým šedivým pruhem, horní část je od střechy oddělena bíle omítnutou římsou. Na vrcholu průčelí je trojúhelníkový štít ve žluté barvě a ohraničený bílou. Na stěnách se také nachází pět krucifixů. V roce 1914 stál na návsi spolu s kaplí další kříž,²⁰² v současné době je již odstraněn a jiné doklady o něm nejsou.

V roce 2018 došlo k opravám kaple a byla položena nová střešní krytina. Při opravách byl do trámů kaple uložen vzkaz budoucím generacím. A v témže roce byl také restaurován zvon. Dne 27. října 2018 po ukončení rekonstrukce byla kaple slavnostně vysvěcena místním farářem Radimem Cigánkem.²⁰³

Druhým objektem je litinový kříž, který se nachází na západním konci vesnice poblíž domu s č. p. 68. Kříž zde byl pravděpodobně umístěn až po roce 1877, tedy po reambulaci originálních map stabilního katastru.²⁰⁴ Podél kříže vede polní cesta, která je součástí zelené turistické trasy. Cesta se vine asi 2,5 km mezi poli, kolem lesa, potoka a končí na kraji městyse Rataje nad Sázavou. Sokl s křížem je umístěn ve svahu v těsné blízkosti plotu. Okolní prostor je lemován keři a vysokou trávou, v níž se kříž téměř ztrácí.

Kříž vychází ze čtyřbokého kamenného soklu. Patu kříže tvoří stylizovaný rám zdobený volutami a akanty, uvnitř rámu se nachází nika vyvedená ve fytorforním stylu. Uvnitř niky je vložen reliéf Panny Marie. Z rámu vychází samotný kříž, který je bohatě prolamovaný a zdobený květy. Na koncích vodorovného a svislého břevna je rozšíření v podobě květu akantu. V místě křížení je zavěšena mohutná litinová plastika ukřižovaného Krista, za jehož hlavou je umístěn nápis *INRI*. Pod plastikou Krista je ke kříži připevněn oválný medailon lemovaný věncem z květů. Původně se zde nacházel nápis či letopočet, v současnosti již však není čitelný.

Smilovice

V osadě náležející pod obecní úřad ve Staňkovicích se nachází kamenná zvonice z červeného pískovce (obr. č. 32). Umístěna je téměř ve středu obce na travnaté ploše v parkové návsi poblíž domu č. p. 29 na levé straně hlavní silnice směrem na Rataje nad Sázavou. Zvonice patrně vznikla již před rokem 1875, jak dokládají

²⁰² Tamtéž s. 208.

²⁰³ *Rozhovor s Jaroslavou Hlubinkovou*, Mirošovice 11. a 17. listopadu 2021. Vedl Miroslav Chalupa.

²⁰⁴ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_4025_1 (citováno k 31. 10. 2021).

originální mapy stabilního katastru.²⁰⁵ Památka se nachází v horní části parkové návsi, která je poměrně rozsáhlá, terén je zde v mírném sklonu a svažuje se dolů směrem od Rataj nad Sázavou. Prostor zvonice není nijak vymezen plotem či zídou, pouze jsou v jeho okolí symetricky vysazené tři cca 80 let staré lípy.²⁰⁶

Památka je postavena na čtvercové betonové základně a kamenném podstavci, z něhož vychází dvoustupňová čtvercová patka s mohutně prodlouženým druhým stupněm s rozšiřující se římsou. Z římsy vychází dřík čtvercového půdorysu se zkosenými hranami ve střední části. Dřík od lucerny odděluje výrazná trojhranná římsa. Lucerna má čtvercový půdorys a je ukončena sedlovou střechou, v jejím středu je umístěn mohutný kříž s pozlacenou plastikou Krista. Samotná lucerna je členěna čtyřmi obdélnými okny s půlkruhovým vrcholem, v přední a zadní straně jsou okna větší, na stranách menší. Uvnitř lucerny je na dvou železných pásech umístěna dřevěná hlava s novějším zvonem neznámého data, který má menší velikost, než jaká je u takovýchto zvonů obvyklá. Zvon je hladký bez ozdob a nápisů. Původní zvon vážil 8,5 kg a stal se obětí rekvizice za první světové války.²⁰⁷ Na zvonici není žádný letopočet ani nápis, pouze v pravém dolním rohu patky je nerezová tabulka s nápisem *RENOVACE 2014*.

Mimo vesnici, na levé straně silnice ze Smilovic na Mirošovice před odbočkou na Chlum, se nachází sloupková Boží muka. Boží muka pravděpodobně pochází z počátku 19. století.²⁰⁸ V originálních mapách stabilního katastru²⁰⁹ však zakreslena nejsou. Boží muka jsou kulturní památkou od 3. května 1958.²¹⁰ Umístěna jsou v aleji ovocných stromů, uprostřed intenzivně obhospodařované zemědělské krajiny. Na kamenném základu stojí jednoduchá čtvercová patka, na které stojí mohutný hladký sloup kruhového průřezu postupně se zužujícího k vrcholu. Sloup vytvořený z červeného pískovce je ukončen čtvercovou hlavicí zdobenou rytým akantem uprostřed a volutami na stranách. Z hlavice vychází kvádrový sokl s železným křížkem a železným Kristem. Kříž s ukřížovaným je novější než zbytek stavby, původní kříž se do dnešních dob nezachoval.

²⁰⁵https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6961_3 (citováno k 29. 10. 2021).

²⁰⁶ Původně byly v okolí zvonice vysázeny 4 lípy, avšak do dnešní doby zůstaly stát pouze 3.

²⁰⁷ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

²⁰⁸ <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14501139> (citováno k 28.10. 2021).

²⁰⁹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6961_3 (citováno k 29. 10. 2021).

²¹⁰ <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14501139> (citováno k 14. 11. 2021).

Smrk

V osadě Smrk se nachází kamenná zvonice z nučického pískovce. Umístěna je téměř ve středu obce u hlavní silnici na malé vidlicovitě se rozšiřující návsi. Přesněji u domu č. p. 19, a to mezi zděnou zídou s železným plůtkem a památnou lípou. Dle originálních map stabilního katastru²¹¹ stávala před rokem 1875 v těchto místech jiná zvonice či kříž, pravděpodobně dřevěný. V druhé polovině 19. století byl kolem kříže či zvonice rozsáhlý prostor bez stromů či zástavby. Prostor se během 20. století začal zmenšovat při výstavbě nových domů a při budování nových silnic. Zvonice dodává místu malebnost a zapadá do celkového obrazu vesnice. Památka na svém místě vyniká, i když je ze severovýchodní strany zastíněna kmenem lípy.

Základ zvonice tvoří dvoustupňový čtvercový podstavec, který přechází ve dvoustupňový sokl s nápisem: *Opraveno L.P. 1896*. Sokl přechází v hranolový dřík, v dolní části se zašlým nápisem *Léta Páně 1863*, jedná se pravděpodobně o rok vzniku. Nad nápisem, v horní části dříku, se nachází slepá nika, kde byl pravděpodobně dříve umístěn obraz. Dřík přechází ve stupňovitou římsu s lucernou. V římsě jsou na čelní straně vydržené dvě prohlubně od táhla od zvonu. V lucerně jsou čtyři okna, ve předu a vzadu větší, po stranách menší. Okna jsou obdélná a mají půlkruhový záklenek. Kaplice je ukončena sedlovou střechou, na jejímž štítu z čelní strany je zpodobněno Boží oko. Na vrcholu střechy je posazen kamenný kříž s pozlacenou plastikou Krista. V kaplici se na železné konstrukci nachází zvon pořízený pravděpodobně v meziválečném období nebo po druhé světové válce. Zavěšen je na dřevěné hlavě s pákou. Původní zvon byl odebrán za první světové války a vážil 14 kg.²¹²

Staňkovice

V severovýchodní části vsi se nachází kamenná zvonice z červeného (nučického) pískovce, umístěna je vedle hlavní silnice ve směru do Uhlířských Janovic. Mapy stabilního katastru reambulované v roce 1877²¹³ potvrzují stáří zvonice s křížem, s touto mapou souhlasí i dnešní podoba návsi. Prostor kolem zvonice je vymezen kamennou zídou s dřevěným nízkým plůtkem. V rozích prostoru se nachází tři symetricky vysazené lípy, jejichž stáří se velmi liší. Nejmhutnější z nich stojí v jihozápadním rohu

²¹¹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6975_4 (citováno k 31. 10. 2021).

²¹² Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

²¹³ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_7110_7 (citováno k 18. 11. 2021).

a je stará asi 100 let, dvě zbylé lípy se nacházejí v severní části u plůtku a jejich stáří lze odhadovat na cca 30–40 let. Tento duchovní prostor dominuje celé návsi a je výrazným historickým a uměleckým prvkem celé obce.

Na betonové základně stojí jednostupňový podstavec, ze kterého vychází konický sokl. Jeho hrany jsou opracovány tak, aby evokovaly architektonický raný opěrný gotický systém, jehož součástí je sokl, odstupnění a stříška. Na čelní straně soklu jsou upevněny tři tabulky. V pravém dolním rohu je malá nerezová tabulka s nápisem: *RENOVACE 2014*. Uprostřed je umístěna též nerezová tabulka s vyrytým nápisem: *ZVON VĚNOVALA V R. 1999 OBCI STAŇKOVICE RODINA KMOCHOVA Č. 12*. Třetí tabulka je kamenná a výrazně starší než dvě předchozí. Obsahuje nápis: *Toje naffe Srdečné přání Občanie Staňkotskich 1863*. Ze soklu vychází dřík též kónického tvaru s částečně zkosenými hranami. Ze všech stran jsou do kamene vytesány slepé niky, v těch jsou na čelních a na bočních stranách zhotoveny reliéfy, na kterých jsou vyobrazeny dvě zkřížené ostrve²¹⁴ se čtyřmi suký na každé. Reliéf patrně odkazuje na rod Pánů z Dubé, Pánů z Pirkštejna či Pánů z Lipé náležících do rodu Ronovců. Dřík je ukončen dvěma římsami, mezi kterými je připevněna železná konstrukce na zvon. Konstrukce je novější, patrně přidána z důvodu částečně poškozené a renovované lucerny. Samotná lucerna má čtvercový průřez a je mírně kónická, její střecha je křížová a plynule přechází ve fiálu s kraby. Na špicí fiály je umístěn kříž s pozlacenou plastikou Krista na čelní straně. Lucerna má čtyři okna. Okna nacházející se v přední a zadní části lucerny jsou větší a mají hvězdivý tvar. Na stranách jsou okénka obdélná a výrazně menší, prochází jimi železná konstrukce, na které je zavěšena litinová hlava na hřídeli držící zvon. Součástí konstrukce zvonu je i páka s táhlem. Zvon z roku 1999 je zdobený ornamentálním pásem na čepci, špatně čitelným znakem na krku a nápisem na lemu: *VĚNUJE RODINA KMOCHOVA*. Původní zvon o váze 13,5 kg byl zrekvírován za první světové války.²¹⁵ V porovnání s ostatními zvonice, které se nachází v blízkém okolí, je tato zvonice výrazně vyšší a více zdobená.

Talmberk

V osadě spadající pod obecní úřad v Samopších se nachází kamenná zvonice z červeného (nučického) pískovce. Nachází se na západním okraji vesnice u mostu přes

²¹⁴ „Kmen stromu s ponechanými pahýly odsekaných větví, jehož se užívalo za útoku místo žebříků ke zlézání hradeb“ Jaroslav Herout, *slabikář návštěvníků památek*, Praha 1980, s 192.

²¹⁵ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

Úžický potok, pravděpodobně na dřívější návsi v místě křížení cest. Před vznikem této zvonice přibližně v těchto místech stával jiná zvonice či kříž, což dokládají originální mapy stabilního katastru.²¹⁶ V současné době je zvonice umístěna na dlážděném prostranství. Blízké okolí této památky nepůsobí zcela udržovaně a je výrazně narušeno stožárem vysokého napětí, který je umístěn necelý metr za zvonici.

Na dvoustupňovém podstavci je umístěn kvádrový sokl, na jehož čelní straně je vytesán letopočet 1882 a nad ním jsou písmena *L. P.* Letopočet pravděpodobně odkazuje na rok vzniku zvonice. Ze soklu vychází hladký kvádrový dřík, jehož hrany jsou z většiny zkosené. Dřík přechází v širokou římsu, v její čelní straně je vydřená prohlubeň od řetězu či provazu, za který se zvonilo. Z římsy vychází čtvercová lucerna se čtyřmi okny. Postranní menší okna mají lichoběžníkový tvar, zatímco větší přední a zadní okno lucerny má tvar karnýzového oblouku. V lucerně je zavěšen na litinové hlavě novější zvon neznámého data. Původní zvon byl rekvírován za první světové války, jeho váha byla 15,5 kg.²¹⁷ Střecha lucerny je sedlová a v jejím středu se nachází pískovcový kříž s pozlacenou plastikou Krista.

Úžice

Mimo kříže před kostelem se zde nachází další tři kříže. První je umístěn na kraji obce na pravé straně silnice směrem do Čekanova u mohutné lípy, která zde pravděpodobně byla vysazena během první republiky. Dle originální mapy stabilního katastru stával kříž na tomto místě už v roce 1875.²¹⁸ Jedná se o jednoduchý novější dřevěný kříž starý asi 10 let, v jeho středu se nachází kovový menší křížek s pozlacenou plastikou Krista.

V polích za vesnicí u zaniklé cesty do Rataj nad Sázavou, přibližně 300 metrů od poslední zástavby, se nachází kamenný kříž u mohutné lípy staré asi 100 let. Patrně vznikl před druhou polovinou 19. století, v originálních mapách stabilního katastru je zakreslen.²¹⁹ Sokl stojí nakoso na obdélné kamenné základně a betonovém obdélném podstavci, který je ukončený čtyřbokým kuželem. Samotný sokl s odstupňovanou základnou je z červeného pískovce, omítnutý je šedivou omítkou, povětrnostními vlivy

²¹⁶ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_742_3 (citováno k 31. 10. 2021).

²¹⁷ Antonín Josef ZAVADIL, *Kutnohorská slovesná i obrazem. díl II.*, Kutná Hora 1914, s. 464.

²¹⁸ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno ke dni 31.10. 2021).

²¹⁹ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno ke dni 31.10. 2021).

však poničenou. Na čelní straně dřívku dříve pravděpodobně byla obdélná tabulka, lze tak usuzovat podle prázdného místa. Dřík je ukončen bohatě profilovanou římsou, jejíž vrchol má tvar čtyřbokého kuželu. Na něm spočívá velký kamenný hrotový kříž s plastikou Krista.

Nedaleko předchozího kamenného kříže, 670 metrů jižně od Úžic, u cesty, která vede do Rataj nad Sázavou, se nacházejí fragmenty litinového kříže. Umístěny jsou na kraji lesa mezi stromy. V originálních mapách stabilního katastru není zakreslen,²²⁰ pravděpodobně na toto místo byl umístěn po roce 1875. Kříž stojí na kamenném oválném soklu s profilovanou patkou. Část kříže je připevněna šrouby k dřevěné tyči, která nahrazuje chybějící část svislého břevna. Z paty kříže se zachovala jen část ohraničujícího rámu, část fytorforního pásu a pravděpodobné nohy anděla či světce. Nad patou začíná svislé břevno s plastikou Krista, jemuž chybí většina levé ruky a část ruky pravé, úplně zde chybí vodorovné břevno. Část svislého břevna, která se zachovala je bohatě prolamovaná a zdobená fytorforními motivy. Poslední dva zmíněné kříže stojí na místě, kudy vedla dnes již částečně zaniklá cesta, kterou pravděpodobně využívali obyvatelé Úžic na cestě k farnímu kostelu v Ratajích nad Sázavou.

V souhrnu lze říci, že na území bývalé Římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory, v současné době Římskokatolické farnosti Sázava – Černé Budy se nachází celkem sedm kamenných zvonů, jedna kaple, jeden dřevěný kříž, dva litinové kříže, dva kamenné kříže, jedna socha a jedny Boží muka. Vesměs se jedná o novověké drobné objekty, většina pochází z druhé poloviny 19. století, až na sochu sv. Donáta, která pochází z druhé poloviny 18. století. Jejich hlavní význam pro mikroregion spočívá v jejich malebnosti a odkazu na místní kamenickou produkci. O samotných památkách jsem žádné písemné informace nenašel, výjimkou je pouze stavba kaple v Mirošovicích. Nebyly nalezeny ani žádné prameny či záznamy související s poutěmi, posvíceními a procesími k těmto drobným památkám. Na výrobu kamenných zvonů a křížů byl použit výhradně nučický pískovec, a proto uvedené objekty významně dotvářejí kulturní a historickou charakteristiku zdejší krajiny. Přestože kamenická zdobnost těchto objektů je převážně malá, jedná se o typické ukázky drobné lidové sakrální architektury. To bylo také hlavním důvodem, proč byly nejhodnotnější objekty, tedy sloupková Boží muka u Smilovic a socha sv. Donáta ve Chlumu, prohlášeny 3. května 1958 za nemovité kulturní památky. Pro úplnost je třeba zmínit, že část zvonů byla během válečných

²²⁰ https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 31. 10. 2021).

rekvizic odebrána a v průběhu doby nahrazena jinými, avšak jejich detailnější popisy či jiné prameny se nedochovaly. Většina zvoníc pravděpodobně vznikla na stejném místě jako náhrada zaniklého či poničeného kříže nebo zvonice. Zvoničky mohly sloužit k signalizačním účelům nebo jako místní kapličky. V blízkosti kaplí či zvoníc byly často vysazovány stromy, aby zvýšily celkový estetický účinek, většinou se jednalo o lípy.

12. Turismus a prezentace památky

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích patří mezi nejstarší církevní památky na našem území. Tato památka je však skryta mezi mnoha jinými kostely z okolních vesnic, především v pomyslném stínu Sázavského kláštera. Možná právě proto kostel stojí na okraji pozornosti turistů.

Jednou z nejvýraznějších možností prezentace obcí a jejich památek na počátku 20. století byly pohlednice. Nejstarší dochovaná pohlednice (obr. č. 6) je datována poštovním razítkem s rokem 1905. Je na ní barevně vyobrazena obec z jižní strany, na pohlednici dominuje kostel, který je částečně překryt budovou školy. Další dochovaná pohlednice (obr. č. 34) nese poštovní razítko s rokem 1913. Jsou na ní dvě černobílé fotografie pod sebou, na horní je vyobrazen pohled na obec ze západní strany a dům neznámého č. p.²²¹ Barevná pohlednice (obr. č. 7) s poštovním razítkem z roku 1926 vyobrazuje obec z jihozápadní strany.²²² Pohled na Úžice z jižní strany zachycuje též černobílá pohlednice (obr. č. 35) s poštovním razítkem z roku 1930.²²³ Detailnější zachycení a prezentaci kostela zachycuje pohlednice (obr. č. 26) s poštovním razítkem z roku 1941. Je rozdělena do tří černobílých fotografií, na fotografii v levé části je zachycen kostel z jihozápadní strany, na druhé části vpravo nahoře je zachycena celá obec ze západní strany, na třetí části vpravo dole je fotografie obchodu v Úžicích.²²⁴ Poslední pohlednice (obr. č. 36) je rozdělena na tři části. V horní části je fotografie Úžic z východní strany. V dolní části vlevo se nachází fotografie osady Nechyba – Radvanice, v dolní části vlevo je umístěna historická pohlednice Úžic. Pohlednice pochází pravděpodobně z 90. let 20. století.²²⁵ Jiné prezentační obrazové materiály z 20. století nebyly nalezeny.

Prezentace kostela v odborné a regionální literatuře je zmíněna v kapitole Kritika pramenů, literatury a jiných zdrojů

Pro 21. století se novým a stále více vyhledávaným médiem k propagaci stal

²²¹ Na pohlednici je kostel vidět z dálky, zřetelná je pouze jeho věž a střecha, loď je zcela zakryta stromy.

²²² Vyobrazení kostela na této pohlednici je velmi malé, neboť je zde stavba vidět z dálky a její loď je částečně zakryta stromy.

²²³ Stavba kostela na pohlednici je vidět pouze z dálky, a tak detaily nejsou patrné. Zřetelná je pouze jihozápadní část věže a střechy.

²²⁴ Pohlednice je zaměřena jak na prezentaci obce, tak prezentaci jednotlivých staveb. V levé části pohlednici se nachází detailní fotka z jihozápadní strany. Spolu s kostelem je dobře zřetelná i část hřbitova.

²²⁵ Na pohlednici je kostel vyobrazen na dvou fotografiích, avšak na obou je velmi malý, neboť je vidět z dálky. Na prvním vyobrazení je vidět část věže a polygonálního presbytáře, spolu se střechou z jihovýchodní strany.

internet, resp. specificky zaměřené portály. Areál úžického kostela je součástí projektu *Církevní turistika*.²²⁶ Jedná se o projekt, který široké veřejnosti prezentuje křesťanské objekty a snaží se nezávazně přiblížit křesťanskou víru. Projekt též vytváří prostor pro setkání s jinými lidmi bez jakéhokoliv omezení a je tedy určen pro širokou veřejnost. Jde též o nové možnosti využití církevních objektů a jejich propagaci. Samotnou budovu bývalé úžické fary v souvislosti s církevní turistikou je možné využít k dočasnému ubytování.²²⁷

*Noc kostelů*²²⁸ je celorepublikový projekt, který se v České republice konal poprvé v roce 2009.²²⁹ Během akce jsou lidem zpřístupňovány kostely, chrámy, kaple a modlitebny až dlouho do noci. Součástí takovýchto večerních prohlídek jsou přednášky o historii dané památky nebo přednášky týkající se křesťanství. K *Noci Kostelů* také neodmyslitelně patří menší hudební vystoupení. Úžický kostel bylo v rámci této akce možné navštívit pouze jednou, a to v roce 2017. Účast však byla malá, na večerní prohlídku dorazilo pouze dvanáct lidí.

*Dny evropského dědictví*²³⁰ jsou významnou kulturní akcí konající se každoročně v září, která rozšiřuje historické povědomí v rámci mezinárodního kulturního dědictví. Do této akce je zapojena široká škála památek jak ve velkých městech, tak na vesnicích. Jedná se například o hřbitovy, zámky, radnice, muzea nebo galerie. Součástí *Dnů evropského dědictví* úžický kostel doposud nebyl.

Území kolem Úžic je z hlediska krajinné konfigurace, dochované přírody, mimořádných kulturních památek a bohaté historie natolik atraktivní, že bylo dokonce využito v počítačové hře odehrávající se v pozdním středověku. Jde o počítačovou hru s názvem *Kingdom come: Deliverance* od *Warhorse Studios*. Jedná se o RPG hru, kde hráč v roli zcela vymyšlené postavy prochází celým příběhem, který se odehrává ve středověkých zemích Koruny české, konkrétně v roce 1403 za vlády Václava IV. Hráč je zde součástí příběhu z pohledu mladého Jindřicha, který vyrůstal v kovářské rodině a následně byl vyhnán ze svého domova při vypálení Stříbrné Skalice Zikmundem Lucemburským. Ve hře se objevují reálně podložené historické postavy, jako například

²²⁶ <https://www.cirkevnuturistika.cz/en/?lang=en> (citováno k 28. 6. 2021).

²²⁷ https://www.cirkevnuturistika.cz/ubytovani/fara-uzice?lang=en&_fid=n76e# (citováno k 28. 6. 2021).

²²⁸ <https://www.nockostelu.cz/> (citováno k 19. 11. 2021).

²²⁹ <https://web.archive.org/web/20140723082154/http://www.nockostelu.cz/index.php?pg=tiskoviny&Rok=NK=2009> (citováno k 19. 11. 2021).

²³⁰ <https://www.historickasidla.cz/cs/dny-evropskeho-dedictvi/> (citováno k 19. 11. 2021).

Diviš z Talmberka, Jan Ptáček z Pirkštejna nebo Racek Kobyla ze Stříbrné Skalice.²³¹ Kromě reálných historických postav jsou zde zobrazené skutečné stavby, jako třeba kostel Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích, kostel sv. Matouše v Ratajích nad Sázavou nebo Sázavský klášter často i s dosti přesným zobrazením vnějších i vnitřních prostorů. Úžický kostel není ve hře pouhou kulisou, ale odehrává se v něm i část herního příběhu. Mohu soudit, že celkové zpodobnění přírody a krajiny ve hře téměř odpovídá realitě.

V roce 2018 vydání této hry vzbudilo velký zájem o památky mezi hráči, kteří se rozhodli místa navštívit i mimo svět počítačových her. Začala vznikat videa od internetových tvůrců, ve kterých procházejí s kamerou Úžice i jiná místa a porovnávají podobnost obce i samotného kostela v realitě s hrou.²³² Vzápětí po hře vznikl též tištěný průvodce, který porovnává pravděpodobnou podobu staveb ve středověku a v současnosti.²³³ Tato forma je pro mnoho lidí snadno dostupná a více názorná než informační tabule či video.

V současné době je úžický kostel prezentován na internetových portálech představující zajímavá místa a historické památky. Jedná se o internetové stránky kudyznudy.cz,²³⁴ turistika.cz,²³⁵ schnablova.net²³⁶ a kostelycz.cz.²³⁷ Informace o historii úžického kostela, o konání mši a aktuality o kostele samotném prezentují oficiální internetové stránky Římskokatolické farnosti Sázava-Černé Budy.²³⁸

Sdružení s názvem *Klub českých turistů*,²³⁹ které sdružuje zájemce o turistiku a pobyt v přírodě, se v historii ani v současnosti nijak nepodílelo na prezentaci kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích. Turistické stezky vedou pouze přes okolní vesnice. Skrz osadu Talmberk vede červená turistická trasa a osadou Mirošovice probíhá turistická trasa zelená.

²³¹ Marek RUBEŠ, *Hrad Talmberk, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 49.*, Plzeň 2019, s. 46, <https://www.kingdomcomerpg.com/cs/game-features/realism> (citováno k 19. 6. 2021).

²³² <https://www.youtube.com/watch?v=u8Qc7tJLDWc> (citováno k 24. 6. 2021);
<https://www.youtube.com/watch?v=zyM-rHWJLaw> (citováno k 25. 6. 2021);
<https://www.youtube.com/watch?v=-u9khmaIa6M> (citováno k 25. 6. 2021).

²³³ <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2564479-napred-na-pocitaci-pak-po-svych-mapa-ukazuje-mista-ze-hry-kingdom-come> (citováno k 25. 6. 2021).

²³⁴ <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/kostel-nanebevzeti-panny-marie-v-uzicich> (citováno k 19. 6. 2021).

²³⁵ <https://www.turistika.cz/mista/uzice-kostel-nanebevzeti-panny-marie/detail> (citováno k 18. 11. 2021).

²³⁶ <http://www.schnablova.net/Sakralni%20architektura/Cesko/Stredocesky/KutnaHora/Uzice.html> (citováno k 19. 11. 2021).

²³⁷ <http://www.kostelycz.cz/okresy/hora.htm> (citováno k 19. 11. 2021).

²³⁸ <https://www.svprokop-sazava.cz/kostely/uzice/> (citováno k 19. 11. 2021).

²³⁹ <https://kct.cz/> (citováno k 19. 11. 2021).

Součástí prezentací krajiny a českých památek jsou i cyklostezky.²⁴⁰ Úžice protínají dvě cyklostezky, první pod číslem 0127 vede z Úžic dál na sever přes osadu Smrk nebo obec Skvrňov. Druhá cyklostezka s číslem 0106 přichází do Úžic z východní strany přes osady Mirošovice, Smilovice a probíhá Úžicemi kolem kostela dál do osady Talmberk. Tyto dvě cyklostezky propojují úžický duchovní mikroregion, kterému se věnuje předchozí kapitola.

Na české verzi stránky [wikipedie.org](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzetí_Panny_Marie_(Úžice))²⁴¹ se nachází základní informace o úžickém kostele spolu se dvěma fotografiemi. Informace jsou zde však poněkud kusé a neúplné. Oficiální stránky obce Úžice kostel nijak neprezentují.²⁴² Jeho historii je věnováno pouze několik řádků v záložce nadepsané *HISTORIE OBCE*.

Základní informace o kostele spolu s jeho umístěním a termíny s časy pravidelných bohoslužeb lze dohledat na internetových stránkách Arcibiskupství pražského.²⁴³

Mezi internetové stránky zobrazující reálný výsek krajiny, v němž jsou zvýrazněny vybrané objekty, patří portál mapy.cz²⁴⁴ nebo maps.google.com.²⁴⁵ Na těchto portálech je také možné najít fotografie a popisy památek a zajímavých míst. Ty však do map vkládají převážně jejich uživatelé. Malé množství vložených fotografií může poukazovat nejen na malou návštěvnost památek ze stran turistů, ale i na malý zájem a povědomí o historické zajímavosti mezi místními obyvateli. Na tuto skutečnost ukazuje i fakt, že u kostela ani v blízkém okolí nenalzáme žádnou výrazně viditelnou tabuli upozorňující na bohatou a zajímavou historii památky. Pouze u dveří do sakristie nalzáme text otištěný na papíře velikosti A4 se základními informacemi o kostele. Tento nenápadný papír však běžného návštěvníka nijak z dálky nezaujme.

Zatímco na mapách od společnosti Google je zvýrazněn pouze kostel, na mapách české webové stránky Seznam mapy.cz je zvýrazněn také hřbitov, kříž před jižním vstupem na hřbitov i pomník padlých za první světové války.

Kostelu na Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích se také věnovala krátkodobá

²⁴⁰<https://mapy.cz/turisticka?x=14.9790732&y=49.8694699&z=15&q=%C3%BA%C5%BEice%20ben%C3%A1tky> (citováno k 19. 11. 2021).

²⁴¹[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzetí_Panny_Marie_\(Úžice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzetí_Panny_Marie_(Úžice)) (citováno k 19. 11. 2021).

²⁴² <https://www.obecuzice.cz/historie-obce.html> (citováno k 19. 11. 2021).

²⁴³<https://katalog.apha.cz/web/chramy/359> (citováno k 19. 11. 2021).

²⁴⁴<https://mapy.cz/zakladni?x=14.9735237&y=49.8721301&z=18&q=u%C5%BEice&source=base&id=2075392> (citováno k 21. 11. 2021).

²⁴⁵<https://www.google.com/maps/place/Kostel+Panny+Marie/@49.8722926,14.972943,18.21z/data=!4m13!1m7!3m6!1s0x470c6fe4c6ff328d:0x400af0f66160f30!2zw5rFvmljZQ!3b1!8m2!3d49.8720258!4d14.9727003!3m4!1s0x470c656261f1f041:0x1a9d084c2f91a41a!8m2!3d49.8723029!4d14.9734935> (citováno k 21. 11. 2021).

výstava s názvem *Kostely z našeho okolí v detailech*, která probíhala 6.–28. září 2019 v infocentru města Sázava. Autorem výstavy byl autor této práce.²⁴⁶

²⁴⁶[https://www.facebook.com/events/1337475689754318/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A\[%7B%22mechanism%22%3A%22search_results%22%2C%22surface%22%3A%22search%22%7D\]%2C%22ref_notif_type%22%3Anull%7D](https://www.facebook.com/events/1337475689754318/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A[%7B%22mechanism%22%3A%22search_results%22%2C%22surface%22%3A%22search%22%7D]%2C%22ref_notif_type%22%3Anull%7D) (citováno k 19. 11. 2021).

Závěr

V bakalářské práci bylo mým cílem prezentovat a zdokumentovat kostel s jeho okolím a shrnout veškeré již publikované i nepublikované informace do jedné souhrnné práce. Podstatným se pro mou práci stal i terénní výzkum, který dokumentuje a popisuje současnou podobu památek, jejich prostředí a vztahy v řešeném území, které bylo již v zadání bakalářské práce označeno jako duchovní mikroregion. Výsledkem je tak ucelená práce o areálu kostela (s přesahy do kulturní krajiny), která doposud nebyla publikována.

Významný přínos své práce spatřuji v objevení dosud nezpracovaného fondu, konkrétně stavebních deníků, ve kterých byly informace týkající se puristické obnovy z počátku 20. století. Autoři Karel Kibic a Vojtěch Vaněk, kteří publikovali příspěvky o úžickém kostele, datovali rekonstrukci do let 1906–1909. Z nalezených dokumentů ovšem vyplývá, že obnova probíhala o několik let dříve, konkrétně mezi roky 1901–1903. Deníky jsou vyjma popisů denních úkonů doplněny kresbami původních částí kostela před rokem 1901 a kresbami plánovaných úprav, které se dochovaly do dnešní doby. Kresby jsou místy doplněny komentáři nebo okótovány přesnými rozměry. Významnými prameny k vývoji stavby jsou také dochované pohlednice z první poloviny 20. století.

Nové poznatky přinesl též nezpracovaný fond úžické fary ve spojení s terénním průzkumem. Díky novým informacím máme představu o podobě mobiliáře, jeho původu a stáří. Doposud publikované údaje se týkaly pouze základního vybavení a nebyly nijak podrobné.²⁴⁷ Zajímavým zdrojem byla nalezená korespondence z roku 1902 mezi úžickým farářem Kašparem Ilblem a autorem současného mobiliáře kostela Josefem Krejčíkem.

Bakalářská práce přináší kompletní, ucelený přehled historie úžických zvonů. Mimo odbornou literaturu informace vychází z obecní kroniky a z dosud nepublikované fotografie z roku 1942, o které odborná veřejnost doposud nevěděla. Fotografie pochází ze soukromé sbírky Stanislava Olta.

V indikačních skicích a v originálních mapách stabilního katastru došlo k objevu dosud neřešeného objektu, a to pravděpodobné kostnice, která se nacházela na pozemku fary poblíž východní zdi hřbitova. Součástí hřbitova byla také novodobá pitevna, kterou dokládá nákres půdorysu hřbitova z roku 1939, jenž byl nalezen ve fondu fary Úžice.

²⁴⁷ Dle laskavého sdělení Mgr. Šárky Kolářové, vedoucí oddělení evidence movitých památek, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

Přínosem pro prezentaci lokální kamenické produkce je ucelený popis drobných památek duchovního mikroregionu bývalé Římskokatolické farnosti Úžice u Kutné Hory, a to se zvláštním zřetelem k pískovcovému lomu v nedalekých Nučicích. Popis vznikl výhradně na základě terénního výzkumu a rešerše kartografických pramenů. Většina těchto drobných památek není nikde popisována či publikována. Pozoruhodné je rovněž propojení duchovního mikroregionu s dalšími objekty. Tím je myšlena plastika sv. Donáta a vliv osobnosti Marie Terezie Savojské, která nechala na svých panstvích vystavět plastiku světce jako patrona proti krupobití a bouřím. Během terénního výzkumu jsem také doplňoval fotografie do internetového portálu mapy.cz, čímž jsem chtěl již nyní dopomoci k rozšíření povědomí o regionálních památkách.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích je také vnímán určitou částí veřejnosti jako turisticky velmi atraktivní objekt. Zásadní roli v jeho propagaci však nehraje obec, jež zmíněnou památku na svých webových stránkách téměř neprezentuje, ale počítačová hra z roku 2018 *Kingdom Come Deliverance*. Hra, dle mého názoru, přesně odpovídá realitě a je výborným prostředkem k popularizaci historie a historických míst. Dokladem toho jsou i příspěvky na internetové platformě *YouTube*, kde lze nalézt videa ukazující reálná místa ze hry, mezi nimi i kostel v Úžicích.

Informace o památce jsem se pokusil veřejnosti zprostředkovat již jednou, a to na výstavě jménem *Kostely z našeho okolí v detailech* konané v září 2019 v prostorech infocentra města Sázava. Předložená bakalářská práce navazuje na výstavu, rozšiřuje její záběr a mohla by v budoucnu tvořit podklad pro vytvoření informačních tabulí představujících historii zajímavých památek a obcí v okolí.

Jedním z výstupů mé bakalářské práce je návrh infopanelu, který by měl být umístěn před kostelem či v jeho blízkosti. Možností prezentování podrobnějších informací by bylo umístění QR kódu na infopanel, který by odkazoval na internetové stránky o samotné památce. Další možností, jak rozšířit povědomí o památkách, by bylo zapojení kostela do kulturních akcí, například do Nocí kostelů či do Dnů evropského dědictví. Prostor by bylo možné využít také ke koncertům.

Ze strany zástupce místní Římskokatolické farnosti Sázava – Černé Budy, zástupců obce Úžice, pracovníků Státního okresního archivu Kutná Hora a také pamětníků (zvláště obecních kronikářů) vzešel zájem o zveřejnění výsledků mého výzkumu. Předpokládám tedy, že nejen v rámci obhájení bakalářské práce, přípravy informačního panelu a zveřejnění některých informací či fotografií na veřejných portálech (např. mapy.cz) bude má práce sloužit k dokumentaci a prezentaci zvoleného objektu přesně ve smyslu

současného směru památkové péče. Před dokončením mé bakalářské práce o ní projevil zájem Národní památkový ústav, České muzeum stříbra v Kutné Hoře a Státní okresní archiv v Kutné Hoře.

V závěru bych také rád zmínil, že dosud neprobádaný fond fary Úžice by byl velmi přínosným materiálem pro větší a důkladnější studium především církevních dějiny či regionální historie. Při svém bádání jsem prošel pouze část fondu z důvodu užšího zaměření bakalářské práce, jelikož ta zkoumá hlavně areál kostela a jeho vývoj. Tento fond by si zasloužil důkladné prozkoumání a uložení ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře.

Prameny, literatura a jiné zdroje

Prameny písemné

- Státní okresní archiv Kutná Hora (dále jen SOkA KH), fond: M.N.V Úžice.
- SOkA KH., f. OÚ Kutná Hora, inv. č. 1290.
- Obecní úřad Úžice, Kronika obce Úžice, Díl IX.–XI.
- Obecní úřad Úžice, *1284 * 1984, 700 let obce Úžice u Kutné Hory, Úžice 1984.*
- Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek,

Prameny tištěné

- Vládní nařízení č. 414/1941 Sb. zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 26. listopadu 1941, O odevzdání zvonů.
- Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, v platném znění.

Prameny obrazové:

- Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek.
- Soukromá sbírka pohlednic od Stanislava Olta.
- Soukromá sbírka autora práce.

Prameny kartografické:

- Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek.

Prameny orální:

- *Rozhovor s Radkem Šustou, Úžice 3. září 2020. Vedl Miroslav Chalupa.*
- *Rozhovor s Jaroslavou Hlubinkovou, Mirošovice 11. a 17. listopadu 2021. Vedl Miroslav Chalupa.*
- *Rozhovor s farářem Radimem Cigánkem, Úžice 16. dubna 2021. Vedl Miroslav Chalupa.*

Literatura

- ČERMÁK, Kliment, *Románské kostely v Uhlířských Janovicích a v Úžicích*. Památky archeologické a místopisné XXIII.
- ČERVINKOVÁ, Zlata – HLUBINKOVÁ, Jaroslava, *Mirošovice, krátký dobový exkurs z dobových kronik*, 2018.
- DOSTÁL, Jaroslav, *Posázaví*, Praha 1946.
- DVOŘÁK, Max, *Katechismus památkové péče*, Národní památkový ústav, Praha 2004.
- GOJDA, Martin: *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*, Academia Praha 2000.
- HAUSEROVÁ, Milena, *Kostel sv. Jakuba většího v Rovné u Stříbrné Skalice*, Stříbrná Skalice 2013.
- HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1980.
- HOROVÁ, Anděla, *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Dodatky*, Praha 2006.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Nakladatelství lidové noviny 2005
- KIBIC, Karel – VANĚK, Vojtěch, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012.
- KOTYŠKA, Václav, *Úplný místopisný slovník Království Českého*, díl II. Brno 2019.
- KOUTEK, Tomáš: *Románské kostely Čech aneb nejstarší církevní památky u nás*, Praha 2014.
- KOLÁŘOVÁ, Marie (ed). *Katalog pražské arcidiéze*, Arcibiskupství pražské 2016
- KOLÁŘOVÁ, Marie, *Lexikon farností a rektorátů Arcidiéze pražské, díl III.*, Arcibiskupství pražské 2013
- KOVÁŘ, Miroslav: *Rataje nad Sázavou: hrad a zámek, Praha (Unicornis ve spolupráci s Vlastivědným klubem Šternberk a Muzeem středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou)*, 2004.
- LEDR, Josef, *Posázaví – UhlířskoJanovicko*, Praha 1912.
- LEDR, Josef, *Dějiny města Uhlířských Janovic*, Kutná Hora 1909.
- LÍBAL, Dobroslav, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001.
- LUNGA, Radek – SOLAŘ, Jaroslav, *Kostelní věže a zvonice, kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*, Praha 2010.

- LUTRÝN Vlastislav, *Osada Mirošovice*, Osadní zpravodaj, ????,
- MAŠKOVÁ, Tereza, *Akce VK a její průběh v želivském klášteře z pohledu Náboženské matice*, Praha 2017. - Diplomová práce.
- MERHAUTOVÁ, Anežka, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971.
- MODR, Antonín, *Hudební nástroje*, Praha 2002.
- NEDBAL, Lubor, *veselí za první republiky: Pozemková reforma z roku 1919 a velkostatek Bedřicha Chorinského*, Veselí nad Moravou 2018.
- NEČERADSKÁ, Petra, *Nápisy okresu Kutná Hora*, Praha 2002.
- PLACHÁ, Pavla, (ed.) "*Nepřichází-li práce k Tobě--*" =: "*Kommt die Arbeit nicht zu Dir--*" : různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech. Praha: Kancelář pro oběti nacismu, Česko-německý fond budoucnosti, 2003.
- PETRI, Heinrich – BEINERT, Wolfgang, *Učení o Marii, pracovní vydání*, Olomouc 1996.
- POCHE, Emanuel, *Umělecké památky Čech*, díl IV. Academia Praha 1982.
- PROFOUS, Antonín, – SVOBODA, Jan, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV., S-Ž*, Praha 1957.
- RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, Milada, *Předrománská a románská architektura středočeského kraje*, středisko státní památkové péče: Praha 1983.
- ROYT, Jan – SOMMER, Petr: *Sázavský klášter*, Praha 2013.
- RUBEŠ, Marek, *Hrad Talmberk, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 49.*, Plzeň 2019.
- SEMOTANOVÁ, Eva, *Historická geografie Českých zemí*, Historický ústav, Praha 2002.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*. Historický ústav, Praha 2000.
- ŠEFCŮ, Ondřej, *Architektura, lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*, Praha 2013.
- VANĚK, Vojtěch, *Hroznata z Úžic*. In: Sázavsko. Historie – tradice – současnost, *díl VII.*, Sázava 2000.
- VAVRUŠOVÁ, Ivana, *Mariánská tematika v duchovní hudbě českého baroka*, Olomouc 2009, Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci.
- VLASÁK, Antonín Norbert, *Okres Uhlířsko-janovický v Čáslavsku*, Tábor 1885.
- VLASÁK Antonín Norbert, *Hrádek nad Sázavou a celé jeho okolí. Památky archeologické a místopisné, díl III.*, sešit 6, rok 1859.

- WAGNEROVÁ, Miluše, *Historie farnosti Olešnice na konci 18. a v průběhu 19. století*, Jihočeská univerzita České Budějovice 2011.
- ZÁRUBA, Petr, *Použití červené arkózy v architektuře a sochařství na Benešovsku*, Univerzita Pardubice 2006.
- ZAVADIL, Antonín Josef, *Kutnohorsko slovem i obrazem. díl II.*, Kutná Hora 1914,

Internetové zdroje

- http://www.zahradka.euweb.cz/3_zvony.html (citováno k 2. 6. 2021).
- <http://www.vhu.cz/exhibit/zrekvirovane-zvony-za-1-svetove-valky/> (citováno k 2. 6. 2021).
- <http://www.veznihodiny.cz/adamec.htm> (citováno k 4. 6. 2021).
- <http://www.veznihodiny.cz/ukaz6.html> (citováno k 4. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1666146.1435604482%2C6423727.923109462%2C1668036.7656819392%2C6424434.9656211&map-list=1&layers=141> (citováno k 10. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey75000/?bbox=1663987.4848040678%2C6423032.407985696%2C1671549.9732900322%2C6425421.065119608&map-list=1&layers=43> (citováno k 11. 6. 2021).
- <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 12. 6. 2021).
- <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/chlum-pomnik-anne-kvasove/> (citováno k 14. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey\bohemia/?bbox=1694696.9530438317%2C6439302.199261532%2C1709821.9300157612%2C6444079.513529356&map-list=1&layers=osm%2C141>(citováno k 17. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-bohemia/?bbox=1662959.3491242584%2C6423430.615228426%2C1670521.8376102229%2C6425819.272362338&map-list=1&layers=7>(citováno k 17. 6. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 17. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1666369.5100643681%2C6426179.963531495%2C1667276.6026109713%2C6426418.8292448865&map-list=1&layers=141> (citováno k 17. 6. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2

- (citováno k 17. 6. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1664943.656505139%2C6423915.73322756%2C1668724.9007481216%2C6425110.061794516&map-list=1&layers=129> (citováno k 18. 6. 2021).
 - <https://www.kingdomcomerpg.com/cs/game-features/realism> (citováno k 19. 6. 2021).
 - <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/kostel-nanebevzeti-panny-marie-v-uzicich> (citováno k 19.6. 2021).
 - https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2 (citováno k 20. 6. 2021).
 - <http://www.uhul.cz/nase-cinnost/87-lesnicka-typologie/934-lesni-vegetacni-stupne-podrobneji> (citováno k 20. 6. 2021).
 - <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-panny-marie-15385988> (citováno k 20. 6. 2021).
 - https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2 (citováno k 20. 6. 2021).
 - <https://katalog.apha.cz/maps/#K;50.52711;14.20056;6>; (citováno k 20. 6. 2021).
 - <https://katalog.apha.cz/maps/#K;50.08642;14.38892;15;Nanebevzet%C3%AD%20Panny%20Marie;33> (citováno k 20. 6. 2021).
 - <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 21. 6. 2021).
 - https://ipac.svkk1.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-0240362-Krejcik-Josef-18551913/ (citováno k 21. 6. 2021).
 - <https://www.obecuzice.cz/historie-obce.html> (citováno k 21. 6. 2021).
 - <https://www.obecuzice.cz/sou-asnost.html> (citováno k 22. 6. 2021).
 - <https://www.youtube.com/watch?v=u8Qc7tJLDWc> (citováno k 24. 6. 2021).
 - <https://www.stream.cz/krvava-leta/smrt-funkcionarky-ksc-anny-kvasove-vrazda-nebo-odboj-proti-komunismu-64146407> (citováno k 25. 6. 2021).
 - <https://www.youtube.com/watch?v=-u9khmaIa6M> (citováno k 25. 6. 2021).
 - <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2564479-napred-na-pocitaci-pak-po-svych-mapa-ukazuje-mista-ze-hry-kingdom-come> (citováno k 25. 6. 2021).
 - <https://www.youtube.com/watch?v=zyM-rHWJLaw> (citováno k 25. 6. 2021).
 - <https://www.cirkevniuristika.cz/en/?lang=en> (citováno k 28. 6. 2021).

- https://www.cirkevnuturistika.cz/ubytovani/fara-uzice?lang=en&_fid=n76e#
(citováno k 28. 6. 2021).
- <https://cs.isabart.org/person/173577> (citováno k 17. 10. 2021).
- <https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-donata-sv-biskupa-14677757>
(citováno k 25.10.2021).
- <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14501139> (citováno k 28.10. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6961_3
(citováno k 29. 10. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_4025_1
(citováno k 29. 10. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_4025_1
(citováno k 31. 10. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6975_4
(citováno k 31. 10. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_742_3
(citováno k 31. 10. 2021).
- <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/kostel-p-marie-158786>
(citováno k 9. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2
(citováno k 10. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2
(citováno k 11. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6116_2
(citováno k 14. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6116_5
(citováno k 14. 11. 2021).
- <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410>
(citováno k 14. 11. 2021).
- <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-14501139> (citováno k 14. 11. 2021)
- <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/vykan/socha-sv-donata>
(citováno k 15. 11. 2021).
- <https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-donata-sv-biskupa-14677757>
(citováno k 15. 11. 2021).
- <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1149> (citováno k 15. 6. 2021).

- <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/skvorec/socha-sv-donata>
(citováno k 15. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_5286_2
(citováno k 16. 11. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-bohemia/?bbox=1662610.8978522662%2C6423061.1003895225%2C1670173.3863382307%2C6425683.845922557&map-list=1&layers=7> (citováno k 16. 11. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?bbox=1665204.5477639034%2C6425653.701893439%2C1668985.7920068859%2C6426965.074659956&map-list=1&layers=129> (citováno k 16. 11. 2021).
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveybohemia/?bbox=1662610.8978522662%2C6423061.1003895225%2C1670173.3863382307%2C6425683.845922557&map-list=1&layers=141> (citováno k 16. 11. 2021).
- <https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-panny-marie-s-kapli-2174217>
(citováno k 17. 11. 2021).
- <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410>
(citováno k 17. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_742_1
(citováno k 18. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_6975_2
(citováno k 18. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_7110_7
(citováno k 18. 11. 2021).
- <https://www.turistika.cz/mista/uzice-kostel-nanebevzeti-panny-marie/detail>
(citováno k 18. 11. 2021).
- <https://www.nockostelu.cz/> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://web.archive.org/web/20140723082154/http://www.nockostelu.cz/index.php?pg=tiskoviny&RokNK=2009> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://www.historickasidla.cz/cs/dny-evropskeho-dedictvi/> (citováno k 19. 11. 2021).
- <http://www.schnablova.net/Sakralni%20architektura/Cesko/Stredocesky/KutnaHora/Uzice.html> (citováno k 19. 11. 2021).
- <http://www.kostelycz.cz/okresy/hora.htm> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://www.svprokop-sazava.cz/kostely/uzice/> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://kct.cz/> (citováno k 19. 11. 2021).

- <https://mapy.cz/turisticka?x=14.9790732&y=49.8694699&z=15&q=%C3%BA%C5%BEice%20ben%C3%A1tky> (citováno k 19. 11. 2021).
- [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzet%C3%AD_Panny_Marie_\(%C3%9A%C5%BEice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzet%C3%AD_Panny_Marie_(%C3%9A%C5%BEice)) (citováno k 19. 11. 2021).
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2 (citováno k 19. 11. 2021).
- [https://www.facebook.com/events/1337475689754318/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A\[%7B%22mechanism%22%3A%22search_results%22%2C%22surface%22%3A%22search%22%7D\]%2C%22ref_notif_type%22%3Anull%7D](https://www.facebook.com/events/1337475689754318/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A[%7B%22mechanism%22%3A%22search_results%22%2C%22surface%22%3A%22search%22%7D]%2C%22ref_notif_type%22%3Anull%7D) (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://www.obecuzice.cz/historie-obce.html> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://katalog.apha.cz/web/chramy/359> (citováno k 19. 11. 2021).
- <https://mapy.cz/zakladni?x=14.9735237&y=49.8721301&z=18&q=u%C5%BEice&source=base&id=2075392> (citováno k 21. 11. 2021).
- <https://www.google.com/maps/place/Kostel+Panny+Marie/@49.8722926,14.972943,18.21z/data=!4m13!1m7!3m6!1s0x470c6fe4c6ff328d:0x400af0f66160f30!2zw5rFvmljZQ!3b1!8m2!3d49.8720258!4d14.9727003!3m4!1s0x470c656261f1f041:0x1a9d084c2f91a41a!8m2!3d49.8723029!4d14.9734935> (citováno k 21. 11. 2021).
- https://mapy.cz/letecka?x=15.8201000&y=50.0096000&z=6&fbclid=IwAR0SLhxBLbXSSXDpN11x86kDk6cqP77EAsrrELv_YhxZlFL5p1I3DZo_IkI (citováno k 21. 11. 2021).
- <https://theses.cz/?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dorient%C3%A1ln%C3%AD%20tanec%26start%3D64> (citováno k 29. 11. 2021).
- <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 30.11. 2021).
- http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm (citováno k 1. 12. 2021).
- http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm (citováno k 1. 12. 2021).
- http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm (citováno k 1. 12. 2021).
- [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(cgptkttbxhictkixkykd3jp3\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&head_tab=sekce-02-gp&menu=2901](https://geoportal.cuzk.cz/(S(cgptkttbxhictkixkykd3jp3))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&head_tab=sekce-02-gp&menu=2901) (citováno k 2. 12. 2021).

- http://oldmaps.geolab.cz/stkatr/zoom/zoom_htm/ (citováno k 2. 12. 2021).
- <https://www.pamatkovykatalog.cz/> (citováno k 3. 12. 2021).
- <https://www.arcanum.com/en/> (citováno k 3. 12. 2021).
- <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/> (citováno k 3. 12. 2021).
- <https://mapy.cz/> (citováno k 3. 12. 2021).
- <https://mapy.cz/zakladni?x=14.9761576&y=49.8842051&z=13&l=0>
(citováno k 4. 12. 2021).

Seznam zkratk

cm – centimetr

č. p. – číslo popisné

č. – číslo

f. – fond

ha – hektar

km² – kilometr čtvereční

KSČ – Komunistická strana Československá

m – metr

MNV – místní národní výbor

Obr. – obrázek

OkÚ – okresní úřad

OÚ – obecní úřad

RPG hra – Jinak řečeno hra na hrdiny, je druh hry, kde je hráč v roli fiktivní postavy, předem definovaném světě. Může se jednat o hru stolní nebo počítačovou.

s. – strana

Sb. z. a n. – sbírky zákonů a nařízení

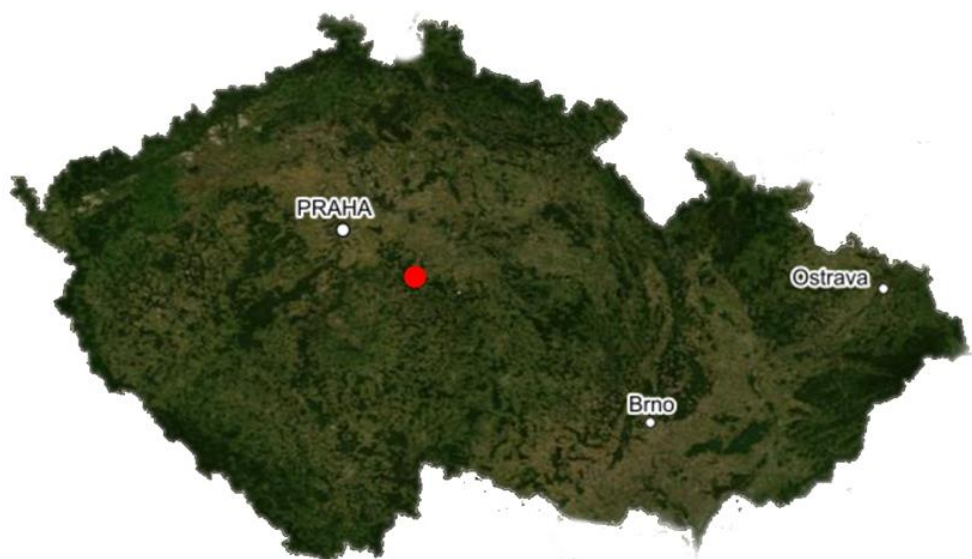
SOKA KH – Státní okresní archiv Kutná Hora

Seznam obrazových příloh

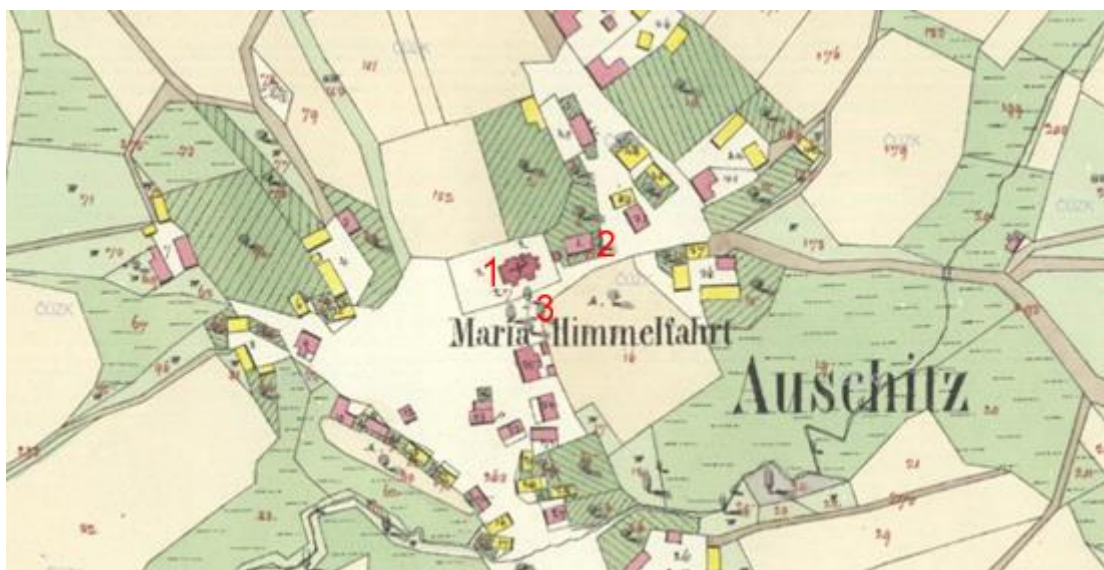
1. Označení, kde se nachází obec Úžice, okres Kutná Hora.
2. Úžice, okres Kutná Hora.
3. Vyobrazení voskové pečeti Hroznaty z Úžic.
4. Pravděpodobný půdorys nejstarší podoby úžického kostela.
5. Půdorys úžického kostela z roku 1901-
6. Úžice z jihu, pohlednice, která byla odeslána v roce 1905.
7. Úžice z jihozápadu, pohlednice, která byla odeslána v roce 1926.
8. Nákres původní podoby opěrného pilíře presbytáře z doby před rokem 1901.
9. Nákres původních oken presbytáře a návrh plánovaných oken presbytáře, z doby před rokem 1901.
10. Nákres gotického vstupu a dveří na jižní straně lodi kostela.
11. Předěl mezi západní zdi lodi kostela a západní zdí věže.
12. Druhotně umístěný románský prvek nad dveřmi sakristie.
13. Současný půdorys kostela v Úžicích.
14. Fotografie polygonálního presbytář kostela.
15. Fotografie západní zdi lodi spolu s věží kostela.
16. Fotografie věžních hodin z dílny Karla Adamce.
17. Fotografie slunečních hodin na jižní zdi lodě kostela.
18. Fotografie konzole v podobě démona.
19. Fotografie varhan v kostele v Úžicích.
20. Fotografie hlavního neogotického oltáře v kostele v Úžicích.
21. Fotografie neogotické kazatelny v kostele v Úžicích.
22. Fotografie zvonu pravděpodobně z poloviny 15. století, který je v současné době umístěn ve věži kostela.
23. Fotografie zrekvírovaných zvonů ze dne 27. dubna 1942.
24. Detail Úžic, okres Kutná Hora.
25. Nákres půdorysu hřbitova z roku 1939.
26. Pohlednice Úžic odeslaná v roce 1941
27. Hrob Anny Kvášové.
28. Pohled na budovu fary z jižní strany.
29. Kamenný kříž před jižním vstupem na hřbitov.
30. Památník padlých za první světové války.

31. Zděná kaple v osadě Mirošovice
32. Kamenná zvonice v osadě Smilovice.
33. Mapa duchovního Mikroregionu bývalé farnosti Úžice u Kutné Hory.
34. Pohlednice Úžic odeslaná v roce 1913.
35. Pohlednice Úžic odeslaná v roce 1930.
36. Pohlednice Úžic.
37. Návrh infopanelu.

Obrazová příloha

Obr. č. 1. Označení, kde se nachází obec Úžice, okres Kutná Hora. – Podklad: https://mapy.cz/letecka?x=15.8201000&y=50.0096000&z=6&fbclid=IwAR0SLhxBLbXSSX DpN11x86kDk6cqP77EAsrrELv_YhxZlFL5p1I3DZo_ikI (citováno k 21. 11. 2021)

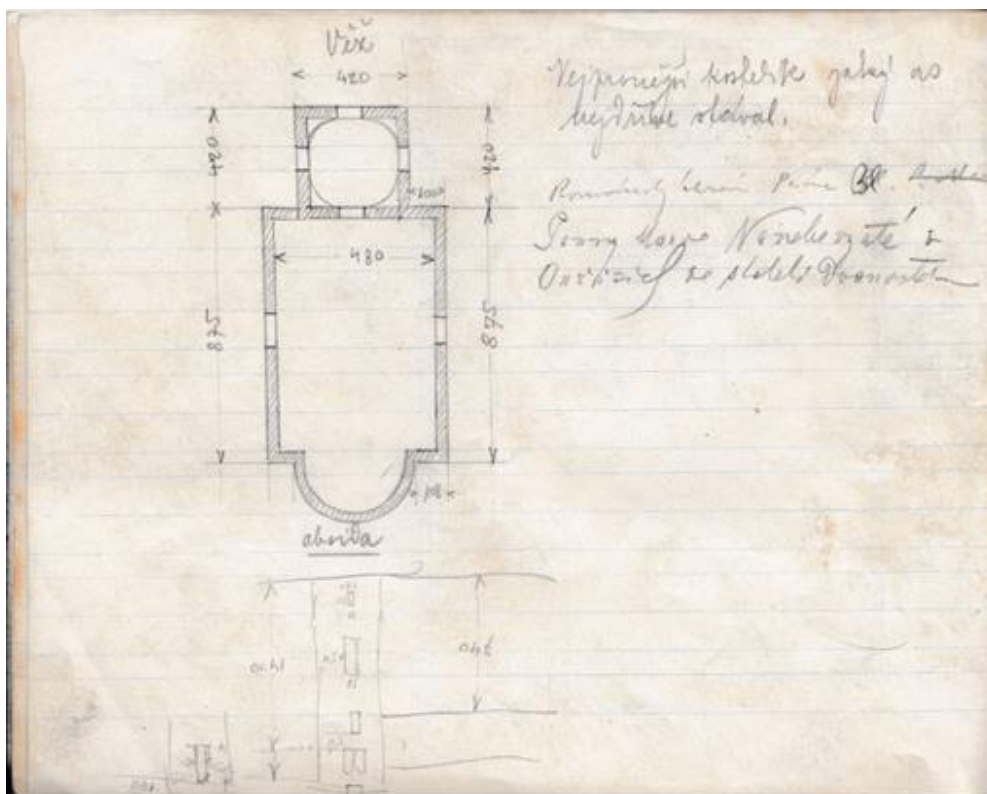

Obr. č. 2. Úžice, okres Kutná Hora, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1: 2 880 – Čechy, rok 1841. – Podklad: dostupné online na https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?ty p=cioc&idrastru=B2_a_6C_8292-1_2 (citováno k 19. 11. 2021)

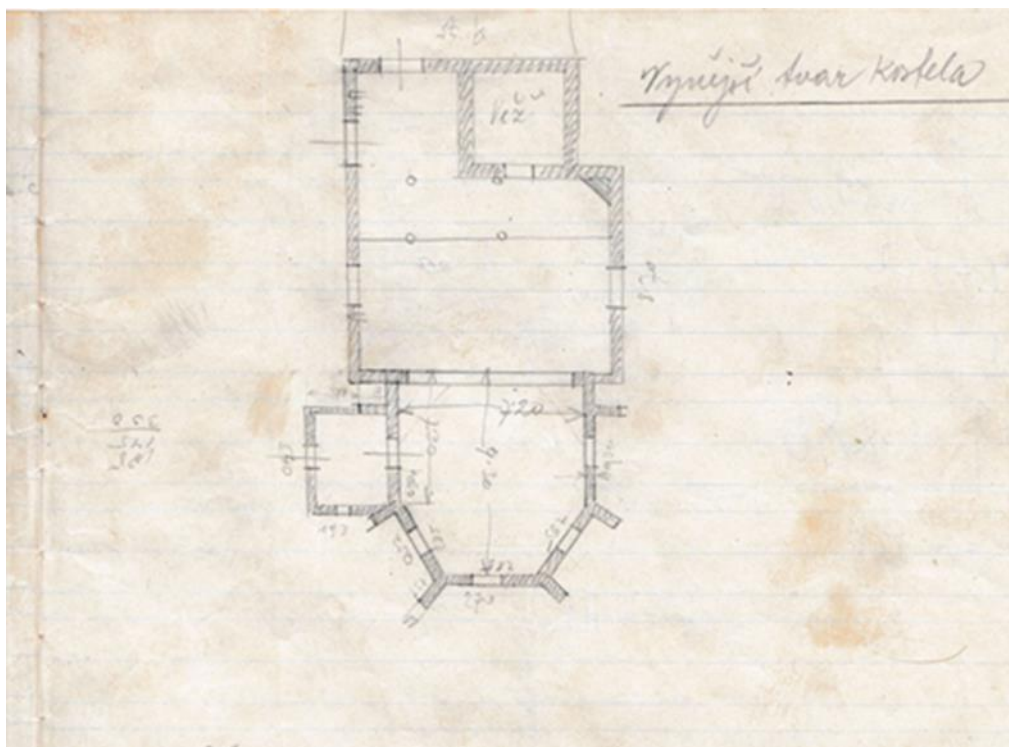
1. Kostel Nanebevzetí Panny Marie spolu se hřbitovem
2. Budova fary
3. Kamenný kříž

Obr. č. 3. Vyobrazení voskové pečeti Hroznaty z Úžic. – Poklad: Vojtěch VANĚK, *Hroznata z Úžic*, Sázavsko, historie – tradice – současnost sborník díl VII., Sázava 2000, s. 20.

Obr. č. 4. Pravděpodobný půdorys nejstarší podoby úžického kostela – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, 1901, s. 8.

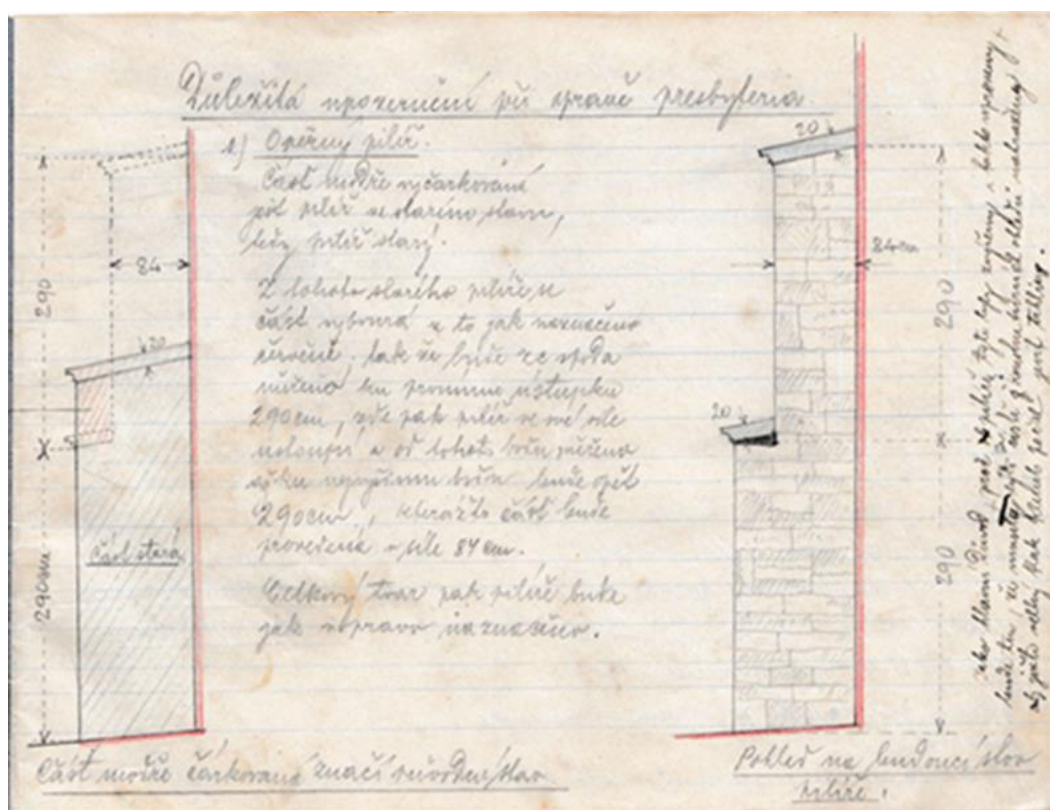
Obr. č. 5. Půdorys úžického kostela z roku 1901 – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, 1901, s. 9.

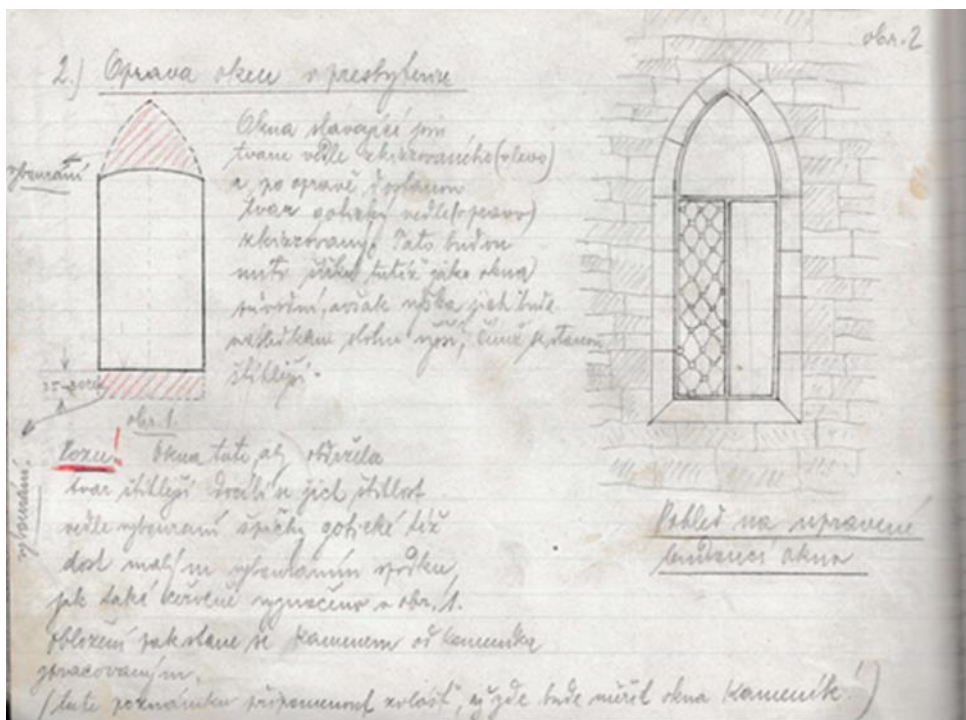
Obr. č. 6. Úžice z jihu, pohlednice odeslána v roce 1905. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

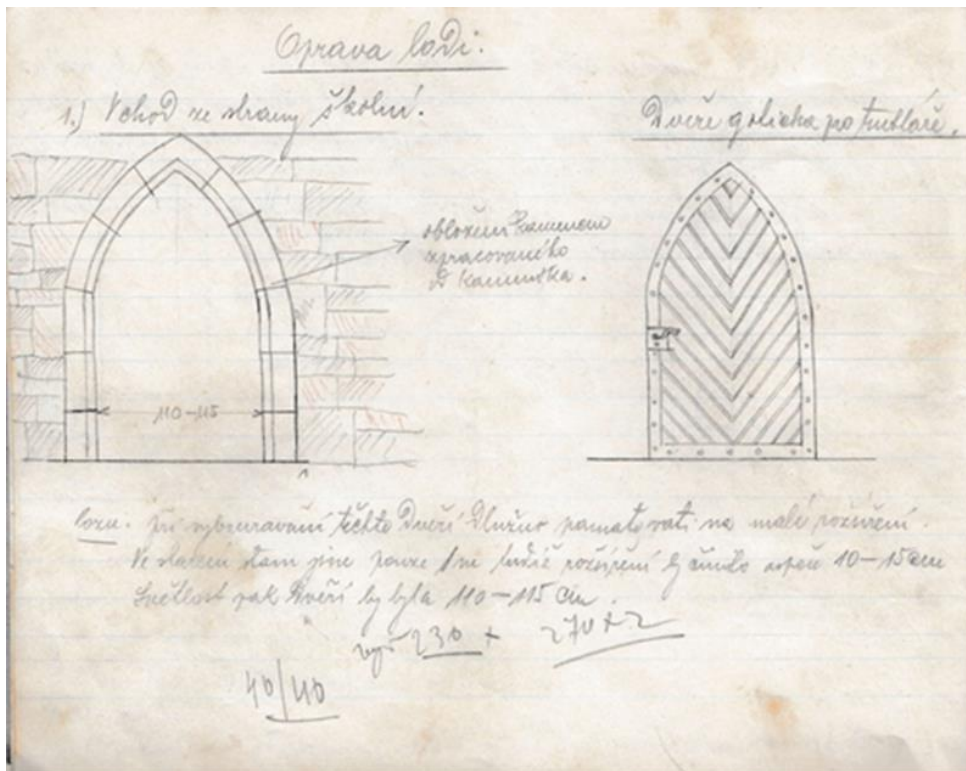
Obr. č. 7. Úžice z jihozápadu, pohlednice odeslána v roce 1926. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

Obr. č. 8. Nákres původní podoby opěrného pilíře presbytáře z doby před rokem 1901. Na straně pravé je nákres budoucího návrhu podoby opěrného pilíře. – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, 1901, s. 1.

Obr. č. 9. Na levé straně je nákres původního obdélného okna presbytáře, z doby před rokem 1901. Na pravé straně je plánovaná gotická podoba okna presbytáře. – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, 1901, s. 2.

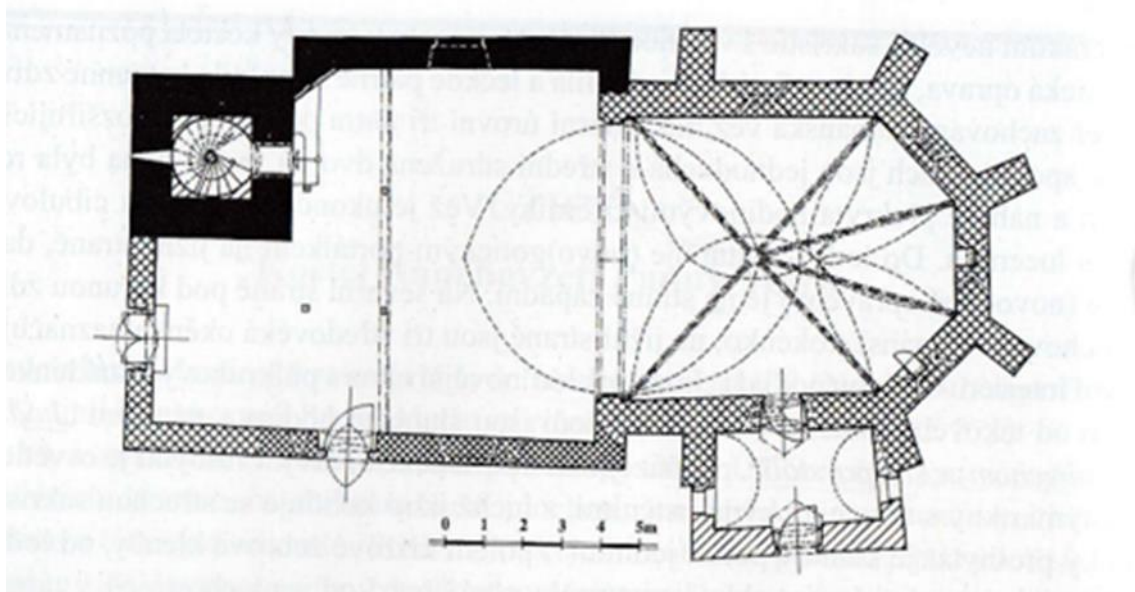
Obr. č. 10. Nákres gotického vstupu a dveří na jižní straně lodi kostela. – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, modrý sešit bez nadpisu, 1901, s. 4.

Obr. č. 11. Předěl mezi západní zdi lodi kostela a západní zdí věže. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 12. Druhotně umístěný románský prvek nad dveřmi sakristie. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 13. Současný půdorys kostela v Úžicích. – Podklad: Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012. s. 258.

Obr. č. 14. Polygonální presbytář kostela. – Foto autora (rok 2021).

Obr. č. 15. Zápvní zed' lodi spolu s věží kostela. – Foto autora (rok 2021).

Obr. č. 16. Věžní hodiny z dílny Karla Adamce. – Foto autora (rok 2021).

Obr. č. 17. Fotografie slunečních hodin na jižní zdi lodě kostela. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 18. Fotografie konzole v podobě démona. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 19. Fotografie varhan v kostele v Úžicích. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 20. Fotografie hlavního neogotického oltáře v kostele v Úžicích. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 21. Fotografie neogotické kazatelny v kostele v Úžicích. – Foto autor (2021)

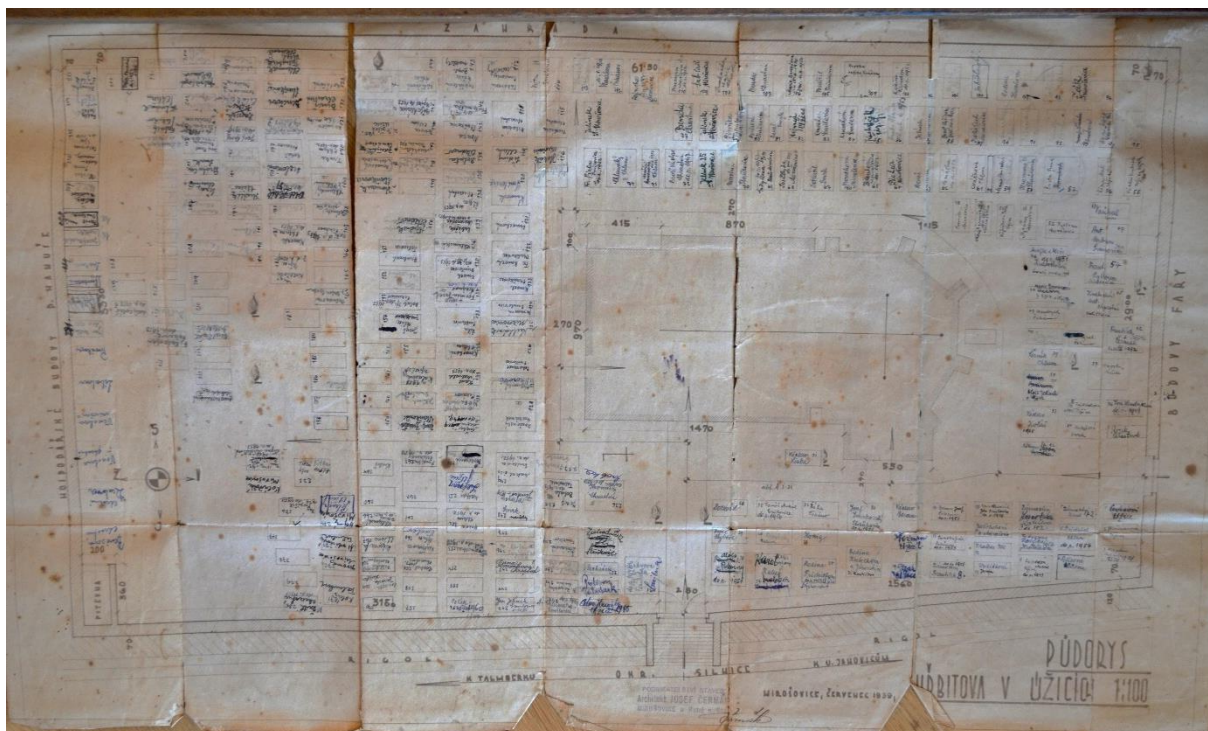
Obr. č. 22. Fotografie zvonu pravděpodobně z poloviny 15. století, který je v současné době umístěn ve věži kostela. – Foto autor (2021)

Obr. č. 23. Fotografie zrekvírovaných zvonů ze dne 27. dubna 1942. – Podklad: Fotografie je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

Obr. č. 24. Detail Úžic, okres Kutná Hora. Na vyznačeném místě je vidět pravděpodobná budova kostnice. *Indikační skici Čech* – Podklad: dostupné online na <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=KRM008018410> (citováno k 30.11. 2021).

Obr. č. 25. Nákres půdorysu hřbitova z roku 1939. – Podklad: Římskokatolická farnost Sázava-Černé Budy, Archiv fary Úžice, fond bez evidenčních pomůcek, výkres – půdorys hřbitova v Úžicích, Josef Čermák, 1939.

Obr. č. 26. Vlevo je fotografie úžického kostela z jihozápadu, vpravo nahoře je pohled na celé Úžice ze severu, vpravo dole je fotografie obchodu v Úžicích. Pohled byl odeslán v roce 1941. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

Obr. č. 27. Hrob Anny Kvášové. – Foto autora (rok 2021).

Obr. č. 28. Pohled na budovu fary z jižní strany. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 29. Kamenný kříž před jižním vstupem na hřbitov. – Foto autor (rok 2021).

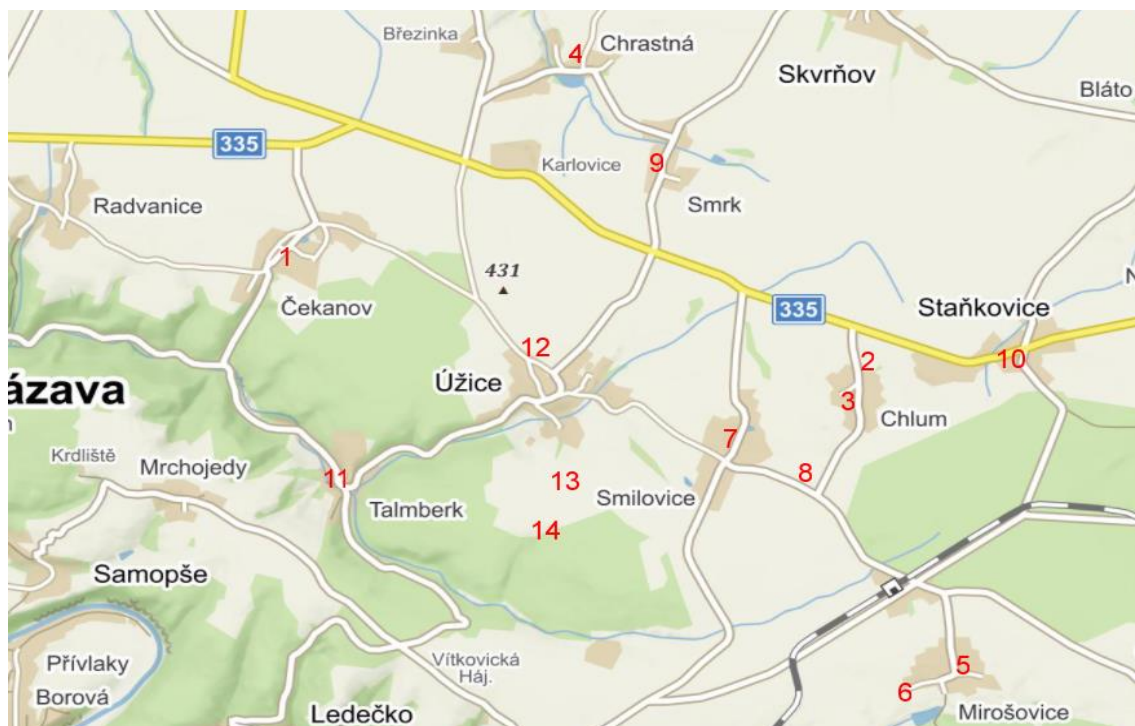
Obr. č. 30. Památník padlých za první světové války. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 31. Zděná kaple v osadě Mirošovice.
– Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 32. Kamenná zvonice v osadě Smilovice. – Foto autor (rok 2021).

Obr. č. 33. Mapa okolí Úžice s vyznačením objektů, které náleží do duchovního mikroregionu bývalé farnosti Úžice u Kutné Hory. – Podklad: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.9761576&y=49.8842051&z=13&l=0> (citováno k 4. 12. 2021).

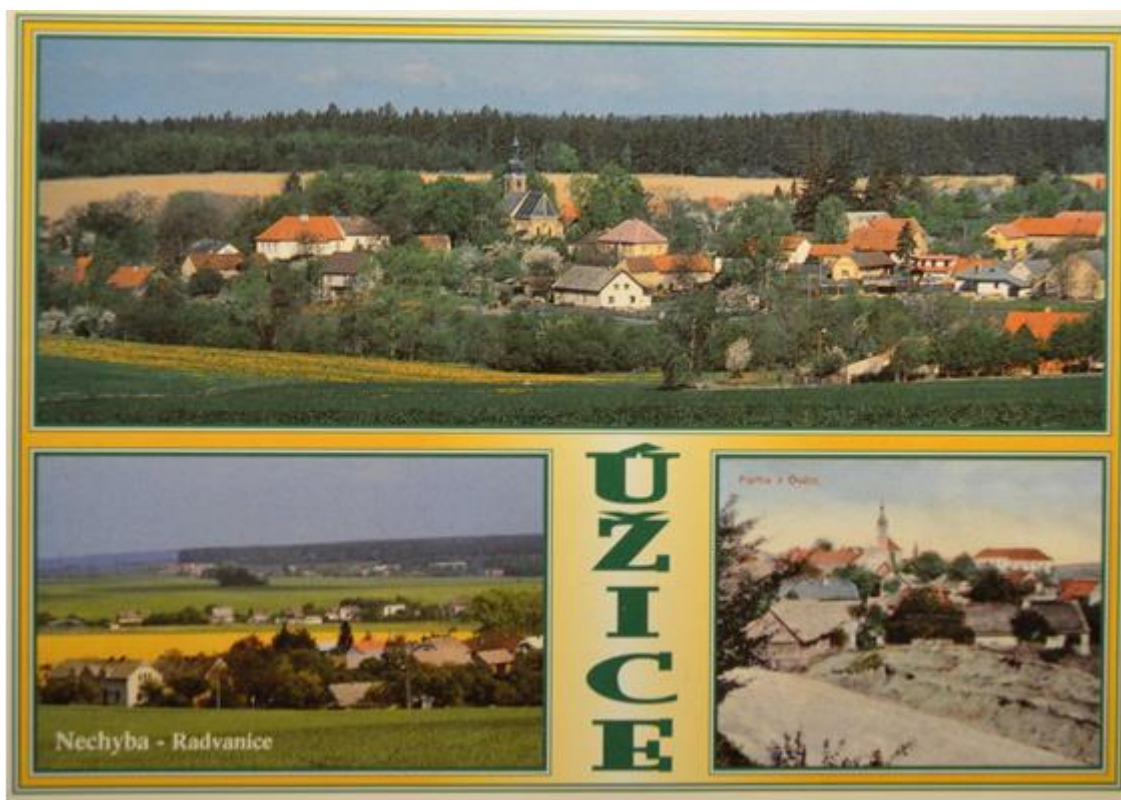
1. Kamenná zvonice ve vsi Čekanov
2. Socha sv. Donáta ve vsi Chlum
3. Kamenná zvonice ve vsi Chlum
4. Kamenná zvonice ve vsi Chrastná
5. Kaple zasvěcená Panně Marii ve vsi Mirošovice
6. Litinový kříž ve vsi Mirošovice
7. Kamenná zvonice ve vsi Smilovice
8. Boží muka poblíž vesnice Smilovice
9. Kamenná zvonice ve vsi Smrk
10. Kamenná zvonice ve vsi Staňkovice
11. Kamenná zvonice ve vsi Talmberk
12. Dřevěný kříž ve vsi Úžice
13. Kamenný kříž za vesnicí Úžice
14. Litinový kříž na kraji lesa poblíž vesnice Úžice

Obr. č. 34. Nahoře je vyobrazen pohled na obec ze západní strany a dole je fotografie domu neznámého č.p. Pohled byl odeslán v roce 1913. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

Obr. č. 35. Pohled na obec Úžice z jižní strany. Pohled byl odeslán v roce 1930 – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.

Obr. č. 36. Nahoře je fotografie Úžic z východní strany. V dolní části vlevo se nachází fotografie osady Nechyba – Radvanice, v dolní části vpravo je umístěna historická pohlednice Úžic. Pohlednice pochází pravděpodobně z 90. let 20. století. – Podklad: Pohlednice je uložena v soukromé sbírce autora.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích

Úžice

Obec Úžice, ve které se právě nacházíme, začala psát svou historii v druhé polovině 13. století, kdy zde sídlil šlechtic **Hrozna z Úžic**, **purkrabi pražského hradu za vlády Václava II.** Po Hroznaově smrti byly nejspíše Úžice rozděleny na dvě části, jedna polovina připadla Hroznaovu synovi Vilému z Talmberka a druhou polovinu Úžice společně s obcí Raajce získal rod pánů z Lipé a později jejich příbuzní Ptáčci z Práchejna.

Po konci husitských vátek byly Úžice stále rozděleny na dvě poloviny. Hrad Talmberk s první polovinou Úžic byl v držení Slavatů z Chumu. Naproti tomu vlastník Raajce a druhé poloviny Úžic se vyvíjelo po husitských bouřích hned několik. Po Ptáčcích z Práchejna získal toto území minsterberský kníže Viktorin z Poděbrad a Malešiči z Černošic. K celkovému připojení trždu Talmberku z Raajským panstvím došlo v roce 1552. Současně s tímto aktem došlo k opětovnému sjednocení Úžic.

V roce 1638 koupil Raajce spolu s Talmberkem a Úžicemi Friedrich z Talmberka, Úžice se tak vrátily zpět do držení pánů z Talmberka, a to až do roku 1712. Na 52 let náležely s Talmberkem a Raajcem do roduvého majetku Kinských. V roce 1764 bylo celé panství zakoupeno rodem Lichtenštejnů, který vlastnil Úžice až do 20. století. Po vzniku první republiky náležely Úžice do politického okresu, později pouze okresu, Horní Hora, jehož součástí jsou do dnes.

Zvon z druhé poloviny 15. století

Interiér kostela

Stavební vývoj kostela

Kostel Nanebevzetí Panny Marie, původně jednoduší jednolodní tribunový kostel s věží na západní straně a půlkruhovou apsidou na východní straně, **byl pravděpodobně postaven v polovině 12. století či v první třetině 13. století.**

K rozsáhlé přestavbě kostela došlo v období gotiky, tedy ve 14. či 15. století. Nejprve byl rozšířen půdorys kostela. V první třetině 15. století došlo ke zboření půlkruhové apsidy a na jejím místě byl postaven mohutný gotický polygonální presbytář. Další přestavba přišla téměř o 300 let později, a to v období baroka, kdy byla přistavěna sakristie. Z tohoto období pochází i baň na věži kostela. K dalšímu rekonstrukčním došlo v druhé polovině 19. století, kdy byl vystavěn krov lodí a střecha prošla rozsáhlou rekonstrukcí.

Nevětší změny však přišly na počátku 20. století s takzvanou puristickou obnovou, jejíž snahou bylo navrátit kostelů jeho původní podobu, ne však románskou ale gotickou. Během této obnovy byla například otáčena původní bílá omítka, došlo k rozšíření oken presbytáře a na jižní zdi lodí vznikly sluneční hodiny.

Věž a interiér kostela

Věž kostela dosahuje výšky 34 metrů, v jejím vrcholu je umístěn zvon, který pochází z druhé poloviny 15. století. Zvon není nijak zdobený, pouze na dopsí mezi dvojlínkami se nachází nápis psaný gotickou minuskulou: *ave maria gratia plena dominus tecum benedictus tu in molieribus et benedictus fructus.* Ve věži je dále umístěn hodinový stroj, který byl potízen v roce 1914, a to z dílny dávnasvého hodináře Karla Adama mladšího.

Do vnitřního vybarvení kostela patří varhany z druhé poloviny 19. století. Mohlař kostela je zbudován v neogotickém stylu. Pochází z počátku 20. století, a to z pražské dílny Josefa Krejčika.

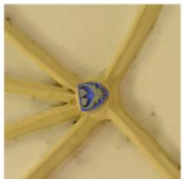
Zajímavým architektonickým prvkem interiéru je svorník gotické žebrové klenby, na němž je umístěn znak pánů z Talmberka. Samotná zebra spočívají na šesti konzolách, z nichž pět má podobu lidské hlavy a poslední z nich znázorňuje okřídleného démona.

Konzola s podobou mužské tváře

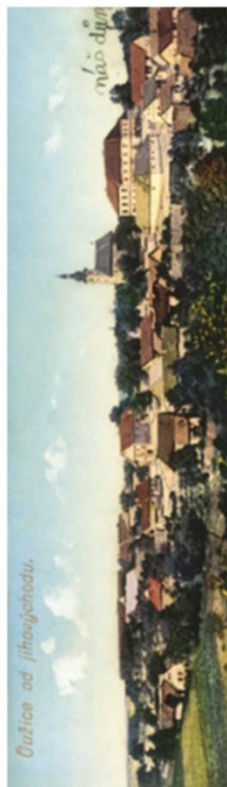
Konzola s podobou démona

Svorník s erbem pánů z Talmberka

Hodinový stroj

Kostel před puristickou přestavbou - pohlednice odeslaná v roce 1926 - uložena v soukromých sbírkách Stanislava Olta

Intopaneli vychází z bakalářské práce s názvem Dokumentace, ochrana a prezentace areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úžicích jejímž autorem je Miroslav Chalupa. Foto: Miroslav Chalupa

Obr. č. 37. Návrh infopanelu. – Podklad: text vychází z této práce. Foto autora (2021). Pohlednice jsou uložena v soukromé sbírce Stanislava Olta.